

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

PETER NAJARIAN

Son Ermeni

ROMAN

u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, Peter Najarian'ın ilk kez 1971 yılında Pantheon Books tarafından basılan *Voyages* (Yolculuklar) adlı romanının çevirisidir.

Çeviride romanın 1980 yılında Ararat Books tarafından yapılan ikinci basımı esas alınmıştır. *Son Ermeni* (The Last Armenian), yazarın romana verdiği ilk isimdir. İngilizce baskılarda kullanılmamış olan bu isim, yazarın da önerisiyle Türkçe basım için tercih edilmiştir.

Özgün metinde geçen Ermenice veya Türkçe sözcükler *italik* olarak dizilmiş; yazarın *vurgu* yapmak amacıyla italik dizdiği sözcükler de bu şekilde bırakılmıştır.

Metinde tarafımızca eklenmiş iki tür açıklama vardır:

(*) işareti ile gösterilen kavramlar dipnotlarla açıklanmış,
(+) işareti ile gösterilenlerin açıklamaları ise kitabın sonuna bırakılmıştır (s. 188-193). Bu kavramlar, kitabın sonunda yer alan dizinde kalın harflerle gösterilmiştir.

Türkçe yazımda, Adam Yayınları'nın *Ana Yazım Kılavuzu*'na uyulmaya çalışılmıştır.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

SON ERMENİ

A r a s Y a y ı n c ı l ı k

İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 465/Z.

34430 Tünel, Beyoğlu - İstanbul

Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02

Fax: (0212) 252 65 19

info@arasyayincilik.com

www.arasyayincilik.com

Peter Najarian

Son Ermeni

Özgün Adı

Voyages (Yolculuklar)

(Pantheon Books, 1971; Ararat Books, 1980)

Yayına Hazırlayan

Rober Koptaş

Redaksiyon

Zülal Kılıç

Kapak Tasarımı

İnci Batuk

Kapak Fotoğrafı

Anadolu'dan bir Ermeni aile: Aşderyanlar

© 2004 Aras Yayıncılık

ISBN 975-7265-66-7

Baskı

Sena Ofset

Tel: (212) 613 03 21

İstanbul, Ağustos 2004

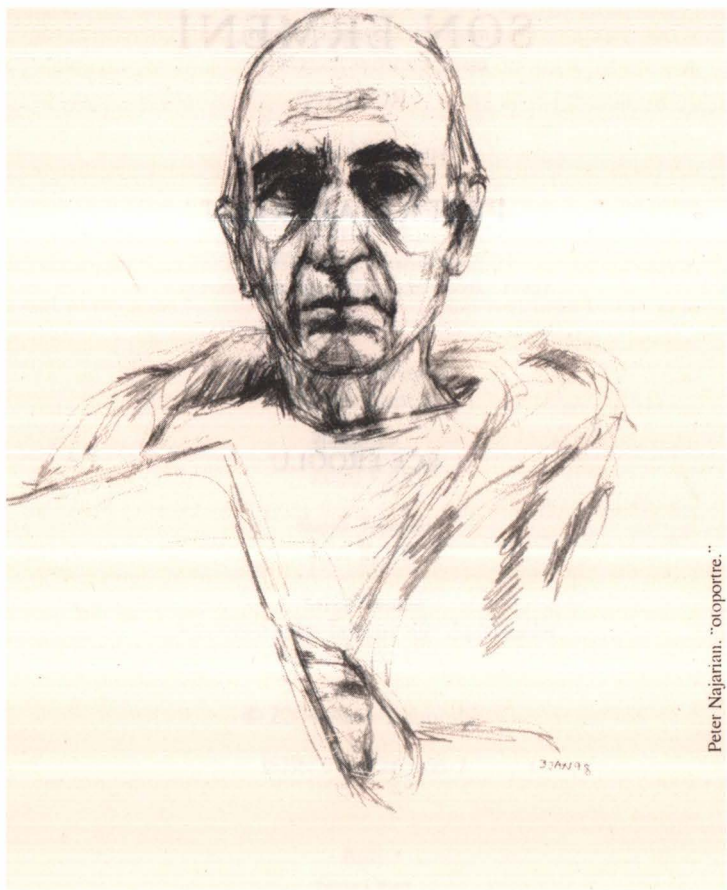
SON ERMENİ

ROMAN

PETER NAJARIAN

ÇEVİREN
ECE EROĞLU

Peter Najarian, "otoportre."

Peter Najarian

doğ. 1940, New York

Peter Najarian ve Eserleri

Adanalı bir anne ve Diyarbakırlı bir babanın çocuğu olarak 1940'ta New York yakınlarındaki Union City'de doğdu. Rutgers Üniversitesi'nde İngiliz dili ve edebiyatı okudu; San Francisco Üniversitesi'nde yaratıcı yazarlık yüksek lisansı yaptı. Çeşitli üniversitelerde ders verdi. Öykü, şiir ve denemeleri dergi ve antolojilerde yayımlandı. Bir üçlemenin ilk kitabı olan romanı *Voyages* (Yolculuklar; Türkçe basımı *Son Ermeni*) 1971'de yayımlandı. Bu kitapta, kimliğinin ve kaybettiği babasının izlerini ararken Anadolu göçmeni ailesinin geçmişiyle hesaplaşan, içindeki huzursuzluğun ve Amerika'ya karşı hissettiği yabancılığın nedenlerini bulmaya çalışan bir Ermeni gencinin isyanını dile getirdi. Bu ilk romanıyla edebiyat çevrelerinden olumlu tepkiler aldı. Eleştirmen Paul Fussel onun hakkında, "Najarian'ın bir sonraki kitabını heyecanla bekliyorum. Bir sonrakin de; sonrakin de..." diye yazdı.¹ Najarian, 1978'de yayımladığı *Wash Me on Home, Mama*'da (Beni Evde Yıka Anne) aile, aidiyet ve kimlik kavramları üzerinde durdu. Akademisyen Harriet Transue bu roman için "Bu kitap; bir müzik parçasını tekrar tekrar keyifle dinler gibi okunan, huzur dolu ve dört başı mamur bir sanat eseri," diye yazdı.² Najarian 1986'da yayımlanan *Daughters of Memory*'de (Belleğin Kızları) ise bir kadın karakter aracılığıyla geçmişinin izlerini sürdü ve simgesel bir kadın korusuyla dünü bugüne, ailesinin macerasını Amerika'daki yaşantuya bağladı. Kitap, "Ermenilerin yaşamına dinin tamamen dışındaki bakışı ve yoğun cinselliğiyle diaspora Ermeni edebiyatında önemli bir aşamayı oluştur[du]."³ Najarian'ın anı ve denemelerden oluşan son kitabı *The Great American Loneliness* (Büyük Amerikan Yalnızlığı) ise 1999'da yayımlandı. Yazar halen, günlerini edebiyat ve resimle uğraşarak geçirdiği Kaliforniya'da yaşıyor...

1. Paul Fussell, *Voyages*, New York: Ararat, 1980, (arka kapak).

2. Harriet Transue, "Review," *American Book Review*, Ocak-Şubat 1981, cilt 3, sayı 2.

3. Aziz Gökdemir, "Örnekleriyle Ermeni Edebiyatı," *E Kültür ve Edebiyat*, Temmuz 2000, sayı 16, s. 40.

Arkadaşım, sana hayatımın hikâyesini anlatacağım. Ama bu sadece benim hayatımın hikâyesi olsaydı, herhalde anlatmazdım; tek bir insan, karın ağırlığıyla eğilen dallar misali beli bükülmüş bile olsa, topu topu kaç kış görmüş olabilir ki... Bu hikâyeyi tepelerdeki çayırlara dönüşen bir sürü insan yaşadı ve yaşayacak.

Kara Geyik Anlatıyor⁺

Türkçe Basıma Önsöz

İlk romanımın çevirisine bu önsözü yazmaktan, özellikle de bu çeviri annemin sevdiği dilde olduğu için son derece mutluyum –bazı Ermeniler sanki bu ayıp bir şeymiş gibi parmaklarıyla göstellersen de. Annem Adana'dan gelme, okuma yazması olmayan bir köylü kıızıydı ama yine de yalnızca anadilinde değil, daha sonra öğrendiği dillerde de konuşmayı sevdi; önce Ermenice, sonra Arapça ve en sonunda da İngilizce. Ben küçükken benimle yalnızca Ermenice konuşurdu; sonraları, büyüyüp onu İngilizce yanıtladığım zamanlarda, o da, içine kendine özgü bir lezzet kattığı İngilizceyi konuşmaya başlamıştı. Ama yine de ne zaman eline Türkçe konuşma fırsatı geçse bundan özel bir keyif alırdı.

“Dil herkesin malıdır” derdi. Aynı şeyi Türkiye müziği için de söylerdi ve bu da diğer Ermenilerin onu paylaşmasına neden olurdu.

Babamın Türkçe hakkında ne düşündüğünü bilmiyorum, çünkü onu, dili dolanan bir sakat olarak hatırlayabiliyorum ancak. Ama onun, annemin –çok pahalı olmasına rağmen– galiba 1947'de aldığı yeni RCA marka konsol gramofonunda eski Türkçe-Ermenice plakları dinlemeyi sevdiğini biliyorum. O günden sonra, dördüncü kattaki küçük apartman dairemizi kemanın zapt edilemez, ud ve klarinetinse çağıldayarak akan sesleri doldurdu. Bunda, bu müziği

çok seven ve Manhattan 3. Bulvar üzerinde 27. Cadde'deki bir Ermeni'nin dükkânından eski 78'lik plaklar almaya başlayan abimin de payı büyüktü.

Türkçe-Ermenice diyorum, çünkü şarkı sözlerinin bazıları Türkçe bazıları da Ermeniceydi, ama müziğin kendisi her zaman aynıydı. Annemin de dediği gibi, müzik, edebiyat da dahil olmak üzere diğer sanatlar kadar kültürlerarasıydı. Kitapta kullandığım İngilizceye aşina olmasanız da, eğer çeviri aslına sadıksa söylediklerimin özünü hissedebilirsiniz.

Babam öldükten yıllar sonra bir gün, UNESCO'nun çıkar-
dığı farklı ülkelerin plaklarından almıştım; bunların içinde Türkiye'den bir geleneksel müzik albümü de vardı. Bir gün annem, babamın bu müziği çok iyi bildiğinden bahsetti. Bu, onun yirmili yıllardan bildiği halk müziğinden farklıydı, ama özü aynı yere aitti ve annem onu çok sevmiştii. Sanki tekrar Diyarbakır'da, eski çağlarda yaşamış Dikran adlı bir Ermeni hükümdara atıfla Dikranagerd* diye anılan ve babamın iki abisinin bu tarz şarkılar çalıp söylediği kentteydi. 1915'te öldürüldükleri için ikisini de hiç görmedim, ama onların bahsini babamdan duymuş olan annem bana, çok güzel şarkı söyleyip kanun çaldıkları için, o zamanın hatırı sayılır kişilerinin, hünerlerini sergilemeleri için amcalarımı davet ettiklerini anlatırdı.

Yakın bir zamanda çocukluk arkadaşlarımı ziyaret etmek için Manhattan'daydım. Bir akşam yukarı doğu yakasındaki bir Türk lokantasına gittik. Vakit henüz erkendi, bizden başka kimsecikler yoktu; biz de garsondan çalmakta olan müziği, ana babalarımızın zamanlarından kalma bir şeylerle değiştirmesini rica ettik. Yirmilerinde bir genç olan garson

* Dikranagerd: (Erm.) "Dikran" ve "gerd(el)"den, "Dikran'ın kurduğu".

bu müziği pek beğenmese de hatırımızı kırmadı. Biz bu müzikle büyümüştük ve onu bir başka kültürlerarası unsur olan Türk-Ermeni yemeklerini sevdiğimiz gibi seviyorduk. Ailelerimizin aileleri 1915'te öldürülmüştü ve biz korku hikâyeleri dinleyerek büyümüştük ama yine de tıpkı ailelerimiz gibi bu müziği ve yemeği hâlâ seviyorduk. Garson İstanbullu olduğunu söyledi. Ona hiç Ermeni tanıyıp tanımadığını sordüğümüzda bizi memnun etmek istercesine "Hayır, ama tanıyan bir arkadaşım var," dedi. 1915 veya Ermeniler hakkında hiçbir şey bilmiyordu ya da garson gülümsemesinin ardında onlar için neler hissettiğini ya da düşündüğünü biz anlayamadık. Yine de bize servis ettiği o çok tanıdık yemekleri yedik ve müziği dinledik; sanki ölülerimiz için bir tür şölen veriyorduk. Kim bilir, belki de onun ataları bizimkileri öldürmüştü, ama biz böyle şeylerin bir daha asla olmayacağını umut ettiğimiz yeni bir yüzyıla girmiştik. Elbette başka bir ülkede, başka bir zamanda olacaktı, bunlar tıpkı müziğimiz ve yemeğimiz gibi insanlığın bir parçasıydı ama biz onları uzakta tutmak için şarkılarımız ve mutfağımızla elimizden geleni yapıyorduk.

Kitaba gelince, Ermenice benim ilk göz ağrım olsa da, o sıralar İngiliz diline âşıktım. Yine de, belki cümlelerin içinde ilk dilimden bir şeyler kalmıştır, hatta yalnızca benimkinden değil, anneminkinden de. Çünkü annem söylediklerini anlamamı istemediği zamanlarda komşularıyla Türkçe konuşurdu; o ritimler içimin derinliklerine nüfuz etmiştir. Konuştuğum sözcüklerin çoğu Türkçeydi, tıpkı şu anda Glendale ve Hollywood'da konuşulan Ermenicenin Amerikan İngilizcesiyle karışması gibi. Hiçbir dil tamamen arı değil, hele İngilizce başka dillerle öylesine iç içe geçmiş ki

bütün dillerin en çok-dillisi sayılabilir. Şimdiye dek hiç olmadığımız kadar yakınlaştığımız bir yüzyıla girdik ve ben küçük kitabımın bu sürecin bir parçası olmasından ötürü çok mutluyum.

Bu kitabı, Amerika dediğim şeye karşı isyan eden gençlik tutkumla yazdım; tabii isyanım gerçekten Amerika'ya değil, bana içinde kendimi bu kadar yabancı hissettiren şeye karşıydı. Bir şeyler beni rahatsız ediyordu ve o yazma ihtiyacı içinde ben, tıpkı ustalarım gibi, bunu yalnızca bir şarkıya değil, kendimi artık içinde yabancı hissetmeyeceğim bir dünyaya dönüştürmek istiyordum. Çünkü sanat, sonuç olarak bizim yaşam sevgimizi ve tarihimizin acılarını bir araya getirir.

Geriye baktığımda, bu kitabı yazdığım sıralar ne kadar az şey bildiğimi görüyorum; belki de bu yüzden bu kadar basit yazabilmişimdir. Bu, tıpkı bir zamanlar William Saroyan'ın⁺ dediği gibi "Genç bir adamın kitabı." Onun bu kitapla ilgili diğer güzel sözlerini ne yazık ki hatırlamıyorum, çünkü biri onun bana yazdığı mektubu çaldı. İlk yayıncım Pantheon Books ona kitabın tashih edilmiş halini göndermişti, fakat Saroyan'ın yanıtı o kadar geç geldi ki kapakta kullanılamadı. Bu yüzden onlar da mektubu bana gönderdiler. Saroyan kitabı Paris'e uçarken okumuş; mektubundan anımsadığım tek şey elinden bırakmadığını söylemesi ve "akıldan çıkmıyor"^{*} sözleri. O benim gençlik kahramanımdı, bu yüzden bu sözler bana kendimi çok iyi hissettirdi. Ne yazık ki o mektubun fotokopisini çektirmek hiç aklıma gelmedi, zaten o günlerde Xerox falan da yoktu ve birisi onu evimden almış olmalı, çünkü kısa süre içinde ortadan kayboldu.

* Orijinal metinde "*It lingers in the mind.*"

Bu kitabın yayıncısı, Türkçe basım için benden kısa bir otobiyografi yazmamı da istedi, ben de küçükken üzerimde büyük etkisi olan annemin çocukluk hatıraları ile başlayacağım.

Annem çocukluğunu çok az anlatmıştı, ama amcasının boğazı kesildiğinde annesinin nasıl feryat ettiğini anımsıyordu. Annesinin kardeşi Adana'da sokakta yürüyormuş; annem annesinin kendisini nasıl kucakladığını ve ağladığını anımsıyordu. Bunlar takriben 1908'de* olmuş olmalı, çünkü annem 1905 doğumlu ve o zamanlar daha küçücük-müş. Herhalde kış aylarıymış, çünkü o yılın geri kalan kısmını şehrin dışında geçirmişler. Ailesi köylüymüş, her bahar eski bir Roma köprüsünden geçip diğer taraftaki küçük üzüm bağlarına giderlermiş. Kendi ürettikleriyle geçinir, yağmurlar başlayana kadar dışarıda yatarlarmış. Sonra aynı köprüyü tekrar geçip Adana'ya döner ve kiralık küçücük bir odada yaşarlarmış.

Annemin annesi Hacın'dan** babası Urfa'danmış, ama neden Adana'ya geldiklerini ya da o küçük üzüm bağını nasıl satın alabildiklerini bilmiyorum. Sonra 1915 gelmiş, Halep'e kaçmaya kalkmışlar ve nereye olduğunu kimsenin bilmediği o uzun yürüyüş boyunca hepsi ölmüş; annem hariç tabii. Annem Beyrut'taki bir yetimhaneye götürülmüş ve Ermeniceyi orada öğrenmiş. Yetimhaneye gelene kadar Kilikya'daki tüm Ermeniler gibi o da Türkçe konuşuyormuş. Savaş sonunda serbest bırakılmış.

Bildiğim kadarıyla babam Diyarbakır'da ailesiyle Erme-

* takriben 1908'de...: 1908 yılının Temmuz ayında ilan edilen Meşrutiyet'e karşı grupların ayaklandığı 31 Mart (13 Nisan 1909) olayları sırasında, Adana'da binlerce Ermeni'nin öldürüldüğü kanlı olaylar yaşanmıştı.

** Hacın: Daha sonra Saimbeyli; Adana'da.

niceli konuşuyormuş, ayrıca annem bana onun Türkçeyi akıcı bir şekilde konuşabildiğini, aynı zamanda okuyup yazabildiğini de anlatmıştı. Babam, annemden farklı olarak okula gitmişti, ama 1910 yılında, on yedi yaşındayken, askere alınmamak için Amerika'ya kaçmıştı. 1980'de Diyarbakır'a gittiğimde onun yaşadığı evi görmek istedim ama annem bana tarif edemedi; ben de Kürtlerle dolu o daracık sokaklarda bir zamanlar onun da oynadığını hayal ederek dolaştım.

Kitabımdaki anlatıcının anne ve babası olan Melina ve Petrus'un benim hikâyeme benzer bir tarihi var. Ama onu yazdığım sıralarda annem hakkında daha az şey biliyordum, babam hakkındaysa neredeyse hiçbir şey bilmiyordum; bu yüzden, çizdiğim portreler büyük ölçüde hayalidir.

Ben Amerika'da büyüdüm ama birçok göçmen çocuğu gibi ben de bir daha asla gidilemeyecek olan diyarlara derinlerde bir yerden bağlıyım. Annemin üzüm bağı, şimdi üzerindeki yolların ve benzin istasyonlarının altına gömülü; babamın yaşadığı Ermeni mahallesi ise artık yok ve bir daha asla olmayacak. Ama yine de onların Amerika'ya göçünde parlak bir yan var; kim bilir belki de acı ve sürgün, tarihin bizi yeniden yepyeni bir şekilde bir araya getirmek için farklı yerlere dağıtma yoludur. Sonuçta sevsem de sevmesem de ben bir Amerikalı olarak büyüdüm ve hâlâ bu gerçekle başa çıkmaya çalışıyorum. Önceleri etraf, Ermenilerle birlikte, çalışan sınıftan İtalyan ve İrlandalılarla doluydu; ama İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda varoşlar birkaç mil daha uzaklaşmaya başladı ve ben delikanlılığa adım attığım zamanlarda oralarda yeni bir kültür yeşermeye başladı. Ben o kültürün bir parçası olmak yerine, bir zamanlar Robert Frost'un bir şiirinde dediği gibi "daha az gidilmiş" yolu tercih ettim ve "bütün farkı bu yarattı." Üniversiteye gittim,

çeşitli işlerde çalıştım, yaşadım, dünyayı dolaştım ama varlığımın en önemli gerçeği hep sanatçılığım oldu; evlenmemin ya da istediğim çocuklara sahip olamamamın nedeni de bu olabilir. Bugün Berkeley, Kaliforniya'da yaşarken yazmaya ve resim yapmaya devam ediyorum.

Ve bu küçük kulübede köpeğim, kedim ve ayçekirdeği ile beslediğim ve bahçede onu tekrar doyurmam için kuyruğunu sallayan sincabımla birlikte yaşıyorum. Babam, tıpkı *Son Ermeni*'deki baba gibi uzun süre önce öldü ama annem hâlâ hayatta ve bu ay doksan dokuzuna bastı. Kalçasını kırdığı için Fresno'da bir bakımevinde kalıyor, buradan üç saatlik mesafede olduğu için yalnızca üç haftada bir ziyaretine gidebiliyorum. O ve kitaptaki Yero karakterine model olan abim oraya yaklaşık otuz beş yıl önce taşındılar ve abim ona aşağı yukarı her gün uğruyor.

Berkeley
Mart 2004

Peter Najarian ve Kerko

Bu kitabı yazalı on yıl oldu* ve onu şöyle bir gözden geçirip bu önsöze ne yazacağımı düşünürken, yeni okuduğum başka bir kitapla karşılaştırıyorum. Kitap, Kerop Bedoukian'ın çocukken, katliam sırasında çöle doğru yaptığı ölüm yolculuğu deneyimini anlattığı *Some of Us Survived* (Bazılarımız Kürtuldu) adlı anı kitabı. Öylesine güçlü bir kitap ki, kendi önemsiz işimin tekrar basımı için bu önsözü yazarken bile etkisinden kurtulamıyorum. Meğer yaşadıklarım ne kadar da sınırlıymış, çevresinde olup biten korkunç katliama şahit olan bir avuç insandan biri olan o oğlanla karşılaştırılınca ne kadar da az şey biliyormuşum. Böyle bir acıyla yüz yüze geldiğimde, her gün burada yapmaya çalıştığım işin, kâğıdın üzerine sözcükler koymaya çalışmanın, değerini sorgularım. Yaşlandıkça, tarihin okyanusunun ve acı dalgalarının hepimizi ortak bir sahile sürüklediğinin daha fazla farkına varıyorum. Çocukluğumdan beri bir sürü katliam hikâyesi duydum, onları korku içinde ve büyülenerek dinledim ama uzun zamandır bunları sindiremiyorum. Bilinçli bir varlık olarak olgunlaşmak, başka insanların acılarını samimiyetle paylaşmak konusundaki kapasitemizin artması anlamına gelir. Bay Bedoukian'ın kitabı bu önsözü yazmam istendikten hemen sonra elime geçti ve onu okumak bana

* *Son Ermeni*'nin ilk basımı 1971 yılında yapılmıştır.

kendi işimi ne kadar ihmal ettiğimi, daha anlatılması gereken ne kadar çok şey olduğunu düşündürdü. Bizi birbirimize bağlayan şeyin ne olduğunu bilmek için her birimizin hikâyesini duymak çok önemli. Benim kendi hikâyem katliam hakkında değil; toplumdaki o muazzam hareketliliğin uyanışı hakkında ve bazı bölümleri dile âşık genç bir adam tarafından yazılmış olsa da, içinde yalnızca bana değil hepimize ait bir şeyler var. Biz, hepimiz, Ermeniler, Kızılderililer ya da her kimse, bizler bir şekilde tecavüz ve cinayet çocuklarıyız, yine de bu katliam herkese ait ve hepimiz aynı yerden geliyoruz.

Evet, bu otobiyografik bir kitap, ama bir otobiyografi değil; bir kurmaca. Buradaki anne, benim annem değil; abi, benim abim değil. Bunu vurgulamam gerek, çünkü karakterler gerçeğe o kadar yakın ki genellikle karıştırılıyor. Ben kurmaca yazıyorum çünkü yaşama deneyimimi en iyi ifade etme biçimim bu. Anlatıcı dahil tüm karakterler, gerçek modeller kullanarak hayal ettiğim insanlardır ve kimi zaman belirli bir şarkıyı söyleyebilmek için çevremdeki bu modelleri değiştirme gereksinimi duyduğum da olmuştur. Umarım başarılı olmuşumdur.

Ve yine umarım ki bu insanlarla işim bitmemiştir. Bu insanlar atmışlı yıllarda yaratıldılar, o sıralar yazmayı daha yeni öğreniyordum ve onların insanlık deneyiminde ve zamanın labirentinde ne kadar derin bir yer aldıklarını göremiyordum. Anlatıcının, Aram'ın, Bay Bedoukian'ın kitabındaki bilgeliğe ulaşmak için daha çok yolu var. Kitapta hâlâ fabrikada çalışmakta olan anne Melina, diyelim emekli olup mesela Fresno'ya taşınsa, orada bir yandan bahçesiyle ilgilenip bir yandan ölmeye hazırlanırken, Amerika'nın şu ya da bu yöndeki gidişatını izlediği o on yıl içinde neler olur-

du acaba? Savaş bitti ama haberler hâlâ göçmenlerle dolu ve her taraf sefalet içinde. Belki şu anda çocukluğunu daha da fazla hatırlıyordur ve benzinin fiyatı ve mutluluğun sırtı konusunda tasalanarak koşturup duran çocuklarına ve torunlarına şöyle diyorur: "Mutluluk nedir biliyor musunuz? Bir lokma ekmek ve sana ait olan temiz bir tuvalete girebilmektir. Ben mutluyum çünkü hayatta olmak bana yetiyor." Eğer onu hayatta tutabilirsem bunları ve daha fazlasını söyleyebilir. Yaşam daha fazlasını yaratana kadar, ölüm bütün hikâyelerin sonudur. Bir de Yero var, abi. Ya Yero ne olacak? O ve onun Amerikasına neler olacak? Servetine servet ekleyip daha mı zengin olacak, yoksa otomasyon nedeniyle işini kaybedip ekonomik durgunluk ve enflasyon dalgaları tarafından mı yutulacak? Kendilerini iskeletlerin girdabından huzur ve mutluluk dolu yaşamlarıyla kurtaran Yero ve onun kuşağındaki diğerleri, peki ya onların acıları neler; çöldeki ölüm yürüyüşü ve kan nehirleri onlara hangi alın yazısını biçmiş? Yaşamlarımızda ve hikâyelerimizde daha yazacak, ifade edecek ve keşfedecek çok şey var. Ama şimdi elimizdekiler bu kadar, binlerce an içinde bir an birlikte oturur, şarkılarımızı ve hikâyelerimizi paylaşıyoruz.

Berkeley, Kaliforniya
Eylül 1979

Hemingway Mayo Kliniğinde; Faulkner Oxford'da, bütün gün evden çıkmıyorlar. Kahramanlarım yıkılıyor. Dergiler için zırvalayan yaşlı adamlar. İtibarları yitmiş. Ellerinden damarlar fırlıyor. Yeniden babamın acılar çektiği ülkeme dönmüşler birlikte. Yenik düşmüş göçmenler gibi dudakları çarpık, kıvrık elleri ölü apışları arasında ölmemeliler. Ölsünler ama, grotesk ağızlarla değil; ördeklerini değiştirmekten bezmiş bir hastabakıcıyı rahatlatan bir ölüm olmamalı bu. Lincoln'ün ölümünden önce çekilen kül yüzlü resmindeki gibi, bir felçlinin donuk gözleriyle değil.

Bir keresinde birlikte balığa gitmişler. Orada olmak, onların omuzlarına oturmak isterdim. Gece ateşin başında yanlarında oturmak ve kitaplarda asla bulamayacağım şeyler hakkında konuşmalarını dinlemek isterdim. Kafayı bulup geçmişin, birbirlerinin ve nihayet benim kuşağımın şerefine teneke kupalarını tokuştururlardı.

"Aram'ın kuşağının şerefine."

Çok geç; şimdi onlarla gitsem dalkavuklarından biri olurum ancak. Onları bir başlarına bırakmalıyım. Büyümeliyim. Herkes ölüyor. Başkan'ın göreve başladığı gün Frost kör oldu. Artık kimse Wolfe okumuyor.

Anma Günü'nde⁺ (1961) Highpoint Bulvarı tertemizdi. Sessizliği ancak arada bir geçen otobüsler bozuyordu. Bir oğlan, geçit töreninde giyeceği izci üniformasını annesine ütöletme işini sağlama almak için erkenden kalkmıştı. Geçit törenine gidecek başka bir oğlan daha vardı. O, bandocu kızların pudralanmış bacaklarına kâğıttan mermiler atacaktı. Hiçbiri bu olayla mezarlık arasında bir ilişki kurmuyordu.

O anda mutfağında yalnız olan Melina, nehrin karşısındaki Empire State binasıyla bir hizadaki pencereden dışarı eğilip, dalgalanan çarşaflarla yüklü çamaşır ipine asıldı. Açık pencereden bulutlarla rüzgârın beyazı ve mavisi dolmuştu mutfağa. Çamaşırları toplayıp, pencerenin yanındaki küçük kanepeye, yani *sedire* buruşuk bir yelken gibi yığıldıktan sonra onları katladı. Sonra oturdu, gözlüğünü takıp çoraplarımı yamadı. Sonra kahve yaptı, masaya peynir, *çörek* ve zeytin çıkardı. Vagon gibi arka arkaya dizilmiş odalardan geçti ve başucuma gelip yatağımı sarstı. Ara yola bakan pencereden süzülen cılız ışık da olmasa odam kapkaranlıktı.

"Hayde, elir, uş e," dedi neşeyle –Hadi, kalk, geç oldu.

Mutfağa dönüp *sedire* oturdu ve radyatörün kapağı üze-

rindeki dikiş kutusundan koca bir makas çıkardı. Makasın sapından değil de bıçaklarından ustalıkla tutarak, parlaklığı gitmiş yayvan tırmaklarını olabildiğince kısa kesti. İşini bitirince, kucağındaki hilal şeklindeki artıkları tek tek avucunda topladı. Bin yıl önce olsa, atalarından biri bu artıkları kutsal bir yerde saklayacaktı: Kilise duvarındaki bir çatlakta, bir evin sütunlarından birinde ya da bir ağaç kovuğunda. Çünkü yeniden diriliş gününde bedeninin kesilmiş parçaları gerekli olacak ve eğer saklamamışsa o büyük günde onları araması gerekecekti. Melina'nın bütün bunlardan haberi olmadığı için elindekileri radyatör kapağı üzerindeki kül tablasına boşalttı. Küçükken o kapağın üzerine çizgi romanlarımı yığardım üst üste. En az sevdiklerimi hep en alta koyardım, onlar da sıcaktan iyice kururlar ve renkleri soluklaşırdı. Babam hayatının son yedi yılı boyunca o kitapların hepsini okudu; pencerenin yanındaki *sedir*de bastonu yanında, eli apış arasında oturup, Plastik Adam'dan Archie Andrews'a kadar bütün çocukluğumu baştan sona okudu. Onun ölümünden birkaç yıl sonrasına kadar ben hâlâ o çizgi romanları okuyordum; sonra onlara ne oldu bilmiyorum. En az birkaç yüz tane vardı. Babamın bu çizgi romanlar hakkında ne düşündüğünü hep merak etmişimdir.

Mutfağa girdiğimde sabah güneşi gözümü aldı.

"*Pariluy*s baron," dedi annem –Günaydın beyefendi.

"Günaydın anne."

Kahveyi tekrar ısıtmak için ayağa kalktı. Yüzümü lavaboda yıkayıp, çamaşır makinesinin merdanesi üzerinde katlı duran havluyla kuruladım.

"Dün gece geç geldin eve," dedi.

Nereye gittiğimi hiç sormazdı, ama iyi vakit geçirip geçirmediğimi bilmek isterdi.

"Dışarı çıktım," dedim, "İyi vakit geçirdim."

"İyi."

Kahvemi koydu, kahve kabını ocağın üzerine bıraktı, sonra içinde ıslatılmış asma yaprakları ve kıymalı pirinçli iç olan kapları masanın üzerine dizip karşıma oturdu. Bir parça çöreği kahverne banarak beyaz peynir ve buruşuk zeytinle birlikte yedim. Annem, denizde sürüklenmiş bir odun kadar beyaz ve temiz eski bir ekmek tahtasının üzerinde asma yaprağını düzeltiyor, sonra bir parça iç koyup yaprağı yeşil bir silindir gibi yuvarlıyordu. Buna Ermenice *derev dolma*, Türkçe *yaprak sarma* deniyordu. Küçükken annemin yaptığı yemeklerden utanırdım. Ona bağırıp çağırırdım: Neden biz de herkes gibi biftek ve patates kızartması yemiyoruz? Annemin güçlü elleri vardı, tıpkı bir kasabınki gibi kırmızı ve kaba eller. Picasso'nun yaptığı Gertrude Stein resmindeki gibi dirsekleri iki yana açık, omuzları düşük oturuyordu.

"Dün akşam sen ne yaptın anne?"

"Sahagyanlara gittim."

"İyi vakit geçirdin mi?"

"Sohbet ettik."

"Ne hakkında?"

"Onlar da bugün mezarlığa gidiyorlar. Onların ölülerinden ve babandan konuştuk."

"Onun ne akıllı adam olduğundan mı bahsettiler yine?"

"Aklını nasıl harcadığından bahsettiler."

"Benim gibi mi yani?"

Dolma içine biraz su serpti ve alnına düşmüş bir perçemi bileğiyle geri itti.

"Senden de bahsettiler," dedi en sonunda, "İstese kolaylıkla doktor da olur, avukat da dediler."

"Sen benim doktor, avukat falan mı olmamı istiyorsun?"

"Ne istiyorsan onu ol."

"Ama onun gibi olmamı istemiyorsun."

"Ben ona ne yapıp yapmayacağını hiç söylemedim."

"Ama isterdin."

"Hayır."

"Evet."

"Nedenmiş?"

"Çünkü aciz bir adamdı."

"Herkes onu sayardı."

"Ama yine de senin ona bakmana ses çıkarmıyordu."

"Buhran yıllarıydı o zamanlar."

Buhranı Ermenice bir sözcük gibi son hecesine basarak telaffuz ediyordu.

"Buhran yüzünden falan değil anne. Sen ondan daha güçlüydün ve o kendisine bakmana ses çıkarmıyordu."

"Hayır."

"Ama acizdi, kabul et."

"Neden böyle diyorsun?"

"Peki, sen neden bunu söylemekten bu kadar korkuyorsun?"

"Sen neden bana illa bunu söyletmeye çalışıyorsun?"

"Çünkü öyleydi."

"Senin babandı o."

"Babam gibi olmamı ister misin anne?"

"O senin babandı. Onun gibi olmak istemez misin?"

Annemle 26. Cadde'den aşağı yürüdük. Sonunda onunla gurur duyuyor, artık bu kısa boylu, şişman, okuma yazması olmayan göçmen köylüden utanmıyordum. Onun yanında yürüdüğüm için kıvançlıydım; kalan son göçmenlerdendi o.

Mezarlık, West Hoboken'ın diğer tarafında, Secaucus denen çöplüğün yanındaydı. 26. Cadde viran haldeydi. İtalyanların, Süryanilerin ve Ermenilerin birçoğu ya ölmüş ya da kuzeye taşınmıştı. Onların yerine Porto Rikolular yerleşmişti. Ama apartmanlar hâlâ aynıydı, sabah ışığının parlaklığı altında birer virane gibi görünmüyorlardı; güneş yangın merdivenlerinde ışık oyunları yapıyor, yangın muslukları çöp kutularıyla birdirbir oynuyor, kaldırıma tebeşirle seksek çizgileri çizilmiş... Yirmi-Spic* Caddesi, kalan son cemaat, artık hiç göçmen olmayacak burada, herkes Sosyal Yardım'a yazılmış. Central Bulvarı'ndan geçtik. Eskiden buraya Dardanel denir, bıçak taşıyan ve upuzun favorileri olan genç yabancılar, burada, tozlu pencereleri eski püskü yeşil kadife-den kalın perdeyle örtülü, tabelası olmayan küçük bir dükkânda tavla ve kâğıt oynarlardı. Şimdi burası bir İspanyol kahvesi oldu. Yakında o da kaybolacaktır. Hudson Bulvarı'nda, belediye binasına doğru ilerleyen geçit töreninin son demlerini duyduk. Caddenin veletleri gözlerini fal taşı gibi açmış, sivil savunma muhafızlarının geçit törenini izliyorlar; kulakları Sousa müziğinin davul ve trompet sesleriyle şişmiş, bir Amerikan geçit töreninde bayrak sallıyor ve her sabah bayrağı selamladıkları ruhla diğerlerine katılıp söylüyorlar: *Atalarımızın öldüğü ülke...*^{*}

Mezarların çoğu Amerikalılarla doluydu. Mezarlığın eski bölgesinde mezar taşları çimen seviyesinin altında kal-

* *Spic*: Latin kökenliler, özellikle de İspanyolca konuşan göçmenler için kullanılan aşağılayıcı bir terimdir. Yazar, Hispanik göçmenlerin oturduğu bölgeyi anarken "six" (İng. "altı") ile "Spic" arasında kelime oyunu yapıyor. Caddenin asıl adı 26. Cadde'dir.

miştı. Ermeniler Buhran yıllarında eklenen yeni alanlara gömülmüşlerdi. Babamın mezarı en yeni mezarlardan biriydi, etrafındaki geniş alan hâlâ boştu. On bir yıl olmuştu gömüleli. Sadece kemikleri kalmıştır şimdi. Saçları ve tırnakları elbiselerine saçılmış; kanı boşalmış, bir lağıma akmış ve elementlerine ayrılmış, denizde bir yerlerde yüzüyor, yüzüyor şimdi, belki doğruya doğru yine...

Annem haç çıkardı, ama ağlamadı. Ben ne haç çıkardım ne de ağladım. Gri mermerin üzerine kazınmış isim sanki başka birine aitti: Petrus Tomasyan 1893-1950.

"Ne düşünüyorsun anne?"

"Yeri iyi. Güzel ve temiz."

"Evet."

"Sen de beğendin mi?"

"Güzel."

"Ne düşünüyorsun?"

"Gitmek istiyorum."

"Daha haç çıkarmadın."

Bir sigara yaktım, kibriti patikaya fırlattım.

"Aynı onun gibisin," dedi. "O da inanmazdı."

"Hadi gidelim anne."

"Peki. Git biraz çiçek al, sonra gideriz."

Kestirme olsun diye çimenlere basarak gitsem mi diye karar veremedim, sarsak sarsak limonluğa doğru yürüdüm.

"Dığas," diye seslendi annem –Oğlum.

Kocasının mezarının başında asil ve vakur görünüyordu.

"Dığas, bir de bayrak al."

Artık yirmi bir yaşındaydı.

Diyebilirdi ki, o ve kuzeni, vahşi arazinin değil, ona miras kalacak ehlileştirilmiş toprağın karşısında yan yana duruyorlardı.

Ayı, William Faulkner

Solmuş iş gömlekleri ve yine eski, solmuş fi-
tilli kadife pantolonlar giyiyor, bacaklarımı iki yana hafifçe
açıp beceriksizce kasılarak yürüyordum. Dişlerimi tuzla fır-
çalıyor, üsturayla tıraş oluyor, her sabah vücut çalışıyor ve
geceleri yedi saatten fazla uyumuyordum. Ama ne kadar di-
sipline girmeye çalışırsam çalışayım, kendimi değersiz, sıkı-
cı ve çirkin olmaya mahkûm hissediyordum.

Kitap çaldığım için üniversiteden atılmıştım. Geri dö-
nüp bir süreliğine annemle yaşadım, ardından Village'a ta-
şınıp bir iş bulmaya karar verdim. Abim Yero bana kaçık piç
diyordu. Evlenince onun gibi kendi başıma yaşayabilirdim,
oysa ben ortada hiçbir neden yokken evden ayrılmak gibi
bir salaklık yapıyordum. Annem de duruma üzülmüyordu,
ama beni ne mutlu edecekse onu yapmam gerektiğini söy-
ledi. Eğer evden ayrılmak beni mutlu edecekse o zaman
ayrılmalıydım. Yero beni arabasıyla götürdü –arka koltuk,
giysiler, radyo, lamba, yatak yorgan, daktilo ve annemin
kavanozlara tıktığı yiyeceklerle doluydu. Tünelden çıktığı-
mızda Yero'ya yolu tarif etmeye çalıştım ama o küfrederek
şehri onun kadar iyi bilemeyeceğimi ve böyle işe yaramaz,
pis bir yerde yaşamak istediğim için gerzek bir orospu çocu-
ğu olduğumu söyledi. Batı Yakası yolundan gidip 19. Cadde

çıkışından saptık. Evi gördüğünde bana, salak, benim sıçtığım yerler bile bundan iyi, dedi. Büyük olasılıkla bir avuç bitnikle⁺ birlikte yaşayacaktım.

“Dikkat et de belsoğukluğu kapma,” dedi.

Hiç cevap vermedim.

Öteberiyi içeri taşımama yardım etti. Bir kat yukarı çıktıktan sonra uzun karanlık bir koridoru geçtik, kapıyı açtığım da:

“Aman Allahım, Aram!” dedi, “Benim banyom bile buradan daha büyük.”

“Anneme güzel bir yerde yaşadığımı söyle, e mi?”

“Herhalde ona gerçeği söyleyeceğimi düşünmüyorsun.”

“O kadar da kötü değil. Kocaman bir penceresi var.”

“Tabii tabii; Allahın cezası duvarları nerede peki?”

“Haftada yalnızca yedi papel.”

“Ulan bazen diyorum ki, bu herifin beyni kesin kıcında!”

“Neyse, getirdiğin için sağ ol.”

“Ne yaptığını bildiğinden eminsin değil mi?”

“Tabii ki. Ben halimden memnunum.”

Kafasını sallaya sallaya gitti.

Ve böylece, eli ayağı sağlam doğup mükemmel bir anne tarafından yetiştirildiğim nehrin karşı kıyısından, bir Yeni Dünya'ya atlamış oldum. Pencerenin tozlu pervazında portakallar ve muzlar, konsolun üstünde fıstık ezmesi, fasulye, elektrikli ocak ve onun yanında da altıncı sınıfta elışı dersinde yaptığım bir lamba duruyordu. Günlüğümü yazarken yatağın kenarına oturuyor, daktiloyu da bir kutunun üzerine koyuyordum –odada sandalye koyacak yer yoktu. Gün-

lüğümde soruyordum: Mastürbasyon yapmak benim suçum mu, Amerika'nın suçu mu; bakir ve yalnız olmak kimin suçu? Tıraş olurken kırık aynanın üzerinde hamamböcekleri geziniyor, geceleri yattığımda radyatörün inleyen sesini dinleyip duruyorum –ki aslında radyatör değilmiş. İlk taşındığımda iki gece boyunca onun inlemesini dinledim, ancak fark ettim ki ses radyatörden değil, duvarın öbür tarafındaki bir kadından geliyormuş. Şimdiye dek bir insandan böyle bir ses çıktığını hiç duymadığım için önce kadının hasta olduğunu sandım, sonra erkek arkadaşının sesini duydum. Neden bu kadar aptaldım? Ben çıplakken, öte yanında çırlı-çıplak sevişen genç bir çiftin olduğu duvara kulağımı dayadığım için kimi, neyi suçlayabilirdim? Ben hastalıklı mıydım? Neden gidip orduya yazılmak yerine yalnız yaşıyor, pantolonuma tıkarak kitap çalıyor, dükkânlardan sanki parmağım kıcıma sokuluymuş gibi çıkıyor, yatağımın altını üç yüz tane kitapla dolduruyordum? Bir gün Aristo'dan Zenon'a kadar hepsini okuyacak mıydım sanki? Hayır, kütüphane kurmak için değil, kitap, çalmaya değer tek şey olduğu için ve insan bir şey çalmak zorunda olduğu için; çalarak ya da dilenerek, bir şeyi karşılığını vermeden almış olmak için. Neden? Böyle olacağıma neden yasalara saygı gösteren biri olamamıştım? Hayatım kimin hatasıydı? Ruh ve görünüş olarak hiçbir zaman bir bitnik olamamıştım, ama yine de nehrin karşı kıyısına annemi ziyarete gittiğim bir pazar günü, liseden tanıdığım biri beni bıyıklı halimle gördü; Village'da yaşadığımı da biliyordu ve bıyıkla Village'ı bir araya getirip bana sordu: Hey Aram, sen bitnik misin şimdi? Ne diyeceğimi bilemedim, evet dedim, yalan attım ve gerçeği söyledim, küçük bir hela boyutlarındaki odamın dışında ben neydim ya da ne değildim ki? Benim insanlarım kimdi?

Sheridan ya da St. Mark ya da Washington meydanlarında bir bankta oturan, paçavralar içinde, kara gözlüklü, yüzü gökyüzünde yitmiş, ne ırk ne kan ne inanç ne ilaçla, mastürbasyondan duyduğum utanç gibi bir utançla ve çalıp asla okumadığım bütün o kitaplarla duyduğum gurur gibi bir gururla kendimi bağlı hissettiğim o genç adam kimdi? Norman Mailer'ın oturduğum semtte yaşadığını öğrendim ve bir gece caddelerde Norman! Norman! diye bağıra çağıra bir aşağı bir yukarı koşturdum. Cevap verse ne yapardım bilmiyordum, ama yalnızca biri birinci çoğul kişi zamirini kullanmadığı zaman bir topluluk sayılan bu yeni dünyanın yolunu yordamını bilen birine umutsuzca ihtiyaç duyuyordum. Ayrıca Norman Mailer da kimdi? Adamcağız bana ne diyebilirdi ki? Hırsızlık yaparken yakalansam yargıcın karşısında beni savunabilir miydi? İçgüdüsel olarak nefret ettiğim ve nefret etmekte haklı olduğum bir bankada çalıştığım ve Wall Street civarında yalnızca kitap değil, akşama yemek için canımın çektiklerini de çalarken de kullandığım siyah bir postacı çantasıyla koşturduğum için masum olduğumu kanıtlayabilir miydi? Peki, ya beni sıkıştıran ve dokunsana, sıkıyorsa dokunsana, bir kerecik dokun şu memeye de seni takımlarından edelim dercesine göğüslerini yüzüme dayayan kızlarla dolu asansörlerde masum olduğumu? Akşam bir başına yiyeceğim ton balığını çalmaya karşılık yeterince ağır bir cezaydı bu; yatağımın kenarına oturup, güzel bir kızın kapıyı açıp yanıma yatmasını beklemek, bekleyecek gücüm kalmayana dek beklemek, beklemek ve kendimi kırbaçlar gibi mastürbasyon yapmak yeterince ağır bir cezaydı. Bir kızın beni kurtaracağını sanmıştım. Ama benim dünyamda, bu yeni dünyada, hiç kız yoktu, yalnızca kadınlar vardı. Ve benim sarı gözlerime göre aralarındaki fark şuydu:

Bir kıza âşık olunur, bir kadınla ise yalnızca ve yalnızca yatılırdı. İnsan spermlerinin slaytlarını gösteren bir biyoloji laboratuvarı eğitmeni, süt ve gazete almak için kapıya çıkan ve kısa kimonosunun içinde çıplak olan bir ev kadını, dirseğimin kasıklarına sürtündüğü dışıdaki hemşire, metrodaki nemli akşamüstlerinde elbisesinin altında çıplak olan bir yaratık. Bankadaki müdür yardımcılarında biriydi. Onunla kahve içmeye indiği lobide tanıştık. Ruj sürmemişti, ayakkabıları yüksek topuklu değildi, saçlarını amigo kızlar gibi taramıştı, bacaklarını açarak oturuyordu, giyinikken vücudu genç kız gibiydi. Ama kırk altı yaşındaydı ve ben yalnızca korkmamış, aynı zamanda utanmıştım da. O da bu yüzden beni yavaş yavaş götürdü. Önce pazar akşamı bir şeyler içmeye davet etti, sonra da bir salı günü son boşanmasından beri tek başına yaşadığı Brooklyn Heights'taki stüdyo dairesinde akşam yemeğine. Burası gezi manzaralı pahalı bir yerdi. Kapıcı: Buyrun, dedi. Ben de: Bayan Mildred Van Ness lütfen, dedim. Kadının adının yanındaki düğmeye bastı. Beni kırmızı eller, yaşlı soluk, biftek, enginar ve mumlarla bekleyen kadın. Yemek sonrası konyağı ile bekleyen. En sonunda beni öptüğünde, ona elbiselerini nasıl çıkaracağımı bilmediğimi söyleyene kadar bekleyen. Önemli değil dedi, ışığı kapatıp banyoya gitti ve beni soyunmam için yalnız bıraktı. Daha sonra bana sorunun ne olduğunu sorunca, ona beni bu şekilde tavlayıp yatağa götürdüğü için kendimi genç bir kız gibi hissettirdiğini söyledim. Ama o bana dik kafalı ve yırtıcı olmak için önümde çok zaman olduğunu söyledi, bu durumdan onun bana sunabildiği böyle bir seks buketi ile kurtulduğum için kendimi şanslı saymalıymışım, bütün genç erkekler bu işi böyle tecrübeli kalçalardan öğrenmeliymişler. O buna kalafata açmak diyordu.

Sonra kokuyu keşfettim; dünyanın o ilk çağına özgü, bir se-
lenterenin dudaklarından çıkar gibi yayılan, yapışkan ve
koyu; yerde, küvette, ata biner gibi, dikey, arkadan, baş aşağı,
yandan, şarap ve köpüklü kremayla; şafakta paytak pay-
tak kapıcının yanından geçerken aklımda yalnızca bitkinlik
ve onun elleri kalana kadar. Dölüm onun içinde faydasızdı.
Ondan utanıyordum. Daha fazlasını almak için geri gittiğim
ve onun babam olacak yaşta adamlardan biriyle gece kulü-
bünden dönüşünü beklediğimde, körfezin karşısında Hobo-
ken'ın küçük ışıkları zayıf bir şekilde parlarken parkın
parmaklıkları yanında beklediğimde, yaşlı kadını bekle-
diğimde, kendimi aşağılamaktan utanıyordum. Sonunda
onu bana geri getiriyorlardı, hayranlarım dediği bu adamlar.
Biri bir bankanın sahibi, diğeri Karayipler'de bir yolcu ge-
misinin kaptanı, bir diğeryse yılda yirmi bin kazanan bir
adamdı; hepsi ellili yaşlarında, onun donunu indirmeye he-
vesli adamlar. Ama o donunu yalnız benim için indiriyordu
ve ben ondan ve onun sarkık butlarından utanıyordum.
Ama o buna inanmayacaktı; hayatı hayalarından yakala-
dım, diyordu ve hiçbir şey onu bir daha aşağılara çekemeye-
cekti. Gece lambasının loş ışığında onun yüzünün otuz yıl
önceki kızı dönüşmesini seyrettim. Buhran yıllarını yaşamış
bir genç kıza. Onu nasılsa satamayacak yoksul bir çiftçiden
çalınan bir meyve kadar tatlı olan kıza. Ona âşık oldum o
zaman. Çok geçti. Bekâretimi orta yaşlı bir kadına vermiş-
tim. Son görüşmemizde ona veda hediyesi olarak özellikle
onun için çaldığım bir Van Gogh röprodüksiyonu verdim.
Van Gogh'u severdi –zavallı adam. Evinden şafak vakti ay-
rıldım, kapıcıyla el sıkıştım ve adama kendisini bir daha as-
la görmeyeceğimi söyledim. Caddedeki bir şarküterinin
önüne sanki özellikle benim kahvaltım için bırakılmış bir

paket taze simit ile yeni gelmiş bir litre süt çaldım. Belki de yeni dünya özellikle aylaklar içindi, belki de bu yeni dünyada yolunu bulanlar yalnızca aylaklardı. Staten Adası'na giden feribota atladım ve otoyol girişinde otostop çekmeye başladım. Ülkemin buruşuk butlarını sonuna kadar açmış anakarasına, sınavları yeni bitmiş ve Memphis'teki kız arkadaşına aceleyle geri dönen Yale Üniversitesi'nden bir adamla birlikte girdim. New Jersey'den Tennessee'ye çılgınlar gibi uçarak bir günden az zamanda gittik. Saatte 90 mil yapan koca bir Oldsmobile ile Orospu'nun içinde vınlayarak gidiyorduk. Uzun boylu, aptal, yakışıklı genç bir adamdı. Çok düzgün, çok nazik ve yumuşak başlı biri olduğu için öyle yapmak istemediğinden eminim, ama yine de her yemek molasında bana kendimi göçmen bir çocuk gibi hissettirmeden de duramıyordu. Amerika'nın otoyollarında doğru düzgün yemek bulmak imkânsızdı, ama benim Yale'li arkadaşım büyük bir kayıtsızlıkla, tereddütsüz ve şikâyetsiz, ne bok bulursa sipariş veriyordu. Oysa genelde yemek parası bulmakta zorluk çeken ben öylesine mızımız ve beceriksizdim ki, sanki başka bir şey ısmarlamaya İngilizcem yetmiyormuş gibi sürekli tart ve dondurma söylüyordum. Yine de onu sevmiştim, onunla kendimi aynı seviyede hissetmek için ondan bir şey çalmam gerekiyordu, yoksa ondan nefret ederdim. Bu nedenle onların o beyaz evine geldiğimizde, annesi bize kahvaltı hazırlarken babasının kitaplığından bir kitap çalıp kalın kumaş çantama tıktım ve veda edip, beni getirdiği için çok teşekkür ettim; burası onun olduğu kadar benim de ülkemdi. Ama değildi işte, kimsenin malı gibi görünmüyordu bu ülke; o, başkalarının hak iddialarına kayıtsız kalan uçsuz bucaksız kurumuş topraktı, o kadar. Parayı bastıran düzebilirdi onu. İsteyen olduktan sonra. Ama hızla

ihtiyarlıyordu. Onun üzerinde yukarıdan aşağıya ve bir yandan diğer yana gezdim ve Los Angeles'ta kışından çıktım. Palmiye ağaçlarında sıçanlar, kumsallarda petrol sondaj kuleleri, kiliseye benzeyen bankalar ve bankaya benzeyen kiliseler vardı burada. Hayatı hayalarından yakaladım demişti ve hiçbir şey onu aşağılara çekemeyecekti. Günbatımının o loş ışığında onun tepelerinin herhalde yüz yıl öncekine benzer kırsal alanlara dönüşmesini seyrettim. İstesem onu seve seve paylaşacak bir halktan çalınmış bir meyve kadar tatlıydı. Kansas'ta bir yerlerde canım durmak istedi. İki gecedir uyumamıştım ve neredeyse kendimden geçecektim. Gecenin üçüydü ve yoldan gelip geçen yoktu. Yaklaşık beş mil kadar yürüdüm ve restoranı olan bir motele geldim. Tuvaletteki lavaboda ayaklarımı yıkadım, tıraş oldum, dişlerimi fırçaladım, çoraplarımı ve iç çamaşırlarımı değiştirdim ve bu kadar temiz olduğu için Amerika'yı bir kez daha sevdim. Tuvaletleri Eisenhower kadar beyaz, duvardan duvara halıları George Washington'un alt tarafı silinmiş resmindeki hali kadar tertipliydi. Tezgâhın arkasındaki tatlı genç kız mükemmeldi. Adı Genia'ydı ama pekâlâ Jane de olabilirdi; ilk okuma kitaplarımdan "Dick ve Jane ve küçük köpekleri Spot"taki Jane. Bana ne istediğimi sorduğu an ona yeni baştan âşık oldum. Onu istiyordum. Ülkemi geri istiyordum.

"New Jersey'li misin?" diye sordu.

"Hımm," dedim.

"Oraya geri mi dönüyorsun?"

"Hımm... Yani, bilmiyorum."

Ve kendi kendime Kansas'ta kalacağımı, bir iş bulacağımı, ona kur yapacağımı, onu öpeceğimi, onunla oynasacağımı söyledim; ne yani birlikte mutlu olamaz mıydık, çok mu iinkânsızdı?

"Bir fincan daha kahve alabilir miyim?" diye sordum.

"Beş tane içtin zaten."

"Hımm."

Kendi kendime, neden olmasın dedim.

"Nasıl bilmezsin?" dedi.

"Neyi nasıl bilmem?"

"Geri dönüp dönmeyeceğini?"

Neden sormayayım ki?

"Benimle evlenir misin?"

Bana o çok iyi bildiğim ifadeyle baktı, yani yarı korku yarı kızgınlıkla.

Abimle babalarımız bir değildi ama ikimiz de annemize çok benziyorduk. Konuşmamız, yürüyüşümüz, hareketlerimiz aynı onun gibiydi. Aramızdaki fark, onun bana verdiği öğütlerde yüzünü gösteriyordu.

"Okula geri dön, mezun ol, bir iş bul ve kalabalığa karış. Bu 'farklı olma' hikâyesinin bokunu çıkardın artık."

Mezun olmak, memuriyet sınavından geçmek gibi bir şeydi; üzerime onaylanmıştı damgası vuruldu. Ve başka kimsenin yapmak istemediği bir işe girdim; girmeye degecek tek işe, yalan söylemeye, sahtekârlık yapmaya, ülkemden çalmaya ve bunu bir ölçüde dürüstçe geri ödemeye fırsat veren tek işe. Çünkü Amerika'da gizli kapaklı bir iş çevirmeden yaşayacak bir yol bulamamıştım. Harlem'de Sosyal Hizmet müfettişi oldum. İŞİ OLMAYAN GİREMEZ yazılı bir kapıdan giriyordum. Önemli biriymişim gibi yaka düğmemi açıp, kravatımı gevşetiyordum. Yüz aile için para demektim ben; yani hiçbir zaman çocuğu olmayacağını hisseden ben.

Sıradaki sosyal inceleme: Priscilla Lee, Porto Rikolu, kumral, yeşil gözlü, kestane rengi uzun saçlı, kendini zenci, evini de Harlem olarak kabul ediyor. "Neden başka bir yerde yaşamak isteyeyim ki? Harlem'i seviyorum, Apollo'yu seviyorum, St. Nicholas Bulvarı'nı seviyorum, annemi (Bayan Mary Lee) seviyorum. Hayır, taşınmak istemiyorum." Priscilla cana yakın bir kız, iyi dans ediyor ve çok zeki (150 IQ). Bayan Lee ile birlikte, mutfak ve tuvaleti başka iki aileyle paylaştıkları bir apartman katının büyük bir odasında yaşıyorlar. Gerçek adı Dolores Minoso. On dört yıl önce, New York'ta Bayan Carmen Minoso'dan doğmuş. Baba adı bilinmiyor. Beş haftalıkken Bayan Mary Lee'nin kapısının önüne terk edilmiş. Bayan Mary Lee iriyarı, güçlü, tütün çiğneyen, yetmiş seksen yaşlarında çocuksuz bir dul. Sosyal Güvenlik'ten aldığı paraya Sosyal Hizmet'ten aldığını ekleyerek kendisine ve Priscilla'ya bakmış. O da bu görevlinin baktığı dosyalardan birinde yer alıyor. Priscilla şu ana dek kayıtlarda hiç geçmemiş çünkü önceki müfettişler onun varlığını açıklayamamışlar. Çünkü yasal olarak evlat edinilmemiş ve kimse de Bayan Mary Lee'nin bunca yıl boyunca başka hiçbir ek geliri olmadan nasıl geçindiğini izah edememiş. Bayan Lee nasıl yaptıysa, iyi idare etmiş. Ama şu anda Priscilla'nın bütçeye dahil edilmesi şart, çünkü kız hamile. Doğmamış bebeğin babası olduğu varsayılan kişi George Washington. George Washington on beş yaşında, okula gidiyor, bir işi yok ve Priscilla'ya maddi açıdan destek olması mümkün değil. Birlikte yaşadığı büyükannesi ve büyükbabası da bu müfettişin baktığı dosyalarda yer alıyorlar. Anne ve babasının nerede olduğu bilinmiyor. Priscilla onunla evlenip evlenmemek konusunda kararsız. Bununla birlikte çocuğu doğurmaya istekli, anne olacağı ve okula devam edeceği günü iple çekiyor.

Amirim o kadife gibi zenci İngilizcesiyle şöyle dedi:

“Bay To-mas-yan, bunu masamdan alın ve çocuk bölümüne yollayın. Bu kız belli ki ihmal edilmiş. Bu bir çocuk bölümü vakasıdır... Ona bakıcı bir aile bulurlar, bebeği de evlatlık olarak verirler.”

“Onun bakıcı aileye değil, Bayan Lee ile birlikte yaşayabilecekleri daha büyük bir yere ihtiyacı var. Bebek doğduktan sonra okuluna dönebilir, bebeğe de gün içinde Mary Lee bakabilir.”

Amirim içini çekti, gözlerini ovuşturdu ve yirmi üç yıllık kamu hizmeti sonucu kabız olmuş gibi sandalyesinde pozisyon değiştirdi.

“Peki bunu nasıl saptayacaksın? Onun iyi bir evde yaşadığını kanıtlamak zorundasın, bunu bilmiyor musun? Nasıl kanıtlayacaksın bunu? Mary Lee yetmiş sekiz yaşında. Yasal vasi bile değil. Sonra bu Priscilla daha on dördünde yok. Sence bu kâğıt üzerinde nasıl görünür?”

Haklıydı. Her şey kâğıt üzerinde hallediliyordu. Kâğıt üzerinde doğup kâğıt üzerinde ölüyordunuz; kâğıt üzerinde evleniyor, yatıyor ve boşanıyordunuz; çocuklarınız kâğıt üzerinde doğuyordu, kâğıt üzerinde arabanızı sürüyor, içki içiyor, okula gidiyor, çalışıyor ya da çalışmıyordunuz; kâğıt üzerinde başarılı ya da başarısız oluyordunuz; kâğıt olmadan siz hiç kimseydiniz, bir hiç, bir münzevi, boş gezenin boş kalfası. Eğer sayılmak, varlığınızı haklı göstermek istiyorsanız, bunu da şu ya da bu şekilde damgalanmış ve onaylanmış bir kâğıt üzerinde –ehliyet, ruhsat, vergi, sertifika, diploma– yapmalıydınız; bu bir referanslar, nitelikler, adresler, tarihler sorunuydu. Bu durumda ayakta kalabilmenin en iyi yolu ketenperceciliği öğrenmekten geçiyordu; buraya bir iki numara, şuraya bir iki isim ve her yere bir sürü yalan. Mary Lee ve Priscilla için yalan söylemek de benim işimdi.

Ama bu amirimin imzasını son taklit edişim oldu. Yakalanıp işten atıldım ve beraber yaşayabilecekleri bir ev isteyen o iki insana ne olduğunu hiç öğrenemedim. Beraber yaşayabilecekleri bir ev. Bu, piramidi, *Novus Ordo Seclorum*'u* hafifçe bir fok balığının burnu üzerinde tersine çevirmeye çalışmak gibi bir şeydi —*fokun cennete dönük kocaman, deniz serpintili bakışıyla*.⁺ Amerika uçsuz bucaksız bir yetimhaneydi.

Harlem: Central Park ile Morningside Parkı'nın birleştiği köşenin derinliklerinde, yüzünü batı güneşine ve Morningside Tepesi'ndeki St. John Kilisesi'ne ters çevirmiş, dizlerini göğsüne çekmiş bir mahkûm gibi adanın köşesine hapsedilmiş.

Ansızın onun dışında ve yukarısındaydım. Morningside'a tırmanırken başımı kaldırıp Amerika'nın en zengin ve en büyük kilisesinin poposuna baktım. Bir başmelek, bir suaygırının sırtındaki artıkçı bir kuş gibi vadiye gözünü dikmişti. Kilisenin içi ıssız, yankı dolu o kocaman boşluğu dilsiz ve işe yaramazdı.

Caddenin karşısı Kolombiya: Tıp fakültesinin kütüphanesini geçtim, sonra da Butler Kütüphanesi'ni. Carpenter Kütüphanesi'nin kapısının üstündeki Yunan yazar adları utanç verici ve iğrençti.

Broadway kasvetli ve ıssızdı. Yüksek gri oteller ve apartmanlar cüruf yığıntıları gibiydi. Leş gibi, çirkin ve kambur bir serseri ara sokakların birinden çaktırmadan yaklaşıp bana dokundu ve şöyle fısıldadı:

“Özür dilerim efendim, ama...”

Ona “Rahat bırak beni,” dedim.

* *Novus Ordo Seclorum*: (Lat.) Çağın Yeni Düzeni.

Sonra da ellerimi cebime sokarak cebimdeki bozuk paraları şingırdata şingırdata yürüyüp gittim. Eğer meteliksiz olsaydım, eğer yeterince meteliksiz olsaydım o zaman kimse, bir sokak serserisi bile, benden bir şey isteyemezdi. Amerika benden çok fazla şey bekliyordu ve ben tıpkı yetimhaneden kaçan bir çocuk gibi kaçıp kurtulmak istiyordum ondan.

Sağa, 48. Cadde'ye sapıp Times Meydanı'ndan sıvıştım ve babamın bir zamanlar çalıştığı binanın önünden geçtim. Bir an için durup, binanın önünden gelip geçen insanlara diktim gözümü; ona doğru dürüst para kazandırmayan işine gidip gelirken gördüğü insanlara benzer insanlara baktım. Onlar gibi giyinir, onlarla aynı gazeteleri okur ve aynı aksanlı dili konuşurdu. Acaba onlar hakkında ne düşünüyordu, Amerikalılar hakkında ne düşünüyordu?

Terminaldeki otobüsler canlıymış gibi öksürüyor, homurdanıyor, hırıldıyor ve sık soluk alıp veriyorlardı. Babam tünelden geçerken bir otobüsün döşemesi üzerinde felç geçirmiş, yolcular onun yakasını gevşetmişler ve kimliğini bulmak için ceplerini karıştırmışlardı.

Weehawken'da, Palisades'e giden rıhtımda hızla ilerlerken nehrin karşı kıyısını son bir kez görmek için çabucak baktım. Manhattan sessiz ve temizdi, batan güneşin göz kamaştırıcı ışığında altından yapılmış gibiydi; uzaktan ne kadar da masum görünüyordu.

Melina 'ILGWU'nun* örgütlü olduğu bir fabrikanın yükseklerinde makinelerin ulumalarıyla bütünleşen sessiz bir şarkı söylüyordu; oradaki Uluslararası Kadın şarkıcılarından

* ILGWU: (International Ladies Garment Workers Union) Uluslararası Kadın Konfeksiyon İşçileri Sendikası.

biriydi o. Yirmi yaşlarında, şişman göçmen kadınlar, elleri şifonun içine gömülmüş, ayakları tozla kaplı, Mademoiselle mağazasına elbise dikiyorlardı. Her biri kendi ritmiyle dikiyor ve şarkı söylüyordu. Yabancı diyarlardan gelen melodilerin ve makine homurtularının kakofonisi vardı havada. Yaşlı şişman kadınların, iyi kalpli yaşlı annelerin son temsilcileri. Büyükanneler –fabrika işçileri. Melina elindeki elbiseyi bitirdi ve mesaiye son verdi. Bu işte tam kırk yılı devirmişti. Bu kırk yılda çalışma saatleri kısalmış, ücretler artmış, makineler gelişmiş ve her şey daha da saçmalaşmıştı.

Akşama doğru, uzun ve heybetli bir gölgeyi takip ederek eve doğru yürüdü. Bakalyan'ın Oriental-American adlı bakkalından bir kilo kalın bulgur, bir düzine kurutulmuş patlıcan kabuğu, iki gram kişniş, biber, kabak, bamya ve çalı fasulyesi aldı. Bakkalın yan komşusu İtalyan fırınından da bir tane ortası delik Suriye ekmeği aldı. Kahverengi kesekâğıdını kucağında bir bebek gibi taşıyıp, çocuğuna, pencereden onu izleyen bana, yiyecek götürerek caddeyi zorlukla aştı.

Geri götür anne, paketi ve hayatımı geri götürüp paranı geri al.

Onu kapıda karşıladım, elinden kesekâğıdını alıp önden merdivenleri çıkmaya başladım.

“Aram,” dedi, “Saç tıraşı olman lazım.”

“Ben kelim anne, saç tıraşına falan ihtiyacım yok.”

“Kele bak kele. Baban da keldi, ama kafası hep derli topluydu.”

“Ben babam değilim anne.”

“Sen onun oğlusun. Bir kerecik olsun seni şöyle efendi gibi görsem ne olur?”

“Tıraş çok para.”

“Perişan, perişan,” dedi, yoksullar için kullanılan bir acıma deyişiydi bu.

Sessizlik içinde yemeğimizi yerken ben akşam gazetesine göz atıyordum. Gazeteyi gerçekten okumadığımı, yalnızca sayfaları çevirdiğimi görünce konuştu:

“Bu gece dışarı çıkıyor musun?”

“Hayır.”

“Neden?”

“Gidecek yerim yok.”

Gülümsemeye çalıştı.

“Sen nasıl böyle değişik oldun?”

“Ben değişik falan değilim anne.”

“Öylesin,” dedi. Sonra İngilizce devam etti:

“*Sen normal değil.*”

“Nedenmiş o?”

“Hep mutsuzsun. Neden bir kafa doktoruna gitmiyorsun?”

“Ne yapacak ki bana?”

“Bir ilaç verir. İçini temizleyecek bir şey falan.”

Mutfaktan çıkan koridor, tren vagonu gibi dizilmiş iki odayı aşip misafir odası dediğimiz sonuncu odaya açılırdı. Odaya Secaucus bataklığının arkasında batan şişman güneşin uzun, sarı, toz yüklü ışıkları yayılırdı. Burası 18. yüzyıl salonları gibiydi, ama parasızlık ve mobilyaların uyumsuzluğu yüzünden şıklıktan uzaktı. Ucuz bir sehpa üzerinde zarif bir gümüş tepsi, yalancı şöminenin rafı üzerinde kristal bir şamdan, organze perdelerin arasında yapma çiçekler, kötü bir Chippendale taklidinin üzerinde ince el oyası örtüler, çiçekli basma kumaşla kaplanmış, yamru yumru, fil şeklinde bir kanep ve her şeyi daha da karmaşılaştıran, üzerinde küçük kırmızı kuşlar ve geyikler olan kestane ve mavi renkli doğu işi bir kilim.

Melina gümüş tepsinin üzerine şamfıstığı koymuş, onun yanına da bir tabak *lokum*, bir kavanoz kuru üzüm, ceviz ve tuzlu leblebi hazırlamış. Köşede Otomobil Zabel oturuyor; omuzlarına bir şal atmış, aslında hava soğuk değil ama eskiler ne demiş, her yerden cereyan çarpabilir. O da tir tir titriyormuş gibi ellerini kucağında sıkı sıkı kavuşturmuş.

“Ev sahibin hâlâ kaloriferi çalıştırmadı mı?”

“Hayır,” dedi Melina. “Daha değil...”

“Şikâyet etmen lazım.”

“Bir işe yaramaz.”

“Belki de taşınman lazım.”

“Nasıl taşınacağım Zabel?”

“Aram’ın sana yardım etmesi lazım.”

“Hışt!” diye fısıldadı Melina. “Mutfakta. Bir daha onun çalışmadığından bahsettiğini duymayayım. Yakında gidecek yine.”

“Bana hışt yapma kızım. O ortalıkta olduğu zaman fısıldayarak mı konuşmam gerekiyor yani? Ayrıca akşam akşam evde ne işi var onun?”

“Bilmiyorum. Okuyor galiba.”

“Çok fazla okuyor. Evlenmesi lazım onun.”

Ona Otomobil diyorlardı, çünkü Amerika’ya geldikten sonra, arabalardan çok korktuğu için tek başına karşıdan karşıya geçememiş uzun yıllar. Göçmenlerin çoğunun böyle İngilizce takma adları vardı. Bir zamanlar yaşlı bir adam vardı, adı *Cockroach** Oskan’dı; çünkü yerde yatar, tozlu ceplerinde bayat ekmek taşırdı ve bir keresinde beş sentlik yol parasını vermemek için ta West Hoboken’dan Fort Lee’ye kadar yürümüştü. Başka birinin adı Gangster Le-

* *Cockroach*: (İng.) Hamamböceği.

von'du, çünkü hemen parlayıverirdi. Sonra, rugan ayakka-
bı giyen *Shoeshine** Krikor, *Pinochle*** Nişan, Brooklyn Ru-
pen ve dahası... Otomobil Zabel, Amerika'ya 1928'de
Fransa'dan gelmişti. Kocas 1910'da öldürülmüş, o da 1915
katliamından kaçıp Fransa'ya gitmiş. Orada Fransız ordu-
sunda görevli başka bir Ermeni ile tanışmış. Onunla evlenip
bir çocuk daha doğurmuş, ama kocası 1917'de öldürülmüş.
Weehawken'da kızının ailesiyle birlikte yaşıyordu. Dama-
dıyla arası kötüydü; oğlanın annesi yalnız yaşadığı için dır-
dır ediyordu.

Diğer iki kadın, Şamir ve Nıvart, birlikte geldiler. Meli-
na onların paltolarını yatağın üzerine koydu. Şamir kanep-
peye koca bir kaya gibi çöktü. Vücudu, urlarla şişmiş yaşlı bir
meşenin gövdesi gibiydi. Memeleri karpuz büyüklüğünde,
poposu dev bir balkabağı gibiydi; kanepenin yayları bir kez
gıcırdadıktan sonra son nefeslerini verdiler. Amerika'da hiç
çocuğu olmamasına rağmen ona *Medzmayr**** diyorlardı.
Güzel, uzun, çelik grisi saçlarını enseden basit bir örgü yap-
mıştı; yüzünün koyu derisi köseleye benzerdi, ama öptüğü-
nüzde bir çiçek kadar yumuşacıktı. Kırıışıklara gömülmüş
yumuşak kahverengi gözleri sanki insanı korur ve her şeyi
bilirlerdi. Katliam sırasında önce zorla sahip olup sonra ona
aşkla bağlanan bir Türk onu köyüne götürmüştü. Üç yıl bo-
yunca birlikte yaşamışlar, iki çocukları olmuş, sonra adam
ölmüştü. Onun ölümünden sonra Şamir iki çocuğuyla bir-
likte Beyrut'a kaçmaya kalkışmış, ama sınırda çocuklarını
alı koyup onu tek başına sürmüşlerdi. Beyrut'ta tekrar evlen-

* *Shoeshine*: (Ing.) Ayakkabı cilası.

** *Pinochle*: 48 kartla ve 2-4 kişiyle oynanan bir Amerikan iskambil oyunu.

*** *Medzmayr*: (Erm.) Büyükanne.

miş ve 1925'te Amerika'ya gelmişti. Kocas ı Buhran yıllarında kanserden ölmüştü. Kocas ının kuzenlerinin evinde möbeleni bir odada tek başına yaşıyordu.

Nıvart –“gül” diye çevirebiliriz– içeri ş en ş akrak girdi; hareketlerinde hâlâ *vorpanots*'taki, yani Melina'yla ilk karşılaştıkları Beyrut'taki yetimhanedeki o hareketli, cilveli kız ın izleri vardı. Gençliğinde lüle lüle olan siyah saçları şimdi altın küpeli kulaklarının arkasında kibarca dalgalanıyordu ve yapma inci rengindeydi. Diğerlerinden farklı olarak, sektirmeden bir güzellik salonuna gidiyordu. Ayrıca grupta kocası savaştan sonra hayatta kalan ve zenginleş en bir o vardı. O günlerde, Diyarbakır'ın kapıları atlı Çeçenlere açıldığı sırada, o bilincini yarı kaybetmiş halde ölü anesinin yanında oturuyordu. Savaşçılardan biri onu önce atına ve sonra da çadırına almış, sonraki üç yıl boyunca Nıvart odun toplayan bir Çeçen kız ı olarak onun aşiretiyle oradan oraya dolaş mış tı. Bu, Ermenice bilen Suriyeli bir tüccarın ona acıyıp Halep'e kaçmasına yardım ettiğ i güne kadar böyle devam etmiş ti. Orada diğer mültecilere katılmış ve Beyrut'taki yetimhaneye gelmiş ti. 1920'de hiç görmediğ i bir adamla evlendirilmek üzere Amerika'ya getirilmiş ti. İki kız ı da evlenip Catskills'e yerleş miş ti. Hiçbir zaman sevmediğ i kocasının evini çekip çeviriyordu.

Kadınların her biri bir köş eyi tutmuş tu. Ş amir ve Nıvart pencerelerin önünde, Zabel kanepedeydi; Melina ise mutfaktan meyve ve kahve getirip götürmek üzere bir sandalyede dimdik oturuyordu. Hiç vakit kaybetmeden konuşmaya başladılar. Kimse konuşacak konu sıkıntısı çekmiyordu; kimse sessiz kalacak kadar güvensiz değildi diğerine karşı, zaten kimsenin kimseye güvensizlik edecek hali de yoktu. Birlikte kalmak zorundaydılar, aynı dili konuşan kaç kiş i

kalmıştı ki? Bir nesilden fazla süredir birlikteydiler ve bu birliktelik tek bir basit kurala dayalıydı: Susmak yok. Kadınların ve kocalarının hâlâ beraber oldukları ve ortalıkta yeterli sayıda çift bulunduğu o günlerde, misafir odasındaki sarhoş, kafalarını elleri arasına almış, gözkapakları ağırlaşmış, ıd solosu dinleyen ya da oflaya puflaya ağır ağır tavla oynayan erkekler ya da mutfakta kabak çekirdeği çitleten ve şerbet içen kadınlar arasında bir seçim yapması gerekse, can sıkıntısı içindeki bir çocuk, içinde dedikodunun, nutukların, sızlanmaların, tartışmaların, artan fiyatlar ve diğer insanların hayatları üzerinde atışın serbest olduğu mutfağı seçerdi. Dondurma salonundaki liseli kızların enerjisiyle konuşurdu kadınlar. Ama oğlanlar yoktu artık. Kadınlar misafir odasına geçmişlerdi. Mutfak boştu. Erkekler ölmüşlerdi. Ya da ölüyorlardı. Sakattılar. Ya da sessiz. Kadınlar dayanmışlardı. Kaba elleriyle zarif porselenlerden koyu kahvelerini yudumluyor ve bir ağızdan konuşuyorlardı: Ben tombala oynamıyorum, televizyonu sevmiyorum, bir başıma kaldıktan ve çocuklar taşındıktan sonra ne kaldı ki; süpermarkette kendi kendime konuşuyorum, oğlanın biri bana bağırıyor: N'oluyo bayan, okuma yazman yok mu, meyveleri sıkma! Peki, olgun olup olmadıklarını nereden bileceğim? İyidir, bayan, merak etmeyin iyidir! İnanayım mı sana? İnan bayan, meyveler iyi!

Meyveler çürüktü. Bir felaketten kaçmış, sığındıkları ülkede erkek kardeşleriyle evlenmişlerdi ve sonunda onlara, küçük odalarında bir başlarına yaşıyıp, haftada ya da ayda bir görüşüp söyleşmeyi beklemek kalmıştı yalnızca. Konuşacak ne kalmıştı ki?

Başkan'ın* gözleri yorgun görünüyor.

* Başkan: Sözü edilen başkan John F. Kennedy'dir.

İrlandalı gözleri onlar.

Aslında genç adam.

Ama derdi çok.

Neyi dert ediyor ki?

Sorduğuna bak.

Herhalde bir şeyleri dert ediyor.

Bizi değil herhalde.

Bütün İrlandalıların gözleri böyle efkârlı olur. Onların dini böyle.

Ben gözlerini beğeniyorum. Bu yüzden ona oy verdim.

Evet, şefkatli gözleri var.

Hepsi aynı halt. Roosevelt bile öyle.

Roosevelt kötürümdü bir kere. Acı çekmenin ne demek olduğunu bilirdi.

Bunun da sırtından sorunu var.

Ona kahraman diyorlar.

Hepimiz kahramanız. Ben de kahramanım. Sen de kahramansın. Ne olmuş yani?

Bence o iyi biri. Gözlerini beğeniyorum.

Sen ona mı oy verdin?

Ben oy vermiyorum.

Ben de vermiyorum. Oy verecek Ermeni mi var?

Ben verdim. Ben de vatandaşım. Niye vermeyecekmişim?

Senin okuma yazman bile yok.

Okuyanlar daha mı iyisini biliyor? Ben adamın gözlerini beğeniyorum.

İrlandalı gözleri onlar. Kendi insanlarını düşünüyor o.

Hepimiz Amerikalıyız.

Ooo, şimdi Amerikalı mı olduk?

Neden olmayalım? Çocuklarımız burada doğdu.

Peki onların Amerikalılarla evlenmesini ister miydin?

Neden olmasın? Ne fark var ki?

Burada doğmaları Amerikalı oldukları anlamına gelmez.

Peki kim Amerikalı o zaman?

Parası olan herkes. Paran varsa istediğini yaparsın.

Param var ama hâlâ yalnızım ben.

Cumartesi sabahı, çamaşır suyu, sabun, kavrulmuş soğan, kaynamış domates ile açık pencereden gelen soğuk ve kuru hava kokuyor. Çamaşır makinesinin merdanesi bir öne bir arkaya dönüyor. Su kazanın içinde çarpınıyor. Melina sesleniyor:

“Hayde yallah, dığas, uş e, uş e!” –Oğlum, geç oldu, geç oldu.

Kalk! Kalk! Sabah emri bu: Bir şeyler yapacaksın!

Tavandaki çatlaklarda o uğursuz yüzler: Aristo oğlu Nikomakhos’a mutluluğu tanımlıyor: ...bir durum değil bu, kendiliğinden, kendine göre ve kendisi için iyi olan bir eylem biçimi. Ama insana bunun için para verirler mi?

Tepeleri Ku Klux Klan⁺ kukuletalrı biçimindeki bacaların boş gözleri çatıların üstünden bakıyor. Bir yangın merdiveninde bir oğlan oyuncak tabancasıyla –bum!– bir sokak kedisine ateş ediyor.

“Bunlar bölgemizdeki Kızılderili adlarıdır,” demişti dördüncü sınıf öğretmenim ve tahtaya yazmıştı: *Weehawken, Hackensack, Passaic, Moonachi, Manhattan*. O zamanlar ben de bir Kızılderiliydim; sumak dallarından yapılmış ok ve yayımla yabancı caddelerde maceraya atılır, fil biçimli kayaların arkasına saklanıp Lincoln Tüneli’ne çıkan yokuştaki

arabalara ok atardım. Ya da Kızılderililere ateş eden bir beyaz adamdım. Bugün kim olduğumun, ertesi gün önemi yoktu, çünkü sonuçta ben tarihteki herkestim. Burr'un Hamilton'u vurduğu yerde,⁺ Palisades'in üzerindeki anıttaki kanatlarını açmış kartaldım; bir keresinde sol elimle George Washington Köprüsü'ne, sağ elimle de Özgürlük Anıtı'na dokunmuştum; Hudson Nehri'nin karşı rıhtımındaki Queen Mary, kaldırım kıyısındaki su birikintimde oyuncak bir gemiydi; inşaat setimle Chrysler, RCA ve Empire State binalarını yapmıştım. Bir zamanlar burası benim ülkemdi, bir çocuğun ülkesiydi burası.

Sonra ne olmuştu? Bir zamanlar Queequeg⁺ ve Daniel Boone'ken⁺ şimdi hiç kimse olmuştum; bir göçmenin yazmanı olmuştum, o kadar.

Vahan'ın terzi dükkânı, Weehawken'daki Hamilton Anıtı'nın birkaç blok ötesindeydi. Haftalık ziyaretimi yapmak üzere oraya koşturdum. İşemem gerekiyordu ve oralarda hiç umumi tuvalet yoktu, zaten Amerika'nın hiçbir caddesinde yoktu—onları inşa etmek bir KTGİ projesi olabilirdi, ama Kamu Tesisleri Geliştirme İdaresi de yok olmuştu artık.

Van's Valet—bu adı bir arkadaşı işleri artıracığını düşünerek önermişti—bakımsızlıktan harabeye dönmüş bir dükkândı. Vahan ömrünün son yıllarını, banliyöde yaşayan oğlunun yanında kalmaktan daha onurlu biçimde geçirmek istediği için orayı elden çıkarmıyordu. Dükkâna isim önerildiğinde ben de oradaydım. Vahan şöyle demişti İngilizce:

"Van's Valet ha? Kulağa hoş geliyor, tabii ya, neden olmasın? Ne demek peki?"

"Valet *bahadzo* demektir," dedim.

"Olmaz," dedi. "Ben öyle değilim."

"Ne demek o kelime?" diye bana sordu arkadaşı.

"Uşak."

"Hayır," dedi arkadaşı Vahan'a. "Terzi demektir."

"Ha, evet," dedi Vahan. "Peki Van, Van ne?"

"Anlarsın ya," dedi arkadaşı. "Van Johnson gibi yani."

"Kim?"

"Film yıldızı."

"Ha, film yıldızı. Şimdi ben de film yıldızı mı oldum?"

Neyse ki isim başarısız oldu, çünkü Vahan gerçekte işlerin artmasını istemiyordu, eğer artsaydı başa çıkamazdı. O sadece yaşayacak bir yer ve uğraşacak bir iş istiyordu, o kadar. Yine de dükkânın adını değiştirmeye çalıştığımda izin vermedi.

"Ben bir film yıldızıyım artık," deyip durdu.

Oraya gittiğimde tezgâhın üzerinde bir pantolon dikiyordu. Kapının üstündeki zil çingırdadı.

"Merhaba *Baron** Vahan."

"Merhaba Aşam," dedi; sesi ta ayak parmaklarından çıkıp bütün iskeletinde yankılanarak gelmiş gibi yorgundu.

Vahan'ın dükkânı capcanlıydı. Elbiseler, çıplak ahşap zeminde yavaşça yuvarlanan toz kütleleri, üzerinden buharlar tüten ısıtıcıdan içi kibrit çöpleri ve sigara izmaritleriyle dolu paslı bir kahve kutusuna damlayan sular ve burun deliklerimi sızlatan benzin kokusu...

Vahan arkadaki portatif yatakta yatar, yağlı ocağını hamamböcekleriyle paylaşırdı. Tuvalet dışarıda, tuğladan yapılma sıvanmamış küçük bir bölmeden ibaretti; üzerindeki tahta kutudan sarkan uzun zinciri çekince sifonu çalışan

* *Baron*: (Erm.) "Bay, bey" anlamında hitap.

ve Lizol kokan lekeli kahverengi bir tas. Çok rahatlatıcı bir işeme oldu.

“İnçbes es?” dedim –Nasılsın?

Kırış kırış kel kafasını salladı. Bir çocuğun elinden çıkmış hamur gibi yamru yumruydı kafası; sanki çökük avurtlarını avucuyla, gözlerini başparmağıyla bastırarak, burnunu çimdikleyerek ve ağzını da tırnağının eğri bir çizgisiyle yapmıştı çocuk bu başı. Elindeki pantolonu bıraktı, bir sigara yakıp hafifçe içine çekti. Sigarayı koca elinin boğumlu başparmağı ile ortaparmağı arasında ters tutuyordu. Elin zar gibi derisinin altındaki damarlar şiş şişti; geniş, sarı tırnakları o kadar sertti ki onları ancak bahçe makasıyla kesebiliyordu. Seksen yaşındaydı, onu çok seviyordum ve uzun süredir ölmesini bekliyordum –her hareket ettiğinde, yere yığılı bir giysi öbeği gibi ufalanacağı kaygısıyla gözlüyordum onu.

“Hikâyene devam edelim mi?”

“Evet,” dedi ve tezgâhın arkasına geçip, elle yazdığı müsveddeyi ve benim çevirimi aldı. Ayakla çalışan eski dikiş makinesinin yanındaki sandalyeye oturdu. Daha önce yazdıklarımı okudum:

FRANSIZ GÖNÜLLÜ ORDUSUNDAKİ ANILARIM

Çavuş Vahan Vahanyan

25 Şubat 1883'te Palu civarındaki Havav'da⁺ doğdum ama ben küçükken annemle Harput'a taşındık. Eğitimi mi Harput'taki kolejde⁺ tamamladım.

1906 baharında, annem ve ben, siyasi sürgün olan babam ve abimin yanına, Romanya'ya gittik. 1910'da Amerika'ya geldim. 1917 sonbaharında Amerika'da, otuz yedi Ermeni genci birlikte Fransız ordusuna gönüllü yazıl-

dık. Kıbrıs'a gidip üç ay boyunca eğitim aldık ve heyecanla beklemeye başladık. Ben ve diğer beş kişi çavuşluğa terfi ettik. Mayıs 1918'de Kıbrıs'tan gemiyle Port Said'e, oradan da trenle Filistin cephesine gittik. Mecidiye adında küçük bir kasabada bir ay konakladıktan sonra müfrezemiz iki makineli tüfekle birlikte cephenin ön saflarına gönderildi. Otuz altı saat boyunca hiç aralıksız Türk ve Alman birlikleriyle savaştık. Arara Tepesi'ni ele geçirdik. Arka saflardan gelen İngiliz süvarileri geri çekilen düşmanın peşine düştüler. Yaralılarımızı ve ölülerimizi topladık, birkaç düşman askeri esir aldık. Yaralımız 105, ölümüz 75 kişiydi. İşte Arara Tepesi çarpışması böyle oldu. Yaralılarımızı hızla arka saflara taşıdık. Tepede bir mezarlık hazırlayıp ölülerimizi oraya yan yana gömdük. Çocuklardan ikisi yakındaki köyden tahta parçaları getirdiler, o tahtalardan haç yaptık. Şu anda Rhode Island, Providence'da yaşayan Vağarşag Vartabed* töreni yönetti. Sonra da ana saflara geri döndük.

Zil çingırdadı ve elinde elbiselerle bir müşteri içeri girdi. Müşteriye pembe bir makbuz verdim. Daha sonra adam dükkândan ayrıldı.

"Tamam Baron Vahan, ölülerinizi yeni gömdünüz ve Rhode Island, Providence'dan Vağarşag Vartabed töreni yönetti."

"Evet," dedi ve elindeki müsveddeden nerede kaldığını buldu.

"Söylemek istediğin başka bir şey yok mu?" dedim.

"Nasıl yani başka?"

"Muharebe ve savaş hakkında?"

"Her şeyi söyledim."

"Tamam o zaman, devam edelim."

* Vartabed: (Em.) Vaaz verme yetkisi olan evlenmemiş papaz.

Müsveddeyi onun okuması gerekiyordu, Ermeni alfabesiyle yazıldığı için ben anlamıyordum. Bu yüzden çok yavaş ilerliyorduk.

Bir hafta dinlendikten sonra Hayfa'ya doğru yola çıktık. Üç günlük bir yürüyüşten sonra Ürdün Nehri'ne ulaştık. Orada bir gün dinlendik, sırayla hepimiz yıkandık. Ertesi sabah yine yola düşmüştük. O gece geç saatlerde Hayfa'ya vardık. İki gün orada kaldık. Sonraki gün Akra'ya geldik. Akra'nın dörtte üçü Akdeniz sahiline kurulmuştu; kurak arazi üstündeki diğer yanı ise sadece tek girişi olan yüksek surlarla çevrilmişti. Çadırlarımızı o surların dışına kurduk ve bir hafta orada kaldık. Oradayken dört askeri birliğin Beyrut'u ele geçirdiğini duyduk. Akra'daki insanların çoğunluğunu Araplar oluşturuyordu, ama tek Türk de kalmıştı ve bir sürü de Ermeni mülteci. Şehre giriş için dördümüze izin çıkmıştı. Ben ve üç arkadaşım: Arsen Boyacıyan, hâlâ hayatta ve yakında yaşıyor, Suren Yıldızyan, Massachusetts'te Watertown tarafında bir yerde yaşıyor; bir de Antranik Dadayan vardı, o öldü. Dördümüz şehre girip Ermenileri aramaya başladık. Bir Fransız Katolik kilisesine geldik, orada bir sürü Ermeni vardı. Çoğu Kilikya'dandı. Kilikyalı bir çocuk bize Ermeni bir kızın yakınlarda bir evde zorla tutulduğunu anlattı. Toprak ağası bir Arap onu oğluna saklıyormuş. Oğlana, "Kızın adı ne?" diye sordum. "Anahid," dedi. "Anası babası var mı?" dedim. O da, "Onun annesi babası da, benim anam babam da, diğer birçok çocuğun annesi babası da Dört Yol'da öldürüldü; çocuklar buraya getirildi, ben de onların arasındaydım, ama Araplar tıpkı Anahid gibi aramızdan bazılarını aldılar," dedi. Arsen Boyacıyan bana döndü ve şöyle dedi: "Çavuş Vahan, sen Arapça bildiğine göre o toprak ağasına gidip kızı oradan çıkarmalı-

yız." Böylece dördümüz o çocukla birlikte Arap'ın evine gittik. Kapıyı çaldım, yaşlı bir kadın çıktı. Ona dedim ki: "Bu oğlan kız kardeşimin bu evde olduğunu söylüyor, onu görmek istiyorum." Yaşlı kadın evde bir kız olduğunu inkâr etti. Ben ona, "Bak ihtiyar, eğer onu getirmezsen evin biraz sonra kül olacak," dedim. Kadın içeriye seslendi, "Ahya, aşağıya gel." Ermeni gözlü çok güzel bir kız geldi ve uysalca bize baktı. "Ahya," dedi yaşlı kadın, "Bu adamı tanıyor musun?" Kız bana dikkatle bakmaya başladı, o hayır demeden atıldım: "Anahid, beni tanımadın mı, ben senin kardeşimim." Kızın gözleri fal taşı gibi açılmıştı. "Annemle babama ne oldu?" diye sordu. "Hani Amerika'ya gitmiştim, unuttun mu? Bak işte seni buradan kurtarmak için geri geldim," dedim. Ama kız, "Hayır, sen benim kardeşim değilsin. Annemle babama ne oldu?" dedi. Tam o sırada sokaktan bir Arap geldi eve. Yaşlı kadın ona durumu anlatınca adam, "Asker, kız seni tanımıyor işte. Neden çekip gitmiyorsun?" dedi. Onu yakasından tuttum: "Bana bak Arap, ben bu Tanrı'nın unuttuğu yere insanlarımı özgürlüklerine kavuşturmak için geldim. Eğer bu kızı bırakmazsan evin kül olacak, sen de onunla birlikte yanacaksın." Arap gözlemin içine baktı ve kıza, "Ahya, eğer istersen bu adamlarla gidebilirsin," dedi. "Ona Ahya deme, onun adı Anahid," dedim. Anahid eşyalarını topladı ve bizimle birlikte kampa geldi. Orada karnını güzelce doyurdu ve iyi bir uyku çekti. Sonradan onun evlenip Amerika'ya geldiğini duydum.

Zil çingırdadı ve başka bir müşteri geldi, ama bu sefer Vahan kalktı. Müsveddeyi ve çeviriyi tezgâhın altındaki çekmeceye koydum.

"Bugünlük bu kadar mı?" diye sordu.

"Evet, gitmem lazım."

Tezgâhına geri döndü.

"Sence basılır mı?" diye sordu.

"Bilmiyorum."

"Basılmasın varsın. Bir gün torunlarım okuyabilsin de..."

"Neden?"

"Bir de neden diye soruyor musun? Onlar benim çocuklarımın çocukları değil mi? Onlar da Ermeni değil mi?"

"Evet, Ermeniler."

"O zaman bunun ne demek olduğunu bilmeleri lazım, öyle değil mi?"

"Evet."

"Kahve ister misin?"

"Hayır. Sana bir şey soracağım."

"Nedir çocuğum?"

"Babam neden Gönüllülere katılmadı?"

"Bilmiyorum canım. Ona bunu hiç sormadım."

"Korkuyor muydu?"

"Bilmiyorum. Bunun ne önemi var ki?"

"Nasıldı o?"

"Ne demek istiyorsun?"

"Yani nasıl bir adamdı?"

"O çok iyi bir adamdı, çok tatlı bir adamdı."

"Başka?"

"Çok akıllıydı."

"Aynı annem gibi konuşuyorsun."

"Ne öğrenmek istiyorsun çocuğum?"

"Bilmiyorum. Herhangi bir şey. Politik görüşü neydi?"

"Politik görüşü yoktu. Ama eski ülkede olsaydı, bir Hınçak⁺ olurdu. Tüm ailesi Hınçak'tı."

"Sen de Hınçak mıydın?"

“Hayır, ben politikaya bulaşmadım.”

“Ailen neydi?”

“Babam Taşnak’tı.”⁺

“Babanla siyaset yüzünden hiç tartışmış mıydın?”

“Hayır, neden siyaset tartışalım ki Amerika’da? Amerika’da yalnızca Ermeniyiz biz.”

Birinci çoğul şahıs olarak söyleniyordu, ama Ermeni gerçekte ne demekti? Hangi soydan gelen nesillerle koca burunlu, koyu renk gözlü ve kalın kaşlı olmuştum? Urartular önce Armenler zapt etmiş. Sonra Medler. Yunanlılar. Moğollar. Araplar. Amerika’ya gelince de benim gibi birine dönüşmüş: Bir çıkmaz sokak, Hoboken İngilizcesi konuşan biri, üçüncü tekil şahıs olarak bir hiç, bekâr, Melina ve Petrus’un oğlu adam değil, yalnızca adama benziyor, o da kel olduğu için, deve gibi kocaman adımlarla sokakları arşınıyor, düşünceli, boynunu uzatmış, kamburunu çıkarmış, kederli, yarı kör, burnu kendisinden önce gidiyor, vitrin camlarındaki görüntüsüne kaçamak bakışlar fırlatıyor, müthiş şekilde gerçek birini andıran komik, haki renkli bir tip, müthiş tanıdık sokakları arşınıyor. O sokaklar bir zamanlar gerçek olan birine aitti; istediği herhangi bir yeri benim diye seçebilecek ilk göçmenler gibi, şu kaldırım, şu yangın musluğu ya da bu direk üzerinde hayatının sonuna kadar hak iddia eden bir maceracıya... Bir zamanlar gerçek olan ve doğduğu ev üzerinde başka birine sormaya gerek olmadan hak iddia edebileceğini bilen bir çocuğa; şimdi evin yolunu ezbere buluyor, artık hiçbir ayrıcalığı yok, merdivenleri bir konuk gibi çıkıyor; küflü yüklükten soluk kahverengi fotoğrafları çıkarıyor, oradaki ölülerin yüzüne diyor gözlerini; raftan yıpranmış

İncil'i indirip, üzerinde yazılı tarihleri okuyor: Evet, o doğmuştu; büyükbabası ve babasının adlarının altına yazılmıştı bu ve aynada birilerini andırıyordu; evet, burnu ve gözleri özellikle babası değil, ama bir halkla benzer. Ama yakından, uzun uzun ve sessizce baktığında ve geçmişteki bir görüntüye, atalarından biriyle bir ilişkiye tutunmak istediğinde burnu yavaşça ürperiyor, kendini büyümesinin ardına gizleyen bir tümöre dönüşüyor, gözleriyle gördüğü şey kendisi değil, belirsiz birinin cansız bakışı. Bu bulanık yüz müsveddesi, yaylalardan gelen kuşaklardan bir örnek bile değil. O yaylalarda bir zamanlar Urartu kızları bacaklarını Armenlere açmış. Onların kızlarını Medler düzmüş. Yunanlıların, Moğolların, Arapların gelişiyle meni o uzun yolculuğuna başlamış... Amerika'da hiçbir yerde sona erene kadar. On binlerce çükün sonuçsuz mücadelesi şimdi aynada mastürbasyon yapan kısır kel yaratıkla sona eriyor.

Yaşlı annem, soyunup küvetin kenarına oturmuş, bu şişman ve bereketli haliyle Rönesans çıplaklarına benziyor; cildi yoğun buhar bulutunun altında çabucak kızarıvermiş. Bana *keseyi*, o kaşındırıcı mavi keten eldiveni uzatıyor, ben de onun sırtını zımparalar gibi ovalıyorum; böylece onun kir sandığı ama aslında üst deri tabakası olan siyah küçük lifler soyuluyor sırtından.

"Sırtın kirli değil anne."

"Sen yine de kesele lütfen," diyor, kamburunu çıkarmış, elleriyle mahrem yerlerini örterek. Bir zamanlar kadınların haremdeki gibi birbirini keseledikten sonra peştamallarıyla oturup dedikodu yaparken üzüm yedikleri o hamamlar yok artık. Artık onun sırtını keseleyebilecek bir ben kaldım.

Misafir odasına peştamalıyla gelip benimle birlikte televizyon izliyor sonra. Hoşuna gidip gitmediğini sorunca hayır diyor ve yatağına gidiyor.

Gece yarısı şovunu izledim, sonra da gecenin körü şovunu izledim; yatağa düşecek kadar yoruluncaya dek televizyon izledim.

Yaptığım en büyük hata, Tanrı'ya –*Asdvadz dada**– yani babamı iyileştirebilecek o büyük babaya inanmak oldu. Hayatımın ikinci beş yılında her pazar annem elime beş sent verir, beni köşedeki karanlık ve altın sarısı renkli yerde, yarık parfüm kokulu sunağın altında yaşayan *Asdvadz dada*'ya gönderirdi. Kendi babamı mutfakta bırakıp, sanki ulaşıyımışım gibi, Onunla yalnız kalabilmek için erkenden giderdim... Kapkara giyinmiş kartaloz kadınlar hep benden erken davranmış olurlar, hep en ön sıralarda otururlar ve ben sıralar arasında ayaklarımın ucuna basa basa yürürken arkamdan fısıldaşırlardı: *Tomasyan'ın oğlu babası için dua etmeye gelmiş*. Onlardan, onların sırtımda hissettiğim o imansız bakışlarından nefret ederdim. Sanki benim mumlar ve Meryem ve Bebek İsa resminin ötesine sesimi duyurmamı engelleyen onlardı. Yaşlı şişko papaz tahtında oturur ve mumların altındaki madeni kutuya atılan beş sentin çıkarıldığı sesi duymamış gibi yapardı. Mumu yakar, bir-iki-üç-dört, adları vermeden haç çıkarır ve *Lütfen* derdim; sonra bir kez, bir kez daha söyledim; bunu yüksek sesle söylemek isterdim, ama siyahlı kadınların duymasından, papazın duymasından korkardım; sanki O sadece benim Tanrımış

* *Asdvadz dada*: (Erm.) *Asdvadz*: Tanrı, *dada*: baba; Tanrı baba.

gibi, sanki ondan istemek zorunda kaldığım şey utanç verici bir şeymiş gibi korkardım: *Lütfen iyileştir onu*; sanki onun hastalığı bir cezaymış gibi.

Tanrı'ya ülkeme inandığım gibi inanıyor, bu kavrama bir kötürüm olmasaydı babama tutunacağım gibi tutunuyordum. Sonra babam ölüp de uğruna dua edilecek bir şey kalmadığında, Tanrı işe yaramaz olmuş ve geriye bir hiç kalmıştı; kendimin yerine hiçbir şey. O eski tütsü kokusu, kararmış pirincin soğuk rengi, buhurdanlığı sallayan yaşlı diyakozun ahenksiz ilahisi dışında hiçbir şey. Bir kutuda kemikler, takım elbisesinin astarına saçılmış saçlar ve tırnaklar, kanı denizde bir yerlerde.

Babam mı?

O kimdi?*

Yüksek yakalı gömleği, küçük düğümlü sıkı kravatıyla, siyah kukuletalı fotoğrafçının önünde, dürüst bir ifadeyle, bir prens ya da devlet başkanı gibi poz veren...

P

etrus Tömasyan, ailenin en küçük çocuğu olarak, Bağdat'tan Konstantinopol'e uzanan antik kervan yolu üzerinde surlarla çevrili bir şehir olan Diyarbakır'da, Dicle kıyısında, 1893'te doğdu. İstilacı Bekir'in⁺ şehrine Ermenicede Dikranagerd denirdi; İngilizceye Richard olarak çevrilen Dikran'ın şehri, yani istiladan önce Dick'in⁺ şehri. Bir çocuk için bunlar arasında hiçbir fark yoktu: Türklerin, Ermenilerin ve Süryanilerin labirentimsi karmaşasında, bir çocuğun düz damların birinden diğerine atlayarak evden eve geçebileceği, açık avlularda peçeli kadınlarla Hıristiyan kadınları gözetleyebileceği, masumca herkesin mahremiyetine girebileceği iç içe geçmiş evler gibi sözcükler... taa ki, çok genç yaşta, *odax*, yani yabancı sözcüğünü öğrenene kadar...

Kızıl saçlı, çilli kıpkırmızı yanaklı mutlu bir çocuktü; kahkaha attığı zaman bütün vücudu titrerdi. Kekemeydi, babası bunu iki elini de eşit ustalıkla kullanabilmesine bağlıyordu, sağ ya da sol onun için fark etmiyordu. Babası Aram yaşlı bir marangozdu: Güçlü bir çenesi, uzun öküz boynuzlarına benzer şararmış beyaz bıyığı, kıllı boğum boğum kolları, kalın bilekleri vardı. Terle kayganlaşmış çekici koca yumruğuyla sımsıkı tutardı, ağzında çivilerle... Gece-leri nargilesini keyifle ağır ağır tüttürürdü. Başını eline da-

yayıp *ud* taksimini dinlerken masadaki rakı ısıt ısıt parıldar, kırışık gözlerinin önünden on binlerce anı geçirdi.

Yemekleri yerde, tek tencereden yerler, annesinin yaptığı çeşit çeşit güveçlere –*zad*– ekmek banarlardı. Annesi bu yemekleri evin arkasında yakılan ateşte pişirirdi. Bir kez olsun annesinin oturduğunu görmemişti. Kuyudan su taşırdı, Petrus onu hep suyla görürdü. Hep gülümserdi annesi; akşam yemeklerinden sonra başı eğik, abilerini ve ablasını dinleyip nakış işlerken de kendi kendine gülümserdi. Bağdaş kurmuş *ud* çalan Boğos, ona tamburuyla eşlik eden Garabed ve alçak sesiyle bal rengi tatlı şarkılar söyleyen kız kardeşi Anna. Siyah taştan o serin ve sakın ev yedi yıl boyunca onun yuvası –*dun*– olmuştu. *Dun* yankılanıyordu tok karnının içinden. *Dun*, tütün, mangal kömürü, kişniş ve sarmısak kokusuydu; sıcak yaz akşamlarında abilerinin çevirdiği şişe geçmiş kuşbaşı etler ve sebzelerdi, közlerin üstünde kırmızı ve siyah, aynı günbatımı gibi. Damlayan yağlar cızırdıyor, ufuktaki şişman kırmızı güneşin keyfine hem Türkler hem Ermeniler varıyordu. *Dun* kışın kuzu ve ayva şenlikleri, sonra derin kavanozlarda saklanan ve soğuk yenen o tatlı beyaz yağın üstünde donduğu kuru etlerle, şeker gibi ayva parçalarıydı. *Dun*, onun yeni bir yüzyıl başlama-dan önceki yedi yılıydı.

Sonra Anna evlendi. Damat Isdepan, beyazlar içindeki Anna'yı boynunda çanlar asılı bir eşekle alıp götürdü. Sonra da bebekleri Hagop'la beraber Amerika'ya gittiler, çünkü Isdepan asker kaçağıydı. Anna yeşil gözleri, kestane rengi saçları ve limon kokusuyla gitti; onu yaşlı annesinin hiçbir zaman yapamayacağı-tatlılıkta öpen Anna yoktu artık. Giderken Petrus'u gözlerinden, kulaklarından, yanaklarından ve ağzından öptü. Hepsi şehrin kapısındaki tren vagonunun

yanında duruyorlardı ve Anna hepsini sıkı, sımsıkı öptü; bu öpücüklerde özür değil kabullenme vardı, sanki *bu benim hatam değil, beni suçlamayın* der gibiydi. Petrus onu Amerika'ya gittiği için hiç suçlamadı; o zamanlar o kadar çok insan gidiyordu ki... *A-me-ri-ka*: Kulağa öyle ciddi, öyle kesin geliyordu ki, sanki herkesin eninde sonunda gideceği yer orasıydı. Güneybatıya, Halep'e doğru giden trenin arkasından öylece bakakaldılar.

İkinci yedi yılında artık her yerde keşifteydi; macera ganimetlerini bütün kutsal yerlere ve yarıklara, kilimin altına, bir kitabın arkasına, bir dolabın içine saklıyordu. Onu koruması için evine gömdüğü sarı bir diş, kehribar bir düğme, cam parçacıklarından oluşan hazinesi... Kimse bulup atmasın diye onlara gözü gibi bakıyordu.

Gözleriyle parmakları arasındaki uyum geliştiğinde, her ikisi de mimar olan abileri ona kâğıt kalem verdiler ve o da çizmeye başladı. Nehir kıyısında, şehrin kapılarında, damlarda; öküzler ve eşekler, ejderhalar ve hayaletler. Pazar öğleden sonraları kilisedeki resimleri kopya ediyordu. Ermenistan tarihi onun için önemli değildi, bu arada onu da ufak ufak öğreniyor, ama ne nehri, ne ilerdeki tepeleri ne de şehrin kendisini hiçbir zaman Türkiye ya da bir zamanlar olduğu gibi Ermenistan olarak düşünmüyordu; onu çizmek mutlu ediyordu, isimlere kayıtsızdı.

Bir akşam abilerinin, ülkelerini geri isteyen milliyetçi Taşnaklarla tartışmalarını duydu.

"Ulus diye bir şey olmamalı artık!" diyordu abileri. "Yeterince acıya mal olmadı mı uluslar?"

Sonra, sosyalist abilerinden yabancıların egemenliği al-

tında yaşadıklarını, ama bütün ulusların ulus olarak yabancı olduklarını öğrendi.

Üçüncü yedi yılı tam anlamıyla bir şoktu. Yalnızca kendi bedeninde ve bacaklarının arasındaki isyan yüzünden değildi bu, tüm dünya ağzından köpükler saçan hezeyanlar içindeydi. Askere alınacağına dair kâğıt geldiğinde abileri orayı terk etmesi gerektiğine karar verdiler: Anna da mektubunda *Evet, çabuk gel!* diye yazıyordu.

Göz açıp kapayana kadar oldu her şey. Cetvelle çizilen bir çizgi kadar hızlı; babasının odunu testereyle keserken yaptığı seri hareketler gibi, bir-iki-üç... ve olmuştu. *Dun* yoktu artık, sanki hiçbir zaman temelleri olmamış, geçici kokuların, anlık dokunuşların, örümcek ağından yapılmış mutlulukların üzerine inşa edilmişti. Annesi çantasına kurutulmuş et ve çörek koydu, ceketinin astarına parasını dikti ve Petrus birden kendini onlara *Lütfen beni suçlamayın, bu benim hatam değil* dercesine bakarken buldu.

“Bize yaz,” dedi Boğos. “Uzun uzun yaz.”

“Çizimlerini de gönder,” dedi Garabed.

İkisinin yüzünde de kocaman birer gülümseme vardı, siyah bıyıklarının uçları çok mutlularmış gibi havaya kalkmıştı.

Annesi ve babası hiç kıpırdamadılar.

Kondüktör hareket saatinde bağırdı:

“*Hayde yallah!*”

Açık denizde devamlı kustu ve sayıkladı.

Ellis Adası'nda saçında bit buldular ve kafasını kazıdılar. Saçları bir daha asla eskisi gibi uzamadı. On sekizine geldiğinde kel olmuştu.

Anna makine gibi kokan garip bir yerde yaşıyordu; bakışları bitkindi, onu kibarca öptü.

Amerika'nın tarihini parasının üstündeki taş yüzlerden öğrendi. Her doların üzerinde aynı küçük gözler kasvetli bir tekdüzelikle ona bakıyorlardı; her rakamın üzerine aynı ürkütücü şessizlik kazanmıştı. Vatandaşlık belgesi için andı, egemenliğe bağlılık andını öğrendi; kaderin o mumya suratları için kendi atalarını rehin verdi. Yeni laik bir piramidin ucunda uğursuz bir gözbebeği parlıyordu. Resimlerini, ejderhaları ve kuşları, bokböceklerini ve geyikleri, bütün çocukluğunu kaderin oyunuyla geride bırakmıştı, babasının evindeki alacalı bulacalı kilimin üzerinde zar atarak aşık kemikleriyle oynadığı kader oyunu gibi tıpkı...

Savaştan önce West Hoboken'da iki yüz Ermeni vardı. Bir kilise ve bir hamam inşa etmişlerdi. Ayda bir Swiss Town Salonu'nu tutuyorlar, orada müzik, dans ve tiyatro günü –*hantes*– düzenliyorlardı. Pazar öğleden sonraları Pali-sades'e gidip nehir kıyısında piknik yapıyor, geceleri bir *kah-vede* tavla ve kâğıt oynuyor... ve bekliyor ve kalanları da getirtmek için para biriktiriyorlardı. Yeni bir hayata başlamışlardı. Birçoğu yanında yününü ve baharatını getirmişti; üç yüz yıl sonra Yeni Dünya sadece taş ve yeşil küftü, iliği emilip kurutulmuştu.

Petrus, melek yüzü bir kadınıninkine benzeyen küçük ye-

ğeninin yanına, yatağa attı kendini. Bir kadına ihtiyacı vardı. *Kahvede* biri Jersey City'deki bir genelevden bahsetmişti. Yattığı ilk fahişe altın dişliydi. Kadın ona Yahudi olup olmadığını sordu.

“Yahudi'ye benziyorsun.”

Buna nasıl yanıt vermeliydi; hayır dediğinde kendini birine ihanet etmiş gibi hissetti.

“Ben Yahudilerle yatmam,” dedi kadın.

Sonra onunla yattı, ilk Amerikan fahişesinin içine girdi, kadının etini aldatarak kendi kanına ihanet etti, çünkü o Yahudi'ydi, kadının halkından biri değildi.

Talih para kılığına bürünür. Kısmetinin peşinden gitmek için bir iş ihtiyacı vardı. İstanbullu bir Ermeni kuyumcu aracılığıyla New York'ta bir iş buldu ve 47. Cadde'de bir gümüşçünün yanına çırak olarak girdi. Sabah sisinin içine bir hayalet gibi dalan feribotta ellerini korkuluğa dayayıp durur, yavaşça akıp giden sulara bakıp anılara daldı. Acaba ailesini bir daha görecekti miydi, onları tekrar bir araya getirecek sihirli bir halı var mıydı? Geçmiş Anna da unutmamıştı, ama geçmişe takılıp kalamazdı o, ailesi onu sıkı sıkıya bağlamıştı olduğu yere. Eve yazıp onlara gelmeleri için para göndermek Petrus'a düşüyordu. Mektubuna Boğos yanıt verdi:

“Biz göçmek için çok yaşlandık, bir gün belki bizim çocuklarımız gelir.”

İnsanın sırtında iltihaplanana kadar görülmeyen, hissedilmeyen çibanlar gibi bir yıl, iki yıl, üç yıl geçti. Feribotta çizim defterlerini bir nehrin üzerinde yükselen, toteme benzer kayalarla doldurdu. Ne kayalar ne de çirkin, unutulmuş ve ezilmiş nehir kentin veya insanların bir parçasıydı. Bun-

ları insanın garip bir dinin ikonalarını kopya etmesi gibi çiziyordu.

Anna'nın kocası 1914'te öldü. Petrus aileye mektup yazıp durumu bildirdi. Mektubuna asla yanıt almadı.

Zaman kandır, doğranıp güneşe bırakılmış et. Zamanın sonuysa kemik beyazıdır, fildişi bir sessizlik.

Karon'un⁺ yüzü nedir peki?

Oradan kaçabilenlerden biri, Karnik Sahagyan adında bir oğlan, o günü anımsıyordu. Çocuğun cesur gözleri vardı, zaten o anda Petrus'a, mahkûma cezasını ağır ağır söyleyen bir yargıç gibi bakmaktan başka çare yoktu.

"Sular çekildiğinde abilerini ve diğer direniş liderlerini nehrin öbür tarafına geçirdiler. Obolos Vadisi'ne. Orada onları kılıçtan geçirdiler. Hiçbiri gömülmedi. Sonra kapılar açıldı ve Çeçenler geldiler çığlık çığlığa."

Vahan Vahanyan ona Fransız Gönüllü Ordusu'ndan bahsetti. Amaçları mültecileri kurtarmak ve intikam almak için geri gitmekti. Vahanyan'ın yakası bağı dağılmış, parmak boğumları öfkeden bembeyaz kesilmişti:

"Ne diyorsun Petrus?"

Güneşte beyazlaşmış kemikler, uçları havada kalın kara bıyıklar, yağmur ve rüzgârın hiç aldırmadan uçurup dağıttığı saç telleri; karıları tecavüze uğramış, çocukları çöle dağılmış, yaşlı adamların annelerinin yüreklerine inmiş.

"Ne diyorsun Petrus?"

Bedeninin parçaları rüzgârla uçuşuyor; geride bıraktığı resimler, sarmısak ve tütün kokuları, ud ve tambur dalgaları, esintiyle gelen mangal kömürü tütsüsü, çocukluğuyla bir-

likte geride bıraktığı kumdaki bal ve annesinin mutfağında-
ki altın renkli eşyalar, hiyeroglif yazılı pirinç ve çöplerle bir-
likte gömülen bütün tılsımlar, büyüdü düğmeler ve dişler.
Her şey uçuşuyor, Kura Nehri, Hazar Denizi, Ekbatana ve
Kilikya Torosları arasında bir yerlerde.

“Ne diyorsun Petrus?”

Sen Yahudi’ye benziyorsun, ben Yahudilerle yatmam.

Gün ağarırken, feribotta, elleri yaşlıymış gibi sanki; sa-
vaşın sonunda, bir yüzyılın dörtte biri kadar yaşlanmıştı,
keldi –kartal burunlu bir ırkın son kalıntısı. Bu arada, Ver-
say’da Woodrow Wilson bir haritanın üzerinde bir daire çı-
zıyordu. İki bin beş yüz yıl sonra Ermenistan yeniden bağımsızdı ve Taşnaklar sevinçten uçuyorlardı. Bu yalnızca bir yıl
sürdü, sonra Brest-Litovsk anlaşmasıyla sınırlar silindi ve iş
orada bitti; orası artık ölü bir topraktı, millet falan yoktu ar-
tık; milletlerin sonuncusu Amerika olacaktı, mültecilerin
çöplüğü, dökülen bütün o kanın tortusu Amerika.

“Dönüyorlar” dedi Anna. “Vahanyan, Yaldızyan ve diğer
askerler.”

Dudakları kupkuruydu. Otuz sekizindeydi, kocası ölmüş,
çocukları öpüp okşanacak yaşı çoktan geçmişti ve şimdiden
bir kadın aile reisi alaycılığıyla konuşuyordu:

“Yanlarında kızları da getirecekler.”

Hagop işin ayrıntılarını annesine bıraktı.

Ama Petrus kız kardeşine bir eş istemediğini söyledi.

Anna Beyrut’taki Yaldızyan’a yazıp oğlu için bir eş ısı-
marladı, zarfa oğlanın bir fotoğrafını koymayı da ihmal et-
medi.

Petrus evden ayrılıp kendine dünyanın bir ucunda bir oda tuttu.

Buz üstüne yaz kâtip; bildiğimden fazlasını hatırlıyorum, hayal gücüm hafızamdan daha geniş. Babam kırık bir ses-ti. Annem de hep başörtüsü takar ve hiç oturmazdı. Abim ise Her İnsan'dı, ⁺ ne bu ne öteki. Kafam karmaka-rışık kalıntılarla dolu, bakışlarım donmuş, bir türlü odak-layamıyorum; bir bakışta her şeyi görüyorum, ama hiçbir şeyi seçemiyorum.

En gerçek şey bir eşek, onun ak düşmüş kulakları çer-çeveliyor hızlı bir sahneyi; evimizin yanındaki bir tarlada onun üstündeyim ve anneme sesleniyorum. Dudi! Dudi! Türk çocukları böyle anne diyordu. Ama biz Türk değil-dik. Yemeğimiz, müziğimiz, dilimiz Türk'tü, ama annem peçe takmıyordu. Adana'daki evimizi terk ederken bir öküz arabasına binmiştim, yol Ermenilerle doluydu; son-ra öküz yoktu ve abim Yerevan beni omzunda taşıyor, ba-caklarım boynunun iki yanından sallanıyordu. Bir sabah, annem bana yolun kenarında ölü yatan babamın ve küçük kardeşimin yanına gitmememi söyledi. Onları ar-kamızda bıraktık. Bir sabah da herkes ilerdeki bir yere ulaşmak için anayola çıkmak için koşuşturdu, ama benim kulağım mikrop mu kapmıştı ya da iltihap mı olmuştu ne ve hastalandığım için annem ve Yerevan benimle geride kaldılar. Kulağımdaki mikrop. Şimdi sana soruyorum oğ-lum kadere inanıp inanmadığını; panik yapan herkes öl-dürüldü, bir hendeğe atılıp yakıldı; alnımın yazısına bak ki, ben kurtuldum.

Abim gençti, herhalde on altı ya da on yedi yaşın-daydı. Tıpkı baban gibi o da bir sanatçıydı. Gülümsüyor musun? Sesi hep aklımda: "Melina, şöyle otur da resmini yapayım." Ona ne olduğunu hatırlamıyorum. Bir gün, bir yerlerde ortadan yok oldu.

Sanırım annem sert bir kadındı: Mavi gözler hatırlıyorum hayal meyal; aslında büyük olasılıkla gözleri kahverengiydi, ama bu gözler yılları aşır bana yaklaştıkça renkleri değişiyor ve annem herkesten daha uzun boylu oluyor; dudaklarını açmadan gülümsüyor, elleri düzgün ve sert. Bir gece Türk askerleriyle, bir tren ve diğer çocuklarla karşılaştık; askerin belinde bir süngü asılıydı. Annem onunla gitmemi söyledi, bana yiyecek verecekmiş. Ben onun kalan son çocuğuydum. Annemi bir daha hiç görmedim, çok çok uzun zaman sonra yetimhanede bir gece rüyama girene kadar da onun için hiç ağladım. Ama o gece o kadar çok ağladım ki sesime gelen rahibe ben uyuyana kadar yanımda kaldı.

Trende bazılarımız hastalandık; bir köyde beni ve diğer altı kızı aynı odaya koydular. Alnımın yazısına bak ki, altısı da öldü.

(Anne!

Koca memebaşlarımız, uzamış bıyıklarımız, sarmısak kokan ağızımız— dişlerinin yarısı kemiklerimize süt verirken gitti; büyük acılar çekmiş bütün o nesillerin şişmiş karınlarının vebaline karşılık, sokaktan topladığımız portakal kabuklarını yesek. Temize çıkar mıyız? Cümbüşlerde geçiren, yellenen, homurdanan Türk'ü, şişko Gestapo'yu, sarhoş topçu çavuşunu temize çıkarır mıyız? Geri götür onu anne! Sular yağdıran göğün altındaki ıssız ovada bir başına duran zigurata⁺ geri götür, sirenler öterken parlak ışığın karşısında göz çukurlarına kaçmış bakışlarımızı.)

Sonra kız çocuklarıyla dolu başka bir trene bindim ve Beyrut'ta, şehre bakan yeşil tepelerde manastır gibi bir yere geldik. Orada saçlarımızı kazıdılar, bize yeni isimler verdiler. Benimki Lütifiye'ydi. Bize Allah'a dua etmeyi

öğrettiler, Muhammet bizi nüfusuna geçirmişti artık. Adana'dan, Urfa'dan, Antep'ten, Şam' dan, Halep'ten, Zeytun'dan* geliyorduk. Hepimiz kendi memleketlerimizde müezzinin minareden sabah akşam okuduğu ezana aşinaydık. Her yerde camiler vardı, her köyde o uzun, titrek feryat göğe yükselirdi, ama hiçbirimiz bunun ne anlam geldiğini bilmezdik. Oysa artık hepimiz terliklerimizi çıkarıyor ve başımızı öne eğiyorduk, yavaş yavaş Müslüman kızları olmaya başlamıştık.

El-Hajj Malik El-Shabazz⁺ (Malcolm, kardeş gibiydik seninle).

Ama sonra Fransızlar geldi, sonra da İngilizler: Kızılhaç paketleri, Lübnanlı rahibeler ve yeni bir bayrak. İsimlerimizi geri verdiler bize. Savaş sona eriyordu. Ama biz hâlâ açtık.

Sofia adında bir rahibe vardı, bana mutfakta çalışma izni vermişti. En çok beni seviyordu, çünkü sanırım ben budalanın tekiydim. Biraz daha fazla ekmek için onun aptal şaperonu** olmuşum. Üçümüz yürüyüşlere çıkıyorduk; o, ben ve onun Müslüman âşığı. Sanırım Sofia onu Hristiyan yapmaya çalışıyordu. Ne kadar ateşliymiş ki benim saflığımdan yararlanmış! Tanrı budalalara göz kulak olur derler; onlar tarlanın diğer tarafında sevişirken ben de eşek gibi çiçeklerin arasında dolanıyordum. İsa'nın gelini olmaya hiç kalkışmamalıydı. Yüzü ve elleri fazla güzeldi; gençliğinin meyvesini İsa'ya veremeyecek kadar hoştu; zina onun kaderiydi. Zavallı kadın, zavallı kadınlar, zavallı ben. Elbisemin altında neler olup bittiğini bilmiyordum, bilmek de istemiyordum. O esmer ve kıllı Müslüman'ı farklı kılan neydi onu da bilmiyordum.

* Zeytun: Daha sonra Süleymanlı; Kahramanmaraş'ın.

** Şaperon: Bir genç kıza eşlik/koruyuculuk eden evli/yaşlı kadın.

Ama eninde sonunda bunu keşfedecektim ve bunu bana öğretebilecek en iyi kişi Sofia idi. O da bana, İsa'nın gelininin bunu rahibe kıyafeti altında saklamasının, bir dansözün boncuklar altına saklaması kadar olanaksız olduğunu öğretti. O ay var ya oğlum, o ay, aşkın ve ölümün yüzüne bürünür. Ayın o zamanı gelip çattığında artık bir çocuk değildim. Sonra adam onu bir kayanın üzerinde ağlarken terk edip gitti. Adamın onu dövdüğünü sandım önce. Ağacın arkasından çıktığımı görünce, "Gelsene Melina," dedi Ermenice. Ama ben hiç kıpırdamadım. "Lütfen gel, lütfen!" Sonra beni göğsüne çekti, sımsıkı sarıldı, gözyaşları yüzüme akıyor, haçın altındaki sımsıkı ve kocaman göğüsleri yanaklarımı yakıyor, tomurcuklanmaya başlamış göğüslerimde garip bir sıcaklık hissetmememe neden oluyordu: Ellerimin altındaki karnının hıçkırıklarla inip kalktığını hissediyordum, çok güzel kokuyordu, en fazla yirmisindeydi, benim gibi yarı genç kız sayılırdı; kayanın tepesinde öyle sarmaş dolaş ne kadar kaldık hatırlamıyorum. Ona sarılmak o kadar güzeldi ki, nedendir bilmem beni utandırmaya başlamıştı. O kelimeler aniden ağızımdan nasıl çıktı bilmiyorum, çünkü söylediklerimin ne aklımla ne de görgümle ilgisi vardı: "Onu seviyor musun?" Parmağını dudağıma koydu. Gözleri onunla doluydu. O ana kadar sanki uykudaymışım gibi yavaş yavaş ona, tüm erkeklere ve kaybı durumunda Güzelliği bile ağlatabilecek o gizemli hazza uyandım gözlerine bakınca. Bir zamanlar benim için çirkinliğin ta kendisi olan esmer ve kıllı Müslüman adam, onun ıstırap dolu gözlerinden bakınca arzulanabilir birine dönüştü. O gece beni vadinin karşı tarafında, her şeyin taş gibi sessiz olduğu bir manastıra götürdü. İki gün boyunca yalnızca dua ettik, başka hiçbir şey yapmadık ve sonra onun benim için neler planladığını fark ettim. Alnımın yazısı iş-

te oğlum; manastırdakinden daha iyi bir hayat olup olmadığını bilmiyordum, ama yine de üçüncü gün ondan önce uyandım, oradan gizlice sıvıştım ve yetimhaneye geri döndüm, onu da bir daha hiç görmedim. Yıllar sonra, dünyayı lanetleme sırası bana geldiğinde, onu ve onun son evindeki taş sessizliğini hatırladım ve ona, onun kaba, siyah bir yünlü kumaşın sardığı soğuk bednine gıpta ettim.

(Bağışla beni anne! Amerikan rüyalarım ile incittiğim bütün kızlar için bağışla. Çirkinleştirdiğim ve aynı anda hem bir aktriste, hem bir garsona, hem bir amigo kıza hem de bir rahibeye âşık olduğum için iki kereden fazla yatmak istemediğim bütün kızlar için. Soyunma odası kriterlerim, sahte erkekliğim, son moda saçmalıklarım için bağışla. Bana âşık olan ilk kızın büyük bir burnu vardı ve onu burnu yüzünden terk ettiğimde ağlamıştı. Burnunun büyüklüğünü saklamak için hep gözlerini ovuşturur, profilden görüntü vermemek için oturduğu yerde sürekli hareket ederdi; bakışları duyduğu utançla hep hüzünlüydü. Odasına girebilmek çok uzun zamanımı aldı; aynaya çizilmiş kadınlarla geçirilmiş uzun mastürbasyon yıllarımı. Muslin perdeleri olan ve fulya desenli halıyla kaplı güzel bir oda bu; yatağın kendisi de utangaç görünüyor. Köşede pantolonumu indiriyor, aynaya gözüm takıldığında karşımda tuhaf bir hayvan görüyorum: Çiçekler ve danteller arasında kıllı bir barbar. Birdenbire taşkın memeleri ve korkunç kalçalarıyla o görünüyor ve korkuyorum anne, öylesine çirkin görünüyor, burnu öylesine büyük. Affedin beni, koca burunlu Sümer kadınının Kongo kadınına, Moğol kadınına ve güzel Kızılderili kadınına kadar uzanan tüm kadınlık tarihi, beni affedin.)

Şehirdeki bazı aileler çocukları evlerine alıyorlardı. Beni Lübnanlı bir kadın aldı; bana "kızım" diyordu. Aile önceleri bana karşı çok nazikti, sonra mutfak işlerine yaram eder misin diye sordular, sonra da temizliğe... Bütün ev işini öğrendikten sonra artık sormaz oldular. Aslında yetimhaneye geri dönebilirdim, ama ne fark ederdi ki, ha hizmetçi ha yetim...

Evin oğullarından Nubar yeni karısıyla İngiltere'ye gidecekti, beni de götürmek istediler. Ne cevap vereceğimi bilmiyordum. İngiltere oradan daha iyi olacak mıydı?

Bir akşamüstü elimde sebzelerle pazardan dönerken, yaşlı bir komşu kadın bana kapıdan seslendi: "Kızım," dedi Ermenice, ben hiç kıpırdamayınca, kaldırıma, yanıma geldi. "Senin adın Melina değil mi?" Kafamı sallayarak onayladım. Elindeki gazeteye benzer şeyi uzatıp, "Şuna bak," dedi. Ona okumam olmadığını söyledim. "Dinle," dedi, "Adana'dan Melina, yeğenim, Hosrov'un ve kız kardeşim Turfanda'nın kızı." Omzumu silktim, annemle babamın isimlerini bilmiyordum ki. "Bunu yazanın adı Aşod Aramyan," dedi. "İstanbul'dan yazılmış." Ona o gazetenin ne olduğunu sordum. "İsimler," dedi. "Kayıpları bulmaya çalışıyorlar. Sen yetimhaneden Melina değil misin?" Eve götürüp Nubar'a okutmak için gazeteyi istedim ondan. Evet, hafızamın derinliklerinde evimize gelen bir dayım olduğunu hayal meyal hatırlıyordum, ama bunu yaşlı kadına söylemedim. O günlerde kimseye güvenmiyordum, şu yaşlı başlı halimle beni Amerika'da herkese güvenmeye zorluyorlar. Nubar İstanbul'a mektup yazdı, haftalar sonra dayımdan kalın bir zarf geldi. Mektubunda para bulur bulmaz Beyrut'a geleceğini söylüyordu. Ayrıca soyadımın Kasapyan olduğunu da yazmıştı. Aynada bunu defalarca tekrarladım: Kasapyan, Kasapyan.

Nubar ve karısı gittiler. Kaldırımdaki o yaşlı kadın olmasaydı sanırım ben de onlarla gidecektim. Sen de neredeyse İngiltere’de doğacaktın oğlum.

(Küçük kırmızı otobüs –ömrü uzun olsun, imparatorluğun son sevimli oyuncağı– Thames etrafında daireler çizerek Spitalfields’tan Kensington’a, Golder’s Green’den Lambeth’e, Coca Cola’dan Kellogs’a, Esso’dan Instant Maxwell House kahvesine gidiyor. Amerika’nın kolonisi kızarmış ekmeğin üzerine Kraft peyniri yiyecek. Altıncı sınıftaki bir kıza Amerikalı olmanın ne demek olduğunu anlatmaya çalıştım, ama o benim bir kovboy olmadığımı inanamıyordu. St. Paul’den sanayi vereminin üç yüz yıllık karasını temizliyorlar. Grosvenor Meydanı bizim elçiliğin ön bahçesi.)

Dayımı hiç görmedim. Herkes Amerika’ya gidiyordu, askerler her yerde geri götürmek için kızları arıyordu. Yetimhanedeki bütün kızlar kıpkırmızı yüzlerle kendi aralarında fısıldaşıyorlardı, ama konu erkekler değildi –hiçbirimiz bir erkeğin ne demek olduğunu bilmiyorduk, hele biriyle yatmak bize çok doğaya aykırı ve pis geliyordu– konu yuvaydı, Amerika’da bir yuva! A-me-ri-ka! A-me-ri... Öyle yumuşak geliyordu ki kulağa. Onların dişlerini gördüm. Dudakları herhangi bir şeye hayır demekten korkar gibi sımsıkı kapalı, gözleri rüyadaymış gibi yıldızlıydı. Manuşag heyecan içinde, saçında çiçekler, askerini kaldığım eve getirip benimle tanıştırdı. Askerin adı Krikor Yaldızyan’dı. Onbaşı Yaldızyan’ın palaskası göbeğinin altındaydı, güldüğünde gözleri parlardı, nur içinde yatsın. Bana Amerika’daki kuzeninin resmini gösterdi: Hagop. Göğsü bir aristokrat gibi dışarıda, tutulmuş gibi bir kol ve bir baston, kıvrıcık bıyıklar. Ona Beyrut’ta kalıp dayımı beklemek zorunda olduğumu anlattım. Nur

içinde yatsın Yıldızyan da, o pervasız, akli midesinde Yıldızyan da bana, dayıma Amerika'dan mektup yazabileceğimizi, para gönderip onu da oraya aldırabileceğimizi söyledi. Ben de Manuşag'ın bana kardeşim diyen koca göbekli yeni kocasına inanacak kadar salakmışım işte. Şu pasaporttaki resmime bak oğlum, Melina Yıldızyan, bakışları nasıl salak gibi bomboş.

(Kendine haksızlık etme anne, bu tipik bir yetim yüzü. Pasaportlarda herkes böyle bir yüz takınır.)

Yalancı bahar olduğunda mart ayı kıştan daha soğuktur. Kendi evindeki borular donduğu için Petrus tıraş olmaya ablasına gitti. Anna ve Hagop gemiyi karşılamaya gitmişler, ama geç kalmışlardı. Yıldızyan ve kız içeri girdiklerinde, mutfakta tek başına tıraş oluyordu. Kızı oturması için bir sandalyeye buyur etti, ama kız buna içerlemiş gibiydi; Petrus ve Yıldızyan konuşurken de öyle cezalı gibi oturmaya devam etti. Anna ve Hagop geldiğinde de tavrı değişmedi. Dudakları sımsıkı kapalı, bakışları sertti. Yıldızyan sonunda:

“Melina gemide bir dakika susmadın, şimdi de taş gibi oturuyorsun,” dedi.

“Rahat bırakın onu,” dedi Anna. “Gel kızım, erkeklerin yanında durmayalım.”

Hagop, ne yapacağını bilemediği için, kız kendisine alışana kadar onunla annesinin ilgilenmesinin daha iyi olacağına karar verdi.

Petrus genç yeğenini ve Melina'yı bekâr bir erkek gözüyle izliyordu. Hagop kızı taparcasına sevdiği için kendinden

çok emin, kızsı sanki sağır ve dilsizdi. Petrus onları bir zamanlar başka bir ülkede yaşamış birinin dikkatli gözleriyle izliyordu. Anna'nın boynunda çanlar olan eşeğin üstündeki gelin halini hatırlıyordu. Acaba Anna'nın oğlu ve bu garip Adanalı Amerika'da bir yuva kurabilecekler, çocukları Amerikalı olabilecek miydi?

“Şimdi sana bir kız getirtmediğimiz için pişman değilsin?” diyordu Anna. “Şu gelimin güzelliğine bak.”

West Hoboken'daki Ermenilerin arasına karışmam çok uzun zaman aldı. Yalnızca Ermeniyim diye herkesin bacısı olacak değildim ya; öncelikle bir eş olmam gerekiyordu ve bunu başıarabilmek insanın bir gününden, bir ayından, hatta bir yılından fazlasını alır. Dahası, ben diğerlerinden farklıydım. Sen “Ben farklıyım anne, diğer Amerikalılar gibi değilim,” dediğin zaman seni anlamadığımı sanıyorsun değil mi? Peki, sence ben neden oğulları İtalyan ya da İrlandalı kızlarla çıkan diğer anneler gibi huysuzluk yapmıyorum? Petrus baba evini hatırlıyordu ve bu onun için her şeyden daha önemliydi, ama ERMENİ olmak benim için öksüzlükten başka ne anlama geliyordu? Ayrıca dayım neredeydi? Şuşanig Tamalyan vardı, hatırlarsın, Highpoint Bulvarı'nda otururdu; hani boğazında şiş olan kadın, ne diyorsunuz ona, GUATR mı ne, işte o kadın. Şu anda yetmiş yaşında, geçen sene İskenderiye'den bir mektup aldı. Annesi sonunda onu bulmuş. Kadın Mısır'da yaşamış, doksanının üzerindeymiş. Ne yapacaklar şimdi, aralarında koca bir okyanus var, birbirlerine mektup mu yazacaklar? Belki benim dayım da sağdır, ben ne yapacağım, İstanbul uçağına mı atlayacağım? Hagop ona hiç paramız olmadığını yazmıştı, daha sonra Petrus da aynı şeyi yazdı, bir daha da ondan hiç haber almadık. Orada belki kuzenlerin vardır şimdi, bu ne anlama gelecekse...

(Dünya kafamı allak bullak ediyor. Her yerde gürültü var. Yan komşunun radyosu, üst katta dans ediyorlar, altta gülüyorlar, dışarıda köpek, hele o lanet köpek yok mu, geberteceğim onu bir gün. Ben komün hayatına uygun biri değilim, yine de kuzenlerimle yaşamak için çıldırıyordum, kuzenlerimle. Herkes benim kuzenim, ama artık çok geç. Toz tutmuş bir kafa, boğazımda düğümler ve çıldırmış alt takımlarımla bir tımarhaneye kapatılmak için çıldırıyorum: Biri beni ikiye bölmüş, beynimi et döveceği ile ezmiş: Ben deliyim anne, insanlarla nasıl yaşayacağımı bilmiyorum. Gürültü beni öldürecek, ama ölümden çok sessizlikten korkuyorum; kâbuslarımdaki hayalet kasabada, kimse bana ses vermiyor: Tanrı'ya yalvarıyorum ve ay hiçbir şey söylemiyor. Gelin kuzenlerim, kurabiyelerimi paylaşalım – Git buradan, sen çok yiyorsun, bunların bir düzinesi 60 sent, bu parayı kolay mı kazanıyorum! Ama her zaman eksik biri var, her zaman bir kişiye daha yer, tencerede hâlâ bir kişilik daha çorba bulunur, on üçüncü sandalye sonsuza dek boş. Peşimden sürünerek gelen canavar kim, dolaptaki canavardan beni ne koruyacak? Ama gürültüleriyle beni öldürecek olan insanlardan yardım isteyemem. Bir zamanlar nasıl uyumuşum tramvayda sallanan beşiğimin içinde? Şimdi gecenin üçünde, kafamdaki uğultudan başka çıt çıkmazken, uyku nerede?

Ev mutfak demekti, mutfak da Anna'ya aitti. Yeşil gözlerinin kenarları kırış kırış olan Anna BACI –artık o BACO, saygıdeğer kişi olmuştu– alırdı her cumartesi kahverengi zarfımı; abin doğana kadar geçen dokuz yıl boyunca kendime saklamayı akıl edemediğim parayı. Gemi rıhtıma yanaştıktan iki haftasonra Bereket'in fabrikasında haftada altı gün çalışıyordum. O günlerde genç bir gelin çocuk sahibi olana kadar hizmetçi sayılıyordu –do-

ğurduktan sonra bile kaynanası ile rekabet etmek zorundaydı. Amerika'daki gelişmenin olumlu yanı da var; şimdi-bırak yaşlı kadınlar parklarda homurdansınlar.

Bana sutyen taktırıyordu. Göğüslerim şimdiki gibi sarkık değildi, sımsıkıydı ve onları havada tutmak için hiçbir şeye ihtiyacım yoktu. Ama elbisemin içinde göğüslerimin sallanmasının ayıp olduğunu söylüyordu. Çok terliyordum, onlar da ana-oğul bunu biliyorlardı ve beni o kadar utandırıyorlardı ki kimsenin yüzüne gülümsemediyordum, babana bile. Abin doğana kadar, dokuz yıl boyunca Petrus'la bir kez olsun yalnız başıma konuşmamıştım, ama bugün hâlâ yaşlı kadınlar arasında abinin Petrus'un oğlu olduğu dedikodusunu yapanlar vardır. Çatal dilli yılan karılar işte, öyle mutsuzlar ki fesatlıkları için onları kim suçlayabilir?

(Zinayı anlamak hiç de güç değil. Uluslar tecavüzle doğmuş. Piçlerin lanetinden kimse yakasını kurtaramaz.)

Bence abin Yero ile aranızdaki esas ayrılık yaş farkı değil, sizi dünyaya getiren aşkların türleri. Bir eş olabilmek çok uzun yıllarımı aldı, sonunda olduğumda ise artık çok geçti. Hagop'u sevmeye mecbur edilmişim ve onu asla affetmedim, zavallı çocuk, nur içinde yatsın. Tam on dört yıl, hepsi alnımdaki çizgilerde vardır, yani babanın kötürüm kaldığı yılların iki katı. Hagop, Petrus'u severdi, ona güvenir, saygı duyardı. Demek onu öyle derinden yaralamışım ki, dayısının yedi yıllık kötürümlüğü boyunca bir kez olsun gelip onu görmedi. Aynen Yıldızyan'ın bana Beyrut'ta gösterdiği resimdeki gibiydi: Göğsü bir aristokrat gibi dışarıda, ayağında tozluklar, elinde bastonu, kıvırcık bıyıklı. Erkek olmak çok hoşuna gidiyordu. Ama aynı zamanda anasının kuzusuydu. Ve orası Anna'nın mutfağıydı, hiçbir zaman bizim evimiz olmadı. Anna banyo küve-

tinde rakı yapmaya başladıktan sonra artık mutfak değil bir *kahveye* dönmüştü o ev. Damıtma aletini Boğosyan'dan, kuru üzümleri toptancı Nalbanyan'dan, anasonu da Brooklyn'de ithalatçılık yapan Terziyan'dan alıyordu. Şarapla sirke arasındaki o kokuyu hatırladıkça hâlâ gözlerim yanar. Ona çıkıştığımda, "Kes sesini!" derdi, "bu işte iyi para var." Ona doğru düzgün bir eve geçebilecek kadar kazandığımı söylüyordum. Orası ilk evim olacaktı, Paterson'dan Brooklyn'e kadar herkesin bir araya gelip dedikodu yaptığı bir misafir odası değil. Yıllarca nefret ettiğim o dedikodu oğlundan boşandıktan sonra gelip beni buldu, orospu Melina. Belki de gerçekten orospuydum, bedenlen olmasa da kafa olarak annen bir orospuydu belki de. Zaten ne fark ederdi ki? Neyin anlamını değiştirirdi ki? "Anne," demiştim ona, "ben mutsuzum." "Mutsuz olmaya hakkın yok," demişti, sanki mutsuz olmak erkeklerin tekelindeymiş gibi. Benden boşandıktan sonra bir daha evlenmeyen yalnız oğlundan başka bir hayatı olmayan bir kaçak içki imalatçısı olarak girdi mezara.

(Abimin babasını cenaze dışında gördüğümü hatırlamıyorum. Onun benim kuzenim olduğunu düşünmek çok garip geliyor. Ama Anna Bacı'yı okula gidip gelirken hep pencerede gördüğümü hatırlıyorum. Biri bana onun Yero'nun babaannesi olduğunu söylemişti, ama buna hiçbir anlam veremediğim için ona inanmamıştım. Onun halam olduğunu düşünmek çok garip geliyordu. Beni çağırıp ekmek aldırırdı, ekmeği götürdüğümde ise beş sent verirdi; bu 1946 için oldukça yüklü, hatta aşırı sayılabilecek bir bahşıştı. Yüzünü hatırlayamıyorum. Ben ikinci sınıftayken öldü. Ne karışık iş ama! Ne karman çorman ilişkiler! Bahse girerim bir gün yıldızların birleştiği bir yerde bu kanlı ağ çözüldüğünde,

Abraham Lincoln'le akraba olduğum ortaya çıkacak. Eminim o korkunç, tahrip olmuş maske de Asurbanipal ve Hammurabi'den kalmıştır. Dağılıp gitmiş kabilelerin kırık kalıntılarından fazlasını görebilmem için, Yero'nun ikinci nesil kuzenim değil de abim olabilmesi için bana o eski ve güzel göçmenlik günlerinden bahsedemez misin anne? Gemiler hiç mi şarkı, güzel bir şiir bulmadılar? Bana *Umut'u* anlat anne, Hindistan'a Yolculuktan tesini.*)

Zaruhi Suryan'ın kocası Levon'un *udu*nun n buradan ta Boston'a kadar yayılmıştı; *ud* aldığında kel kafasından öperlerdi onu. Danszler bile paralarını göğüslerinden çıkartıp onun kulak arkasına sıkıştırırlardı. Ama kimse Zaruhi'nin kocasından çok daha iyi olduğunu bilmezdi. Onun babası ve abisi Antakya'da usta mzisyenlerdi, Zaruhi daha okula gitmeden çalmaya başlamıştı. Ama yalnızca baba evinde çaldı. Amerika'da bir kez olsun eline *udu* almadı. Çünkü ayıptı, çünkü o kocasından daha iyiydi, çünkü korkuyordu. Bir keresinde bana birkaç akor bildiğinden bahsettiğinde, bir şeyler alması için ona yalvardım, ama o bunu hep reddetti: "Yalnızca birkaç akor biliyorum Melina, o kadarcık," derdi. Böylece yıllar geçti. Yero'ya hamileliğim sırasında bir öğleden sonra, sonbahar kavunu kadar şiş, badi badi yürüyerek ona gittim. "Melina ne istersin, söyle bana, *helva*, *reel*, *pestil*, *lokum*, gofret, dondurma, ne istersen söyle, sana getireyim." İşte o zaman ondan kocasının *udu*nu dolaptan çıkarmasını ve benim için almasını istedim. Ufacık tefecik bir kadındı o oğlum, yüksek bir divanda oturduğunda ayakları zar zor yere değerdi, porselen gibi incecikti. Evet, bu yaptığı ayıptı, eğer dudağının üstündeki ufacık ter damlası ayıpsa... Kuağındaki tombul *udu* bir bebekmiş gibi tutarken yanakları pespembe olmuştu.

Sonra *udu* okşamaya, sanki canlı bir şeymiş gibi onunla ilişki kurmaya başladı. Narin parmakları yavaş yavaş gevşiyordu. Aniden orada, aşağısından tramvayın geçtiği, mutfağında çorbanın fokurdadığı apartman dairesinde, o zamana dek kocasının gölgesine gömülmüş olan müziği duyuldu. Bu şarkı ya da dansa eşlik edecek bir müzik değildi, ta içinin derinliklerinden geliyordu. Çaldığı *taksim*, sanki babası ve abisi öldürüldüğünden beri yüreğinde dokuduğu uzun bir nakış gibi akıyordu maharetli ellerinden. Benim gözlerimden dökülen yaşlarsa yalnızca onun için değil, kendi yitirdiklerim ve neşe nedir bilmediğim, sanki mutlu olmak günahmış gibi utanç duymadan başımın üzerinde bir tef sallamadığım dokuz yıl içindi. Nasıl mutlu olunur hiç öğrenmemiştim. Evsiz bir yetim için *keyf* neredeydi? Kendisine zorla dayatıldığı için kocasını sevmeyi asla öğrenmeyen o dilsiz eşek için *keyf* neredeydi?

(*Keyf*, cümbüş, kutsal Baküs törenleri.⁺ Amerika'daysan *keyfi* onu kanla karıştıran *Wop*,^{*} *Spic* ve *Nigger*^{**} âlemin-den öğrenirsin. Günün yarısında buhar ve tozun içinde çalışan fabrika köleleri her akşam sarhoş olup göbeklerini hoplata hoplata gülebilirler, ama benim hâlâ öğrenecek çok şeyim var. Sessiz hacı kemikleriyle dolu vadilerden *Diyonisos*'a⁺ ulaşmak çok uzun bir yol. Kırmızı fenerli gece kulübünde şarkı söyleyen cariyeyi dinliyorum ve onun çığlıklarında ve boğuk hecelerinde, *yip-yip*, *lo-lah*, *lo-lah*, çığlıklar atan atlıların çıkardığı tozdan arta kalan sayısız bebeğin feriyadını duyuyorum.)

Yero, Buhran'dan hemen önce, herkesin parası olduğu bir zamanda doğmuştu ve Anna'dan şu ya da bu zaman

* *Wop*: İtalyanlar için kullanılan aşağılayıcı sözcük.

** *Nigger*: Siyahlar için kullanılan aşağılayıcı sözcük; zenci.

rakı alan herkes etrafımıza toplanmış, Anna'nın torunu gümüşlerle, dantellerle, müzik, duman, badem şekeri, susam ve *keyf*le sarmalanmıştı; dört buçuk kiloluk bebeğim için *keyf*. Hagop ve Petrus, ıslak sarhoş gözlerle sarılmışlardı birbirlerine; Petrus:

"*Açkıt luys, yegen,*" demişti –Gözün aydın, yeğenim.

"*Darosi kezi,*" demişti Hagop –Darısı başına.

Papaz bir basamak yukarıdaki küçük sunakta vaftiz töreninin gereklerini yerine getirirken, altın yaldızlı uzun mumlar arasındaki Petrus bebeği kucığında tutuyordu; sonra pazar okulunun düzenlendiği mutfağın yanındaki küçük odada papaz bebeği porselen bir tekneye sokup çıkardı ve ona *Yerevan* –İngilizcesi Edward– adını verdi.

Petrus'un vaftiz oğlu Melina'ya benziyordu, aynı badem gözler ve şehvetli dudaklar. Petrus'un Melina için hissettikleri, Aşk Tanrısı gibi gülümseyen bu gizemli bebekte kendini yavaş yavaş göstermeye başladı. Daha sonraki aylar boyunca Petrus uzun uzun ve acıyla seyretti bebeğin beşiğini; doğrudan yüzleşmeye asla cesaret edemediği o görüntüyü yudum yudum içti. Kadına âşıktı. Belki de o garip kız, Petrus'un yüzü yarı sabunluken, on fahişe yılından sonra cinsel organında acı bir tat olduğu sırada hayatına girdiği andan beri... Sonra onun sıcak bir öğleden sonra Hopatcong Gölü kıyısındaki piknikte başının üstünde tef sallayan Melina'ya dönüşmesini izlemiş, aniden ona çok uzun bakmaya korktuğunu hissetmişti.

Uzun süre gebe kalamadım, çünkü içimde çarpık bir şeyler vardı doktorların dediğine göre –ama doktorlar ne bilir ki: Yero doğmak için benim hazır olmamı bekledi. Ve oğlumun doğumuyla ben bir kadın oldum. Buhran başladığında artık dayanmak için neden kalmadığını his-

setmiştim ve işlerin kimse için daha da kötüleşmeyeceğini düşünecek kadar umutluydum. Petrus'un bana âşık olduğunu biliyordum –ne zaman onunla konuşmaya çalışsam kıpkırmızı olup köşesine çekiliyordu. Amîa Hagop'u terk etmeyi düşünmeye başlamamın onunla ilgisi yoktu. Ben kendimi geri istiyordum. İçimde öylesine amansız bir bencillik keşfetmiştim ki, Yero'nun “Baba” demesini bile dinlemiyor, onu babasından ayırmaktan korkmuyordum. Hagop'la acımasızca kavga ediyordum. Oğlum beni affetsin, bir gece babasını öyle öfkeliendirdim ki, adam kafama ütüyü fırlattı ve ben de bunu ona karşı kullandım. “Senin yüzünden gidiyorum,” dedim ona. Sanki onu hançerlemişim gibi baktı bana.

(Sen evlenmeye zorlanmıştın, abimin yuvasını yıkmaya değil. Ama erkekle kadın arasındaki kendiliğinden savaşta kim suçlanabilir ki? Ne ataerkil ne de anaerkil olmayan aile nerede? Köy, Kadın'a aitti. Ama Atum⁺ mastürbasyonla şehirleri yarattı ve Gılgamış⁺ İnanna'yı⁺ reddetti. Sonunda Havva annesinin intikamını aldı ve hepimizi cehenneme yolladı. Baba vatanımızda Demeter⁺ nerede? Ya ana vatanımızdaki Yehova?⁺ Dalgalar onların çatışmasını yutsun ve denizin bembeyaz köpüğüyle belden aşağılarını örtsün.)

Ben boşanmaya karar verdiğimde Vosdanik Adoyan⁺ hukuk fakültesinden yeni mezun olmuştu. Annesi ve kaynanası Anna Bacı'nın cemaatinden olmasına, benim hakkımdaki tüm o utanç verici nankörlük ve saygısızlık hikâyelerini duymasına, benim dışlanmış bir parya olacağımı bilmesine rağmen yine de bana yardım edeceğini söyledi. Onu okuldaki sonradan Bereket fabrikasında çalıştığı çocukluk günlerinden beri tanıyordum –o zamanlar on dört ya da on beş yaşındaydı ve etrafı süpürdüğü sırada bana bakarken yakalardım onu. Benim makinemin etrafını sü-

pürürken gereğinden birazcık daha fazla oyalanırdı ve belki ben de o zamanlar onunla birazcık flört etmiş olabilirim –neden olmasın, öyle genç, öyle tatlıydı ki... On yıl sonra, onun koca kitaplar kokan odasında ağlıyorum ve o bir baba gibi bakıyor bana masasının arkasından.

Hagop mahkemeye gelmiş olsaydı davayı kaybedebilirdim. Vosdanik'in gömleği yaz sıcağında sıırılsıklam olmuştu. Ona yüzünü 'kurulasın diye mendilimi verdim. Duruşma bittiğinde bana dönüp:

"Bir yıl," dedi.

Yirmi yıl da dese fark etmezdi; bir daha Hagop'la hiç konuşmadım.

Petrus'a onu görmek istemediğimi, bir süre yalnız kalmak istediğimi söylemiştim. Ama onu bir öğleden sonra Bereket fabrikası çıkışında gördüm; gözleri çökmüştü, gömleğinin yakası yoktu. Sadece benim gülüşümü görmek için geldiğini söyledi, bu onun için hayat demekmiş.

Taş gibi bulutlar, gökyüzünde pembe parmaklar yok, yalnızca ufuktaki ince bir sarı çizgi şafağı haber veriyor. Kasvetli rüzgâra karşı emektar fötr şapkasını çekmiş, kaskatı ayaklarını buzlu kaldırıma sağlamca basarak ve gücünü yitirip düşmemeye dikkat ederek, yavaş yavaş rıhtıma doğru yürüyor. Tütün kesesinde iki sigaralık tütün kalmış. Biri feribotla giderken, diğeri de dönerken içilecek. Yarın sigaraya paydos. İskeleydeki kafede kendine yumurta, kızarmış ekmek, jöle, tereyağı ve genellikle sade sevmesine rağmen fincan fincan sütlü ve şekerli kahve söylüyor. Yarın bu kadar çok yemeye paydos. Feribotun çürümüş iskele direkleri çevresinde çalkalandırdığı o düzgün, kadifeyle kaplanmış gibi görünen verimli yeşil balçık tabakasında kütükler bir aşağı iniyor, bir yukarı çıkıyorlar. Sigaranın ilk nefesi çok lezzetli. Kibriti yanık bir adak gibi tutuyor ve bir fiskeyle

koyu sulara yolluyor. Artık hiç çizmiyor: Düşmanca beyaz kâğıt elini durdurduğunda çizmeye son verdi. Kalem gevşek parmaklarından sarkıyor, ucu boşlukta asılı (tıpkı gidip kadının kapısını çalmak yerine karanlıkta öylece sallanan eli gibi), hiçbir şey çizemiyor, sanki gözleri hiçbir şey görmüyormuş gibi, ne kadar düşünüp taşınırsa kopya edilecek, incelenecek daha az şey oluyor, aydınlatmalar yok olmuş, hayal gücü bomboş. Gözleri suya takılıp kalıyor donmuşçasına. Feribot hareket etmeyen bir hayalet gemi gibi yanaşiyor iskeleye. Şehir bekliyor. Bir mil boyunca, hayalet bir kalabalığın arasından, mutsuz yüzlerden kaçınarak yürüyor. En sonunda bütün bunları geçiyor, metal bir çalışma lambasının altındaki bir sandalyeye oturuyor. Kel kafası alçak ampulün ısıyla ısınıyor. Sanki Zaman ona saygı gösteriyor, sanki Zaman dünyanın geri kalanına geri çekilmiş gibi. O orada rahatça oturup gümüşleri parlatıyor, gümüşü antik tasarımlara dönüştürüyor, şuradaki yılanın gözüne bir taş, burada bir yılanın kıvrımına bir taş koyuyor –büyüleyici karalamalar. Oda kirasını karşılayacak kadar para veriyorlar, uykuya, o tatlı uykuya yetecek kadar. Aç olmak elma satmaktan, doğuştan gelen haklarını satmaktan, hiçbir şey yapmama hakkını satmaktan iyidir. Günün sona ermesine bir, iki, üç, dört, on saat var. Günbatımı, insanı kaşındıran ucuz bir otel battaniyesi gibi. Feribot Palisades'e geri dönerken son sigarasını o uğursuz kayanın şerefine içiyor. Akşam yemeğinde kahveye gidip zeytin ekmek yiyecek.

Ama Sosyal Demokrat Hınçak Derneği'nde tavla masalarının üstünde yalnızca tozlu su bardakları var. Oranın sahibiyle birkaç el üçli oynuyor; kimseden sigara istemiyor, zaten kimse ikram etmiyor da. Duvarında aynası olmayan kırk yaşında bir bekâr olarak aç biilaç odasına gidiyor, ya-

takta kitap okuyor. *Beni sevse bile, ben neyim ki, ona ne verebilirim?*

(Dün gece hayatımda ilk kez Nembutal aldım –eminim bu son olmayacaktır. On iki saat uyudum! Gece boyunca ve sabah gürültüden uyandım ara sıra, ama sonra hemen tekrar uykuya daldım! Ne güzeldi! İlaçları komşumuz yaşlı Japon doktordan aldım. Oturup ona sorunlarımı anlattığımda bana doğuya özgü kayıtsızlığıyla bakıp, “Senin uykuya ihtiyacın yok. Uyku yaşamak istemeyen insanlar içindir,” dedi. Ama yine de dolabına uzanıp bana bir torba ilaç verdi. Genellikle doktorları öfkeden çıldırtırım; İngiltere’de sorun yoktu, ama Amerika’da New Brunswick’ten San Geronimo’ya kadar bütün ülkede dişlerim için, isiliklerim için, romatizmam için ve sinüzitim için doktorlara, dişçilere, dermatologlara ve masaj tedavisi yapanlara yüzlerce dolar borcum var. Ama sanırım bu yaşlı Japon’un parasını ödeyeceğim. Yalnızca verdiği ilaçlar bile bayağı tutar, yine de sebep bu değil. Sebep, bana bu ilaçları gerçekten vermek istemiş olması. Öğüdünü dikkate alıp oradan çıksaydım, eminim benden para istemeyecekti. Bu nedenle kendi savurganlığım için para ödeyeceğim ona; haklıydı zaten. Neyse, dinlenmiş ve keyifli uyandım. Kulağımı tırmalamasına ve beni adam yerine koymamasına rağmen kediyle bile oynadım. Sulu zırtlak kedi mamasının yanında ona birkaç dilim salam ikram ettim, sonra dışarı çıktım. Güneş yükselmişti, sakın bir rüzgâr esiyordu, adımlarım bebeklerinki kadar güçsüz ve esnekti. Birkaç dakikalığına da olsa bir ilacın yarattığı huzur için Tanrı bilimi kutsasın. Yavaş yavaş, her adımın tadını çıkararak, gazete almak için köşeye yürüdüm. Trafik ışıklarının orada otostop çeken bir kız bütün salgı bezlerimi harekete geçirdi. Ama ilk kez yalnızca bakmaktan zevk al-

dım. Zarif bir Çin çiçeği, gerçek bir mutluluk kaynağıydı. Ah, derin bir yoga nefesi ve iç çekiş! Elimi cebime soktum ve hoppala! Cebimde makineye atacak yalnızca bir beşlik ve dört peni var. Ben de kıza dokuza karşılık bir onluğu olup olmadığını sordum. Uzun uzun cüzdanını karıştırdı ama sonunda Pekin Operası gülümsemesiyle, *Hayır, üzgünüm yok*, dedi. *Teşekkür ederim*. Geri döndüm. Yolda bir sundurmanın basamaklarında bir gazete gördüm ve okumaya başladım. Bir adam evden dışarı çıktı ve bana, "İstiyorsan alabilirsin. Biz hiç okumayız. Yeğenim dağıttığı için alıyorum yalnızca," dedi. Ne eli açık bir gün! Postacı, sütçü, benzincideki pompacı, hatta polis bile gülümsüyor! Ah Amerika, bana biraz daha uyku ilacı verirsen seni seveceğim. Dünya ne kadar iyi.

Bütün bunlar mısır gevreğimi yerken gözüm gazetedeki devasa sigara reklamının sayfanın kenarına ittiği küçücük bir savaş haberine takılana kadar sürdü: "Yalnızca durumu en kötü olanları buraya, Amerikan hastanelerine getiriyoruz. Bundan sonra yüzü bir top mermisi ile parçalanmış on iki yaşında bir oğlanı getireceğiz.")

Sonra oğlumla birlikte buraya, bugüne dek yaşadığım bu eve geldik. O zamanlar giriş katında oturuyorduk. Bayan Del Purgatorio⁺ benim boşanmış bir kadın olduğumu biliyordu, ama İtalyan olmadığım için onun evine utanç getirmeyecektim, ayrıca siyah giyiniyordum. Ayda yirmi dolara tamam dedi. Hayvan yok, erkek misafir yok.

Otuz yaşındayım, sabahları Yero'yu okula götürüyorum. Anaokulu yaşından birkaç ay küçük aslında, ama müdürün odasında ağladığım için onu kabul ettiler. Bütün gün makinemin başında onu merak ediyorum; öğle yemeğini yedi mi, sütünü içti mi diye. Okuldan sonra ba-

baannesine gidiyor. Babaannesine ona sevdiği şeyleri veriyor, annesinin bir günahkâr olduğunu anlatıyor. Öncele-ri akşam yemeklerinde sürekli, “Ne zaman babamla yemek yiyeceğiz?” diye soruyor, ama sonra bunu sormaktan vazgeçiyor. O yattıktan sonra, mutfagımda oturuyorum ve sanki gün içinde diktiğim yetmiyormuş gibi DİKİŞ DİKİYORUM. Oğluma, kendime kıyafetler dikiyorum, biraz yama yapıyorum, peçeteler, koltuk kılıfları, gereksiz ıvır zıvır... Gecemi doldurmak için ne varsa dikiyorum. Ev tertemiz, yarına yemeğim hazır, yatağımdaki çarşaf lar gıcır gıcır, banyomu yaptım, ayak tırnaklarımı, el tırnaklarımı kestim. Okumam yok, radyo yok, gramofon yok, telefon yok, zaten olsa ne olacak? Petrus’u düşünmüyorum. Kendimi hazır hissettiğimde ve onu istediğimde beni beklediğini biliyorum. Lamba yalnızlığımla yanıyor; daha acılı geceler de olmuştu. Kıvırcık bıyıkları, aristokrat gibi çıkık göğsü, tozlukları ve bastonuyla hangi kadınlarla yatıyor, benim hakkında bildiklerini kime veriyor, benim başarısızlığım için hangi orospu para alıyor?

Pastırma yazı sırasında bir gece Yero yukarıda uyurken çöpü dışarı çıkardım, kaldırımın yanındaki bidonun içine boşalttım. Sonra da yandaki Çinli adamın verandasının yanında çöp kutusunu ters çevirip üstüne oturdum. Geceler öyle sıcak geçiyordu ki, bazen bütün bir aile yangın merdivenlerinde uyuyordu. Güneş batmıştı, ama turuncu renkli ay bir balkabağı kadar şişmandı ve biraz sokak lambasından, biraz da hâlâ can çekişen güneşten gelen bir aydınlık vardı havada. Bazen mutlu rüyalarım da gördüğüm ışığa benzer bir ışık, yumuşak biçimlerde yoğun renkler... Çinlinin arka odasından kızışmış bir kedinin çılgınlıklarına benzeyen bir müzik ve yaptığı yemeğin balıklı, parafinli kokusu geliyordu. Zavallı adamcağız. Genellikle ondan korkardım. Neden bilmiyorum, burun

deliğindeki ben, kırık dişleri ve cildinin hastalıklı rengi beni hep ürkütmüştür. Otuz yıl boyunca onunla hiç konuşmadım; yalnızca, onu penceresinin kenarında ütü yaparken gördüğümde başımla selam verirdim o kadar. Ama o gece o bile gelip yanıma oturabilirdi. Caddenin karşısında Monderstein'in şekerçi dükkânı hâlâ açıktı, büyük çocuklardan birkaçı gazete tezgâhının üzerine oturmuş bacaklarını sallıyorlardı. Sokaklar hiç boş olmaz, ben de gece vakti yalnız başıma dışarıda olmaktan hiç korkmazdım. Artık hiçbir şey için endişe duymasına gerek kalmamış yaşlı bir kadın gibi oturup çevremde olanları izlerken kendimi yorgun ve huzurlu hissediyordum. Paterson Plank Sokağı'ndan tangır tungur gelen tramvayı izledim, hep beklediğim şeyi taşıdığını düşündüğüm bir tren gibiydi. Yavaş yavaş önümden geçerken pencerede kocamın yüzünü gördüm. Gözleri boş bakıyordu, sanırım benimkiler de öyle. İşte o yavaşlatılmış anda, on dört yılımızın acısının, içimde hiçbir mutluluğun ulaşmadığı o çok uzun zamandır çözülüp düğümlenmiş yerden kolayca, hiçbir baskı yaratmadan akıp gittiğini hissettirdi. Tramvayın, onun arkasına dönüşen arkasından bakıp, elektrik telleri boyunca hafif bir mırıltıyla Highpoint Bulvarı'na, annesinin bir zamanlar benim de olan evine doğru ilerleyişini seyrettim ve birdenbire gülümsemeye başladım. Onun için, oğlumun babası için üzgündüm; bir daha evlenmesini, benim onu hiç yapamadığım kadar mutlu olmasını istedim. Bunları hissettiğim için birdenbire kendimi sevmeye başladım. Ondan kurtulmuştum, artık içim kavrulmayacaktı.

Petrus neredeydi? Artık istiyordum onu, o sevecen bakışlarını, yumuşak başlı, çilli ve kel kafasını... Onu mutlu etmek istiyordum. Parası olmayıversin, ne olacak?

Onun yerine Hamamböceği Oskan geldi. Onu hatırla-

larsın, babanı ziyarete gelirdi. O zamanlar neredeyse yüz yaşındaydı, ama hâlâ merdivenlerden çıkabiliyordu. Yero ile benim yanıma taşındığında çok daha genç değildi. Tozlu ceplerinden birinde kuru üzüm ve fındık, diğerinde de bayat ekmek taşırdı. Ona yerde yattığı, kışın sıcak tutsun diye gömleğinin altına gazete koyduğu, terliklerinin altına kauçuk bağlayıp onları ayakkabı gibi kullandığı, giysilerini hiç değiştirmedığı, saçını kestirmedığı, banyo yapmadığı için Hamamböceği derlerdi. Vücudu bizi hayvanlardan ayırdığını düşündüğümüz tüm o cila ve ısıltıyı kaybetmiş adamlardan biriydi. Hikâyesini bana Anna Bacı anlatmıştı, o da Diyarbakır'da küçük bir kızken duymuş bunu: Oskan, Türklerden kaçmak ya da altın bulmak için değil, kardeşinin karısına âşık olduğu için Amerika'ya gelmiş. Yani o da benim gibi dışlanmış biriydi. Hikâyesi ne olursa olsun, bir şey onu farklı yapmıştı. Çünkü tıpkı dağlardan inmeyen bir çiftçi ya da çoban gibi o da kent tarzına uygun yaşamıyordu. Ne olursa olsun, benim için önemi yoktu. Bana göre o, çocukların tüylü bir hayvan gibi sevdikleri yaşlı bir adamdı ve benim içimde de hep çocuk kalan bir yan vardı. Hayatım boyunca, babamın yerini alacak bir büyüğe ihtiyaç duydum.

Hakkımdaki dedikoduları duymuştu. Orospu gibi bir başına yaşayan Melina dedikodularını... Bir gece Yero'yla akşam yemeğimizi yerken geldi, ben de onu sofraya davet ettim. Cebinden bayat ve pis ekmeğini çıkarıp tabağındaki arpa çorbasının içine ufalamaya başlayınca onu azarladım. Taze ekmeğimiz olduğunu, kırıntılarını kuşlara verebileceğini söyledim, ama beni duymazdan geldi. Bir lokmayı bile harcamadan tüm ekmeği ufalayıp, höpürdete höpürdete, bıyığına bulaştırarak çorbasını içti. Sonra bir kez daha geldi, bir kez daha; dördüncü defasında yanımıza taşınmak istediğini söyledi. Eğer akşamlarla-

rı ona yemek pişirirsem kiranın yarısını ödemeyi teklif etti. Böylece dedikodulara da bir son verilmiş olacak ve birbirimize karşılıklı olarak iyilik etmiş olacaktık. Yero'nun odasında, yerde, burnu havada, ağzı açık, bir ceket gibi dümdüz, horlayarak uyuyordu. Şafak vakti fare gibi sessizce evden yok oluyordu; bütün gün ne yapıyordu bilmiyorum, ama her defasında akşam yemeğinden önce Yero'yla üçlü oynamak için geliyordu. Yıkandığını hiç görmedim, gene de kötü kokmazdı. Bana göre o ekşi ter değil, odun ve talaş gibi kokardı. Üçümüz bir arada mutluyduk:

Bu mutluluk iki ay sürdü. Sonra dedikodular başladı. Zaruhi Suryan bana Anna'nın mutfağında konuşulanları anlattı. Ben öyle iffetsizmişim ki bir ihtiyar bile âşığımlı olabilirmiş. Dört yanımlı öyle yüksek, öyle kalın suçlama duvarlarıyla çevrili hissettim ki, hiçbir kefarete, hiçbir tazminat beni özgürlüğüme kavuşturamazdı. Oskan, bırak konuşsunlar dedi; benim hakkımda elli yıldır konuşuyorlar, ünlü olmak iyidir. Ama ben güleliyordum buna. Eğer başka bir yere gidebilseydim, eğer girebileceğim başka bir dünya olsaydı, kocamın insanları arasında iyi anılmaya ihtiyaç duymazdım. Ama herkesin kendi cinsinden olanla bir arada yaşadığı West Hoboken ve Fresno arasında başka insanları nereden bulacaktım? Oğlum babasının insanlarından ayırıp nereye götürecektim? Oskan'a taşınması gerektiğini söyledim. Bana eğer onların kurallarına göre yaşamaya devam edersem kendimi kapana kıştıracağımı söyledi. Aklımın bir köşesinde, bir gün Petrus'la evleneceğim vardı; bu zaten dayanılması zor bir yüz karası olacaktı, en azından erdemli bir şeyleri korumalıydım.

(Hamamböceği Oskan, kahramanımlı benim! Şan olsun geçmişime Aylak unvanı kazandıran Hamamböceği Os-

kan'a! Hamainböceği Baba, örnek aldığım kişi! Keşke ben de bir gün onun izinden gidip bahçeye tükürebilsem ve o erdemli toplumlara küçümsemeyle kayıtsız kalabilsem! Keşke bir gün ben de yatak yerine başımın altında sert bir zemin-den, kahvaltı niyetine cebimdeki kuru ekmekten fazlasını ve daha fazlasını istemekten vazgeçme cesaretine sahip olabilsem! Sosyal Yardım Bürosu'na kararlarını kıçlarına sokmalarını, İş Bulma Bürosu'na kendi kendilerini becermelerini, benim "yardım" alabilmek için "gereken niteliklere sahip olmaya" ihtiyacımın olmadığını söyleyebilsem! Bir gün, bir yerde sıra hasretinden muhakkak kurtulacağım.)

Petrus'a âşıktım. Bana nasıl, ne kadar, neden, niçin diye sorma. İlk kez birisinin karısı olduğumda on beşindeydim, babanla evlendiğimdeyse bunun iki katından da büyüktüm. Bazıları sevmeyi daha uzun zamanda öğrenir, bazılarına ise bu şans hiç vurmaz. Adana'dan Beyrut'a, oradan da West Hoboken'a, ilk aybaşımın utancından penis korkusuna, oradan da hamileliğin bencilliğine kadar, kaderimde şans, kismetimde aşk varmış. Aynı yolculuğu onsuz yapmak istemezdim doğrusu. Ama yolumu bulmama yardım eden adamda talihim gülmemişti, nur içinde yatsın. Yaşadığım bütün bu değişimlerin çilesini çeken ilk kocama teşekkür etmem lazım. Her nefesini, adımını, burun çekmesini, zevkini ve acısını ezbere bildiğim Hagop sayesinde ERKEK denen şeyin ne olduğunu, aramızdaki farktan korkmamak, onun üstüne nasıl titremek gerektiğini öğrendim. Petrus'u karnımda doğum sonrası çatlakları oluştuktan ve butlarım, kollarım, göğüslerim zevk alacak kadar olgunlaşmış bir meyve gibi gevşeyip yumuşadıktan sonra sevdim ben.

Ama bir başkasının kederi üzerine mutluluk kuramazsın. Hagop bir daha hiç evlenmedi.

Petrus'un yanımıza taşındığı ilk akşam Yero sordu:

"Dayı seninle mi uyuyacak?"

"Uyumasın mı?"

"O benim yatağımda uyusun, ben seninle uyuyayım."

Ne cevap vereceğimi bilemedim.

"Biz evlendik ve evli insanlar birlikte uyurlar," dedim.

Ama bunu anlayabilmek ilk oğlumun çok uzun zamanını aldı. Bazen hâlâ Yero'nun sessiz kalan bir yanının, o beni ne kadar üzerse üzsün ya da ben ona ne kadar verirsem vereyim ulaşamadığım bir yanının, geçmişine gömdüğü bir yanının beni asla affetmediğini düşünüyorum.

(Hasat için artık çok geç, ülke parçalanıyor, Birleşik Devletler'de çürümüş bir şeyler var. Rüzgârda boklar uçuşuyor, sulara salyalar yüzüyor. Ufuklar içinde yaşıyor ve düşünüyoruz ve hiç yer kalmadı, hiç çıkış yok. Dikenli teller ardında besledikleri virüsler beklemede, beklemede.)

Onun yanına yattığı zaman uyuyamaz, vakit kaybedemezdi. Şafakta uyanır, dirseğini yastığa, başını da eline yaslar, sabahın o loş ışığında hiç doymamacasına kadının profilini, bütün gece boyunca öpmeye doyamadığı dudaklarını, burnunu, gözlerini seyrederdi. Ama bu da onun görüntüsünü kafasına kazımak için yetmezdi ona, bilinemeyecek kadar güzeldi kadın çünkü. Sonra başını tekrar yastığa gömer, kendine biraz acı çektirmek için gözlerini kapatır, sonra onları tekrar açıp onun hâlâ orada olduğunu görür, bir kez daha onun sıcaklığına gömülür, saçlarının güzel kokusunu içine çekerdi. Dışarıda serçeler cıvıldar, güvercinler gurdar, hurdacının atı takır tukur geçer, süt şişesi şıngırdar, tramvayın zili çınlardı; hepsi onun için şarkı söyler ve onun mutluluğunu kutlardı.

Artık feribot yoktu, nehrin altına bir tünel yapılmıştı. İşe otobüsle gidiyordu ve otobüste mutluluğunun yüzlerini inceliyordu; otobsteki bütün kadınlar onun aşkından hoşlanıyor, bütün erkekler aldığı zevkleri paylaşıyorlardı.

Ona hemen geri dönebilmek için işten mümkün olduğunca erken çıkardı. Patronu, "Biraz sakin ol, artık eskisi gibi genç değilsin, biliyorsun," diyordu.

Eve dönerken komşular neşeyle selamlardı onu.

"Merhaba, merhaba," diye el sallardı Çinli, kırık dişli gülümsemesiyle.

(İnsan mutlu olmak için doğmuş. Böyle değilse, ben de babamın mezarını kazıp kemiklerini köpeklere dağıtacağım.)

Onca uğraştığı halde Melina bir türlü hamile kalmayınca, Petrus kısır olduğunu düşünmeye başladı. Melina ona daha önce de böyle sorunlar yaşadığını söylüyordu, ama o buna inanamıyordu. *Belki de her mutluluğun bir bedeli vardır.*

(Sabah yıldıızının bedeli nedir peki? şafak kaç para tutar? Sapsarı bir sahanda yumurtanın ve tuzdaki parıltının creti kime ödenecek? Üreme organlarımın leş kokusuyla, ağız salgılarımla, mantarla bembeyaz kesilmiş gözlerimle, kurtuklarla dolu kafatasımla, kanserimin tüm boku ve rşvetiyle de, de, de; O'nun beni sevdiği o kısacık an için de.  dişsiz Yaşlı Orospu, yabani otlarla dolu o bahçedeki o Hayalet, sevmişti beni. Beni kr eden o ışık için ılgınlığımın bağırsaklarıyla, umutsuzluğumun kusmuğuyla de;

gün şafaktan çok daha uzundur. Hafızanın işkence sehpa-
sında öde. Bir keresinde gülümseyerek bana, "Senden ço-
cuklarım olsun istiyorum," demişti ve sonunda babamın
etinin gübresi meyve verecek gibi olmuştu. Ama sonra O
inine geri döndü ve onu bir daha hiç görmedim.)

Ve sonunda hamileydi!
Karanlık geçmişten bir çocuk doğdu.
Dünya üzerine bir isim daha ekleyin.

(Doğumum nasıl oldu? Milli İyileştirme Yasası:* Köprüler,
tüneller, kamu binaları, yollar ve savaş; kadın gülümsüyor.)

Hasır sepetteki kadim yüz yamuk yumuk ve kızgın görü-
nüyor. Ne yapmalı da güldürmeli onu?

Hünnap dudaklım, du-du meyvem, hoke-dun, gülümse,*
hoke-dunum, evimin umudu, yav-rum, benim yav-rum.

(Yero'nun makinesiyle çekilmiş fotoğrafta babam beni
koca elleriyle kucağına oturtmuş ve ben her şeye hayır der
gibi kuşkuyla bakıyorum kameraya. Onun yüzüyse sevinçle
dopdolu.)

Güneşte parlayan kar; büyüleyici kristaller bütün manza-

* *Hokedun*: (Erm. *hoki*: ruh, can; *dun*: ev) Türkçeye "canımın içi" diye çevrile-
bilir. Ayrıca, Ermeni Kilisesi geleneklerinde, cenaze ayininden önce ölünün
konulduğu oda.

rayı dondurmuş. Aşırı mutluluk; sanki kırk yıl boyunca dondurulup saklanmış da, şimdi onun üzerine sel olmuş akıyor.

(2 Ocak 1943 günü sabahı, o elli, bense üç yaşındayken, Henry Hudson Nehri'nin altından geçen Abraham Lincoln Tüneli'nde bir belediye otobüsüyle New York'a giderken babamın beynine bir kan pıhtısı gitti.

Babamın bundan önce nasıl olduğunu ancak hayal edebiliyorum.

Onun yaşamının ve ölümünün benim için ne demek olduğunu anlamaya çalıştığımda, hiç kimse ve herkes olan saf yüzünde bir Buda gülümsemesiyle, sessizce yüksek yaylalar-dan inen ufak tefek bir adam görüyorum, hareketsiz bir el beni gel, gel diye çağırıyor.

Annem bana bakmamamı söylüyor. Ama annem bir yüzü insanı. Onun için şu ülke olmuş, bu ülke olmuş fark etmez, ona göre vatan sofra başında ağlayabileceği yerdir. Ben ona benziyorum, onun bedeninden çıktım. Babam bana hiçbir şey, hiçbir şey vaat etmiyor. Ama bundan kaçış yok. Gülümseyişi fazlasıyla merhamet dolu.)

O hastalanmadan önce seni bebek arabasıyla gezmeye çıkarırdık. Yüzüne güneş capcanlı vururdu, bu da tıpkı aşkımız gibiydi; bedava mutluluktu.

Buza mutluluk yaz kâtibim. Bu mutluluk, o bembeyaz bir sabahta bizi öpüp kapıyı arkasından kapattıktan sonra bitti.

İki ambulans görevlisi, eriyen karın içinden, eli bacaklarının arasında, ağzı yamulmuş, gözleri sudaki çakıl taşlarına benzeyen bir yarım adam getirdi.

Umut yoktu. Doktorlara, garip bir dinin kişisel Tanrılarına dua eder gibi para ödedim. Ona yedi yıl ömür biçtiler.

Hayat da aşk gibi ölümle son bulmalı, uzun uzun can

çekişip kış sonunda siyah bir kabuk bağlamış kar artıkları gibi eriyip gitmemeli. O teslim olmak istiyordu; gözlerini tavana dikeyor, ölümü geciktirmemek için hiç hareket etmiyordu. Bir sonraki mevsime çıkamayacak bir hayat kalıntısıyla ölümü bekledi. Ona artık dayanamayacağı mı, en azından tuvalete kendi başına gitmesi gerektiğini, yoksa onu göndermek zorunda kalacağını söyleyene kadar bekledi. Hastaneden bir baston getirdim ve bunu bir haç gibi odadan odaya taşımaya zorladım. Onun banyo yapmasına, giyinmesine ve Araf'ta yaşamasına yardım etmene katlanmak zorunda kalıyordu.

İkinizi seyreder ve çiçeklerin nasıl kuruyup meyveye dönüştüklerini düşünürdüm. Sen hep elmanın ucunu ölü bir örümceğe benzetir ve bana o kısmını bıçakla çıkarttırırdın. Onu evden gönderebilirdim. Hayatımın o bölümünde, ondan ve kendimden zevk almayı en çok istediğim anlarda yatağa, onun şehvetime kayıtsız yanına süzölüp, menopozun gelmesini bekledim; zamanında gelmedi. Akıl bedenin bir mevsimi yeterince yaşadığına, artık bir diğerine hazır olduğuna karar verdiği zaman değişmiyoruz; o ölmeden çok önce ben diğer erkeklere bakmaktan korkmaya başlamıştım. Utana sıkıla benim bir zamanlar güzel olup olmadığını soruyorsun. Sence baban bu ak saçlarla ve takma dişlerle mi evlendi? Birdenbire kesilip güneşte bırakılmış bir meyve gibi yaşlanan, derisi incelmış ve yaşlılık lekeleriyle dolmuş bir adamla baş etmek zorunda kaldığımda otuz yedi yaşındaydım.

Neden mi dayandım? Aşk nedeniyle birlikte acı çekmedik biz. Aşk bir neden değildir, görevse acı çekmek için boş bir nedendir. Başlarda, yani evin bir ucundan diğer ucuna bastonla tekrar tekrar yürüdüğü zamanlarda, yani bizi kurtaracak bir ölümün işaretleri henüz yokken, bütün bunların Yero ve babasına yaptıklarım yüzünden

bana verilen bir ceza olduğunu düşündüm. Ahlaksızlığımın bedelini ödemem gerekiyordu. Ama kendime ait bir aşk istemek yanlış mıydı? Karnımdaki yara izleri borcunun mühürleri miydi? İlk çocuğumun doğum izleri, yağmurun kumda bıraktığı izler gibi, kaderimi ve yapmak zorunda olduğum fedakârlıkları mı gösteriyordu? Ama felçli bir kocada çürüyerek parçalanan yaşamımın acıları hangi kötülüğün karşılığıydı? Geçmişimi düşündüğümde bana kusurlu gelmeyen hiçbir şey göremiyordum. Ben suçlu mu doğmuştum? Gitgide daha derine doğru gittim, yalnızca kum kalıncaya dek. "Git," diyor annem, onunla ellerimiz arasında askerin süngüsü var, "sana yiyecek bir şey verecek." Peki, o benim kollarından koparılmamı görmeyi hak edecek ne yapmıştı? Annemde ilk anamızın günahı mı canlanıyordu? Ya ben? Sana bir bahçede çocukluğumdan hikâyeler anlatıyorum, Melina eşeğin tepesinden annesine sesleniyor: Dudi! Dudi! Masumiyetimin kanıtlarıymışçasına, bu sözcükleri tespih taneleri gibi defalarca tekrar ederim kendime.

Onu bir sanatoryuma kapatsam nasıl bir özgürlük elde edecektim? Kendimi kumun üzerindeki su gibi hissediyordum, kaçacak hiçbir yer yoktu. Ben de vazgeçtim. Ve her gün yapılması gerekenleri pişmanlıkla benimsenmiş bir dizi tavırla yapmaya başladım. Seni de eline bir beşlik verip her gün kiliseye dua etmeye gönderdim. Bir kez olsun annen için mum yaktın mı? Annenin güçlü olmasına ihtiyacın vardı. Sen de benim dayanma gücüm, sığınağımdın. Ne zaman kayıp kendimi kaybedecek olsam, ne zaman kafamı dikişten ya da ne iş yapıyorsam ondan kaldırırsam ve kendimi bulamadığım için paniğe kapılırsam seni düşünürdüm. Tek avuntum senin büyümeni izlemektir; sen tadını çıkaramadığım bir dünyada benim uzantım oldun. Bir gün bunun da bedelini ödeyeceğimin, senin de

kopup gideceğinin farkında değildim. Yero zaten gitmişti; yıkamam ve ütülemem için elbiselerini sağa sola saçıp giderdi. Benim onun babasından kopardıklarım haddinden fazlaydı; o yüzden akşam yemeğinden sonra evde kalmasını isteyemedim ondan. "Nereye gidiyorsun oğlum?" "Dışarı çıkıyorum. Geç gelirim." Birileriyle konuşmaya ihtiyacım olduğunda, sen de ocağın altında kendi oyuncak dünyana gömülmüş olduğunda, masada karşımda kim otururdu? Babanla konuştuğumda kafasını salları ve kaşlarını çatardı. Hiç misafir gelmezdi. Arkadaşları arasında onu o durumda görmeye katlanabilecek birisi bile yoktu ya da öyle söylüyorlardı. Bence daha çok bu iş kendi başlarına gelmediği için memnunluk duyuyor ve bunu hatırlamamak için uzak duruyorlardı. Ara yola açılan pencereye bakan yatağa uzanırdım, pencereye bir parça ay ışığı vururdu. Aşağıdaki Çinlinin mutfağından gelen parafin ve tütsü kokularını hem öğrenerek hem de zevkle içime çekerdim. Sen gördüğün bir rüyadan korkup ağlayarak gelir, birazcık sıcaklık için, sarılacak biri olsun diye göğsüme yataydın. Sana sıkıca sarılmaya çalışırdım, ama sen benim çocuğum olduğunu ve güçlü olmam gerektiğini hatırlatmak istercesine sürekli kıpırdanırdın. Kimse yoktu, tutunacak kimse yoktu, ben de ömrünün yarısına gelmiş biri olarak annem için ağlardım.

(Bacağına tekme at! Yaşlı kötürümü yere devir!

Öp onu; gözyaşlarını, sümüğünü, uzamış sakalını, tükürük saçan dudaklarını.

Ama çocuk gibi ağlatana dek onun bacağını tekmele! Tekmele onu! Yamulmuş eli ve pelte gibi ayakları yüzünden ondan nefret et!

Sonra onu öp.)

Mutfak penceresine güneş Vermeer tablolarındaki gibi eğik vuruyor. O da tıpkı bir Vermeer kadını gibi sedire oturmuş, radyatör kapağının üzerine yığıldığım çizgi romanlarımdan birini okuyor. Sağ eli pantolonunun ağına gömülmüş.

Eve hiç arkadaş getirmiyorum.

Bir öğleden sonra okulda hastalanıyorum, hemşire beni eve kendisi getirmek istiyor. Ona yolu bildiğimi söylüyorum ama o beni dinlemiyor. Bizim caddeye vardığımızda, "Tamam artık gidebilirsiniz," diyorum, ama o gülümsüyor sadece. Eve geldiğimizde, "Gelmenize gerek yok, dört kat yukarı çıkmanız gerekecek," diyorum. En üst kata geldiğimizde dönüp teşekkür ediyorum: "Çok teşekkür ederim, güle güle." Ama bir türlü anlamıyor. Eğer kapıyı açarsa pencerenin önündeki kamburu görecektir.

Ona, "Oğlunuz hasta. Eşiniz geldiğinde Aram'ın bugün okuldan izinli olduğunu söyler misiniz?" diyor.

Babamın gırtlğından bir inilti yükseliyor.

Hemşire gidince onun yanına uzanıyorum. Sıcacık kokuyor; kucağında uyuyakalıyorum.

"Aram, elbiselerini çıkarmasına yardım et."

Bıraktığımda kolu öylece düşüveriyor. Kıvrılmış parmaklarını düzeltiyorum, hemen geri kıvrılıyorlar. Ama kalın tımakları parlak, dirseğinden elinin üstüne dek gelen kıllar yumuşak ve parmak boğumlarından bileğine kadar gelen kıvrımlı damarlarda nabızı atıyor. Peki, eğer bu kol canlıysa neden hareket edemiyor?

"Aram, koluyla oynamayı bırak!"

Diğer eliyle anneme boş ver der gibi bir hareket yapıyor.

"Ayakkabılarını da çıkarayım mı anne?"

“Evet ama ayağıyla oynama. O oyuncak değil.”

Eğri büğrü sağ ayakkabısı teneke askerlerime gemi oluyor. Bastonuyla gide gele, mutfaktan misafir odasına kadar uzanan muşambadan okyanusta düz bir çizgi oluşmuş.

Biraz öne doğru eğilince, bastonu tam koltuk altına uydurabiliyorum.

“Aram, düzgün yürü ve onu taklit etmeyi bırak! Git banyoya, bak bakalım sırtını keselemen istiyor mu? Ben de bir iki dakika sonra geliyorum.”

Berrak suyun içinde vücudu esnek, zarif ve güzel görünüyor. Bel altındaki ve göğsündeki dalgalı kıllardan suyun yüzeyine minicik hava kabarcıkları çıkıyor. Şişman penisinin boynu yumuşak deri kıvrımlarıyla sarılı; koca hayaları suyla birlikte yavaşça hareket ediyor.

Gümüş bir tasla kafasından aşağı su döktürüyor bana. Annemin söylediğine göre, bu tası ben doğmadan önce yapmış.

“Üstündeki desenleri nasıl yaptın baba?”

Sağlam eliyle kalem tutar gibi yapıyor.

Yuva. Gözüpek karıncaların ve hamamböceklerinin *dun*’u, karanlık köşelerinde farelerin, ocağın altında plastik bizonun gezindiği *dun*; yıpranmış yer muşambasında, böcek ilacının yanında Kızilderililerin yaşadığı yer.

Annem hep yıkıyor, yemek pişiriyor, temizlik yapıyor, dikiş dikiyor, alışverişe gidiyor ve benden uslu bir çocuk olmamı istiyor.

Yero eve sadece yemek ve uyumak için geliyor. Ondan korkuyorum ve hiç yoluna çıkmıyorum.

Ama babam tamamen bana ait. Onu seviyorum.

Asdvadz dada, lütfen onu iyileştir!

Ona bağırdığımda annem beni hiç dinlemiyor. Sokaktan öğrendiğim şeyleri söylüyorum avaz avaza: Göt, Salak, Aptal! Duymazdan geliyor. Bütün oyuncaklarımı yere fırlatıyorum, elektrik fişlerini prizlerden çekiyorum, çığlık çığlığa bağıriyorum!

“Tamam, yatağına gidiyorsun.”

“Hayır! Hayır, seni Sersem, pis Zavallı!”

Annemin kararını o da değiştiremiyor; beni savunmaktan aciz, ağzı yarı açık öylece oturuyor.

Ve ben onun bacağını tekmeliyorum.

Ve ben onun bacağını tekmeliyorum.

“Şan tzak!”

Annem sıcak çamaşırları çıkartırken kullandığı sopayı almak üzere çamaşır makinesine doğru seğırtiyor. Hemen sedire tırmanıyor, babamın arkasına geçip arkadan boynuna sarılıyorum. Babamın yüzü yaşlarla sırlıslam.

“Şan tzak, şan tzak!”

Eğilip arkasına saklanıyorum. Sol eliyle anneme durmasını işaret ediyor.

“Şan tzak!” diye bağıriyor annem. –Köp’oğlu!

“Şışşt!” diyor babam dişlerinin arasından –Öyle deme çocuğa.

Dördüncü sınıf odasında, karatahtanın üstünde, bayrağın yanında asılı Lincoln’un babamınki gibi ürkütücü yüzü her açıdan bana bakıyor.

O ölecek. Annem bana onun bir felç daha geçirdiğini ve artık yaşayamayacağını söylüyor.

(Yatağı koğuşun en sonunda. Lizol ve sidik kokusu burnumu yakıyor. Yatağına oturuyorum, çenesindeki tükürüğü silip ağzını, gözlerini ve yumuşacık kafasını öpüyorum.

Ama hiç karşılık vermiyor, o çarpık gülümsemesi bile yok artık.

“Gülümsemiyor anne.”

“Gülümsüyor, bak gözlerine.”

İçine göçmüş küçük gri gözleri Abraham Lincoln’ünki-
ler gibi tıpkı.)

O göçtükten, Yero da askere gittikten sonra vücudumda bazı değişiklikler olmaya başladı. Hatırlıyor musun, benim sürekli ağlamamdan şikâyet ediyordun. Bir sabah çarşafında sarı, sertleşmiş bir leke görünce senin de değişmeye başladığını fark ettim.

Hiç kimseden değil ama kendi oğlumdan beni dinlemesini isteyebilir miydim? Yavaş yavaş ölen bir aşkın açtığı boşluğu şefkatle doldurabilir miydi o? Artık ne bir eş ne de bir kadındım. Ve artık bir anne de değil miydim? Menopoz geldiğinde senden merhamet istedim.

Ama hiçbir oğul annesinin hüngür hüngür ağlayan bir çocuğa dönüşmesini görmemeli. Ben gençken, kendine acındırdığı için Anna Bacı’yı hiç affetmedim; benden merhamet istemeye hakkı yok diye düşündüm. Tıpkı senin bana bağırdığın gibi ben de ona bağıırdım. Toprağı bol olsun, zavallı kadın. Kaynanam banyo küvetinde rakı damıtma işini para için değil, bir annenin artık –belki de hiçbir zaman– normalde bulamayacağı sevginin yerine saygıya sahip olabilmek için yapıyordu. Ben gençlere nasıl *baklava* yapıyorsam, o da onlara rakı satıyordu. Yalnızlık, sevgi dilenmek zorunda kalmaktır. Ben anne olduğum için bundan muaf tutulmadım; çünkü bir anneyim. Şimdi tam tersine kendi mutsuzluklarımdan senin mut-

suzluklarına dönüyorum. Bir zamanlar olgunlukla bunun üstesinden gelebileceğimi sanmıştım, sanki yaşlılık anlayıştan doğan bir huzur getirebilirmiş gibi. Pencerelerin önünde çiçeklerim var şimdi, her sabah gidip onlarla ilgileniyorum, onları inceliyorum ve anlamaya çalışıyorum. Galibâ ben yıllar geçtikçe daha da aptallaşıyorum.

Annemi kurtaramadım; sırtım dönükken ölüp gitti.

Beni ziyarete geldiğinde senden benimle kalmanı da isteyemem.

Ama odanı temiz ve düzenli tutuyorum. Senin yokluğunda yatağını hazırlıyorum.

Her gün sessizlikte uyuyakalana kadar, senin gelmeni bekliyorum.

Kendimi ihtiyar olarak kabul ettiğim için beni azarlıyorsun.

Sana göre ben sadece emekli olma yaşındayım ve özgürlüğün tadını çıkarmayı öğrenmeliyim.

Bir başıma ve özgür biri olarak, yeni mutfak mı yaptırmalıyım yoksa eskisi mi kalsın düşüncesi beni çok kaygılandırıyor.

Küçük şeyler beni üzüyor ve günlük tek kaygım havanın nasıl olacağı.

Kemiklerim soğudu benim, oğlum. Lütfen düşme, çünkü seni kaldıramam.

Yunanlılar gibi benim de nasibim
bir eş, bir bebek, bir kardeş, sefalet
ve memleket.

İlk çocuğu doğduğu sırada
Emerson'un günlüklerinden

Yeniden dünyaya geldim, lanet olsun! Her
sabah aynı hikâye. Beynim iğrenç bir örümcek ağı kusuyor;
kendine acıma ve nefret, ayrıca nerede benim sevgilim, ne
zaman çırılçıplak yatağıma girecek?

Kap kacağın, lavabodaki suyun sesleri; yaşlı bir kadının
sabah banyosu, her şafak tekrarlanan günlük vaftiz töreni.
Demeter sonsuza dek yaşayacak ve ben buna mahkûmum.
İstemiyorum anne, daha fazla yaşamak istemiyorum artık!

“Öğle yemeğin için *kebab* var,” diyor çıkarken. “Eve
dönmen ne güzel oğlum.”

Geçici felç; bedenim çöküyor, babam gibi gözüm tavan-
da öylece yatıyorum.

Ve sonra yavaş yavaş, boya ve alçının kolajında tavan-
daki çatlak bir meleğin belirsiz yüzüne dönüşüyor.

“Acele et,” diye fısıldıyor melek, “zaman kalmadı, gön-
lünü almalısın.”

“Kimin?” diye fısıldıyorum.

“Küçük kardeşinin.”

“Benim küçük kardeşim yok ki.”

“Orada işte. Baksana.”

Gözlerimi kapatıyorum ve aniden köşede bir su birikin-
tisinde şekerleme çubuklarını yüzdüren, fitilli kadifeler ve
pazenler içinde güzel bir çocuk görüyorum.

“Oo, çocuğum!”

Ama çocuk kafasını kaldırıp benim geldiğimi görünce kayboluyor.

Nereye gitti? Nereye gidiyor?

Kapı açılıyor ve sen Yero, abim, eski evine gelip bana:

“Hâlâ yatakta ne bok yiyorsun?” diyorsun.

Üzerinde moda bir haki kot pantolon var. Kendini öyle dikkatle kamufle etmişsin ki, proleter de olabilirsin, burjuva da. Amerikalı abim benim, sen bu işi başardın: Ter ve kolonya kokuyorsun.

Dolapta en üst rafta duran fotoğraf kutusunu, geçmişimizin ö bayat kalıntılarını, annemin, Anna Bacı’nın, babamın, babanın ve kabilenin geri kalanlarının resimlerini almak için geldin. Onları neden istediğini soruyorum.

“Beğendiklerimi seçip, oyun odamın duvarına asacağım. Onlara küçük çerçeveler alacağım ve duvarı resimlerle kaplayacağım.”

“Barlarda olduğu gibi mi?”

“Evet, öyle. Güzel görünür, sence de öyle değil mi?”

“Elbette, neden olmasın? Zaten çoğu ölü. Kızmayacaklardır.”

“Kızmak mı? Niye kızsınlar ki?”

“Bilmem. Ben ne dediğimi biliyor muyum!”

“Orası doğru. Artık kendini toparlasan iyi olacak.”

“Nasıl yapacağım onu?”

“Sana milyonlarca kere söyledim, ama beni dinlemiyorsun ki. Beni örnek al, bak o zaman nasıl düzeliyorsun.”

“Tamam.”

Koltuğunun altında kutuyla gidiyorsun.

“Akşama görüşürüz,” diyorsun. “Seni saat yedide alırım.”

Sana hastalığımı açıklayamam. Babam, senin baban ve annem arasındaki o eski üçgeni ne zaman açmaya kalksam utanıyorsun. Zippo çakmağınla oynamaya başlayıp, *Bırakalım geçmiş geçmişte kalsın* gibi anlamsız klişeler geveliyorsun. Ama yine de onların dilini okuyup yazabiliyor, müzikleriyle dans ediyor, kızlarından biriyle evlenip çocuklarını Ermeni kilisesine gönderiyorsun. Benim olabileceğimden çok daha fazla Ermenisin. Ama aynı zamanda o kadar Amerikalısın ki, o Hollywood filmleri ve kandırıcı müziklerle dolu bey-ninde eski dostun Frank Sinatra bile senden daha Amerikalı olamaz. Bir şekilde, her ikisini de başarmışsın. O zaman şakaklarının arasında gizlenen o acı ne abiciğim, benim yarı kardeşim, benim yersiz yurtsuz kardeşim?

\

Ben yorulдум. Baban ve babaannen hakkında konuşma sırası sende artık. Ama hayır, sen nasıl konuşacağını hiç öğrenmedin. Sen onları ancak televizyon odana asar, sonra da uykunda ağlarsın.

Senden daha kel olmama ve favorilerim ve ikinci el giysilerimle küçük kardeşinden çok amcan gibi görünmeme rağmen bana hep *Ufaklık* dedin. Yeni Ford'undayız. Bir Lucky Strike erkeği olduğun kadar bir Ford erkeğisin de sen; değerleri olan seçici bir erkek. Kâbuslarımda, Gestapo bizi durdurup kimlik sorduğu zaman arkana saklanıyorum. Seni işaret ederek, “Ben onunla birlikteyim, onun ufak kardeşiyim, ben de Amerikalıyım,” diyorum. Evet, tünele giden viyadükte, kül tablasından o kandırıcı müzikler gelen araba-

nın sıcaklığı içinde güvendeyim. Günbatımının gölgeleri içinde senin profilini inceliyorum, her santimi benim aynam. Sigara içişini seyrediyorum ve duman burnundan dışarı akarken ben, sanki Siyam ikizleriymişiz gibi dumanın kendi ciğerlerime girip çıktığını hissediyorum. Aniden osuruyorsun. Bir zamanlar diğer erkeklerin osuruk, geçirti gibi yabancı içsel fokurdama seslerinden tiksiniirdim. Bir de bunlar kasti olarak yapılmışsa, bir yabancı kendini bir vızıltıyla tanıtmış ya da yaygarayla sanki onun yaşamını paylaşmak zorundaymışım gibi bana zorla bir yakınlık kabul ettirmişse, işte o zaman tiksintim nefrete dönüşürdü. Kulağım aracılığıyla beni zehirleyen bu yabancı hayattan, nefret ederdim. Bu sanki tiyatroda ya da kütüphanede ucube bir burnun aralıksız sinüs hırıltısıyla beynimi işgal etmesi gibiydi. Bir keresinde bir yurt odasında korkunç gürültüyle horlayan bir herifi neredeyse yastıkla boğarak öldürecektim. Sorun gürültünün kendisi değildi; cırcırböcekleri ya da dikey makineleriyle ya da kadınlarla ve onların deliklerinin o büyük gizemiyle hiçbir soninum yoktu. Omzumda bir kızın hafifçe uluyarak horlamasına, küçük bir mide gazına, mütevazı geçirtilerine, karnının derinliklerinden gelen gurultuya hiçbir itirazım yoktu. Onun böyle tuhaflıkları arzusunun bir parçasıydı. Ama benim dışımdaki tüm erkekler çirkindi. Benim çıkardığım sesler, kendi iç çamaşırlarımın kokusu ya da ayak parmaklarımdaki arasındaki reçinemsî şeyler enfesti. Şimdi senin osuruğun beni tiksindirmeyince, seni ne kadar çok sevdiğimi fark ediyor ve çocukluğumda bir zamanlar seninle benim aynı insan olduğumuza, bizi ayıran tek şeyin zaman olduğuna inandığımı anımsıyorum. Seninle bu arabada kalmak ve gitmek, hep gitmek istiyorum; benim yarı kardeşim, bütün kıtayı bir uçtan bir uca kat etmek, önü-

müzü ve arkamızı göremeyecek kadar koyu bir gecenin içinde gitmek, ay gökyüzünde kavis çizirken uzun uzun ve derin konuşmak ve şafak söküp güneş ortaya çıktığında kahkahalar atmak. Kahvaltımızı dağlarda eder, güzel bir nehrin kıyısında uzanır, sonra tekrar yola düşeriz. Batıya kumsallara, kuzeye karlara, güneye cangıllara gider ya da geriye, şehirlerle döneriz. Nereye olursa, dünya bizim, sırt sırta verip kefaretlerini ödemiş iki kardeşe kim ne yapabilir? Gözlerim sigarandan kayıp, direksiyonu tutan ellerine iniyor aniden. Biçimleri benimkilerle aynı, aynı kalıptan çıkmışlar, ama benimkilerden daha güçlüler. Ellerinden korkuyorum abi, litografyacı, sendikacı, taştan eller, hafta sonları golf oynayan, nikotinden kına rengine boyanmış eller; dövüşmeye kalksak daha ilk rauntta, gong çalar çalmaz işimi bitirirdin. Benimle nasıl geleceksin ki, karını, çocuklarını, gece yarısı şovunu, ipotek senetlerini, hayalini kurduğun o dev motorlu çim biçme makinesini, kar küreyicisini, bodrum kattaki, olabilecek bir kıtlık durumunda yarım fili saklamaya yetecek büyüklükteki dondurucuyu, arka bahçedeki bomba sığınağını ve olası bir ay turunu nasıl bırakabilirsin? Sana bunlara karşılık kafatasımın içindeki hastalıktan başka ne sunabilirim? Kanserden ölen Humphrey Bogart gibi bir sigara daha yakıyorsun, ben de sana neden Lucky Strike içtiğini soruyorum.

“İlk onunla başladım, sonra da takılıp kaldım.”

“İyi de neden onunla başladın?”

“Nereden bileyim yahu? Neden böyle aptalca sorular soruyorsun?”

Ama unuttun mu kardeşim? Doğum gününde Pearl Harbor bombalanmıştı, Buhran’dan on iki yıl sonraydı ve o büyük Amerikan ailesinin vatansever bir ferdi olan Luckies

rengini yeşil-siyahtan kırmızı-beyaza çevirmişti ve sen de bu yıldız ve halka rozetlilere katılmak, AAF* tişörtü giyip atılmış kauçukları toplamak, Louis Mayer'e technicolor bağlılık yeminleri etmek istiyordun; iç kardeşim, iç sigaranı! Kollarında büyük altın yaprak olan Büyük Amerikalıya dua et, sizin kabilenin ruhani gıdası budur.

Varick Caddesi'nden sola dönüp beni iskelede indiriyorsun. Sen Canal Caddesi'ne doğru 'u' dönüşü yapana dek ben biraz yürüyorum. Sonra sana iş çıkışı beni alıp almayacağını sormayı unuttuğumu fark ediyorum. Dönüyorum ve... ama adını bir türlü söyleyemiyorum. Bir an duruyorum ve sonunda fısıldar gibi, "Hey!" diyorum. Ama sen gitmişsin.

Sana hiç adınla seslenemedim. Eğer geçmişti anımsıyorsan, bir kez olsun doğrudan sana hitap etmediğimi de hatırlarsın. Annemle senin hakkında konuştuğum zamanlarda bile sen benim için hep *ağber*— abisin. Şimdi bile yüksek sesle Yero derken dudaklarım kasılıyor. Yerevan, İngilizcesi Edward, Eddie!

İşçi pazarının açılmasına daha on beş dakika var. Diğer adamlar beni gelirken görünce utanıyorum. Uyuşuklukları, zarafetleri, inatçılıkları, somurtkanlıkları ve maç hakkındaki zırvalamalarıyla senin birer kopyan gibiler. Beni, deve gibi yürüyen bu tuhaf çocuğu aralarına almayacaklarından korkuyorum. Kamburumu çıkarıp iskelenin تنها bir köşesinde duruyorum. Ufuktaki Hoboken'ın ışıkları nehirde mücevher gibi parlıyor. Ayağımın dibinde bulanık su dalgalanıyor.

* AAF: (Army Air Force) Ordu Hava Kuvvetleri.

Kamyonlar gelmeye başlıyor. Senin gibi giyinmiş bir adam kafasında yassı şapkası ve ağzında sigarasıyla bürosundan çıkıp düdüğünü öttürüyor. Onun kürsüsü etrafında bir yarım daire oluşturuyoruz. Ellerimi cebime saklamak istiyorum; daktilo kullanmaya alışık ellerim bana ihanet edebilirler. Ama sonra savunma konumuna geçip, sanki kendimi korumam gerekiyormuş gibi, içgüdüsel olarak eski okul bahçesi tavrımı takınıp bacaklarımı iki yana açıyor, ellerimi ve omuzlarımı gevşetip karnımı içeri çekerek seçilmeyi bekliyorum. Yere küçük bir tükürük fırlatıp, ayağımla onu siliyorum. Maçtan önce spor ayakkabılarımı denemek için yaptığım gibi yeri eşeliyorum, ama yine de Yassı Şapkalının şöyle bir dikkatli, hoşnutsuz bakışı beni utançtan yerin dibine geçirmeye yetiyor ve *Tamam*, diyorum, *ben bu oyunu oynamayayım*. Her zaman gelenlere kafasını sallayıp homurdanıyor:

“Tamam, sen, sen, sen ve sen. Hadi hadi, çalışmak istiyor musunuz, istemiyor musunuz?”

Seçtiklerini gözden geçirdikten sonra, bize dönüyor.

Bende bir sorun var, abi. Ellerimin kırış kırış derisine gizlenmiş. Sanki kaderim oradaymış gibi gözlerimi avucumdaki çizgilere dikiyorum.

Kendimi boğmaya kalktıktan sonra nefes almaya çalışırcasına kafamı kaldırdığımda, onunla göz göze geliyorum. Yassı Şapka yan gözle bakıyor bana; sanki acımayacakmış, boğulmama izin vermeyecekmiş gibi bana bakıp kafasını sallıyor. Tereddütle çevreme bakıyorum.

“Hadi, hadi, çalışmak istiyor musun, istemiyor musun?”

Ona doğru yürüyorum, beni listeye yazıyor.

“Beşinci Ekibe katıl, kaytarmak yok.”

İçlerimdeyim! Sosyal bilimlerin beceremediğini Yassı Şapka yapıyor, beni içeri alıyor; para kazanacağım.

Beşinci Ekip beş adam ve benden oluşuyor. Portakalların ve greyfurtların üstündeyiz. Kamyon kasasındaki iki adam kasaları aşağıdaki tekerlekli arabalara indiriyor, biz de istifliyoruz.

Mutlu olduğumu söyleyebilir miyim? Varlığımı kamyon-daki beş adamla, bütün diğer şehirlerdeki diğer iskelelerdeki diğer kamyonlarla, bütün portakallarla, Yassı Şapka'yla ve dünyadaki tüm kamyon şoförleriyle birlikte Zaman içinde haklı gösterebiliyor muyum? Mutluyum; soğuk meyveler, meyve ve odun kokusu kaslarımı ürpertiyor. Para benim emeğimi tanımlasa da, para için değil, bedenim meyvenin tadını aldığı için ben de bedenimin tadını alıyorum. Birkaç saat sonra kanımı tatlı bir yorgunluk sarıyor, dudaklarımda tuz tadı var, ciğerlerim tertemiz ve serin. Dört saat sonra öten düdük benim için yalnızca bir mola değil, bir ödül de ifade ediyor.

Ucuz taklit hamburgerleri bir Fransız yemeği gibi yiyor, bunların yanında bir büyük boy kolanın yarısını götürüyorum. Kolanın diğer yarısını sigaramla birlikte içiyorum. Zengin harmanlanmış tütün, sindirime yararlı. Tek başıma kamyonumun yanında oturmuşum, *kendi kamyonumun*, ama yalnız değilim. Başardım; kefaretimi ödedim. Portakalımı hak ettim. Kırık kasaların birinden çekip aldığım portakalımı yerken bütün dünya benimmiş, ben de onlardan biriymişim gibi hissediyorum. Birden *Daily News* okumak, Knicks maçını izlemek, bahis ve bilardo oynamak, puro içmek, maşımın yarısını bir daha görmeyeceğim bir fahişeye harcamak istiyorum. Kitaplara paydos! Müzelere paydos! Özgürüm! El arabasının üzerinde uyuyakalıyorum.

Düdük tekrar çaldığında içimden kalkmak gelmiyor. Dört saat çalışma yetti. Ama kamyonun içine geçme sırası bende

ve diğlerleri beni bekliyor. Şimdi kasalar iki kat daha ağır, boynumda bir şey var; köprücük kemiğime iğneler batıyor.

“Hadi,” diye bağılıyor Yassı Şapka, “kaytarmak yok!” Purosunu tüttürerek dolanıyor.

Acı gittikçe artıyor. Kamyonların ardı arkası kesilmiyor. Portakallar, greyfurtlar, üzümler, kavunlar, şeftaliler, nektarinler geldikçe önce bir iğne sırtıma, sonra başka bir tanesi de koluma saplanıyor, sanki ayaklarıma inme iniyor, ciğerlerimi verem sarıyor. Yapamayacağım abi, beceremeyeceğim. Kasalar gelmeye devam ediyor, başka birinin dininin tapınağını inşa etmek için kaldırılıp yerine konan kayalar gibi. Diğlerleri hâlâ köleler gibi çalışıyor. İçlerinden birine işin ne zaman biteceğini soruyorum, o da bana tam sekiz saat çalışmayı umduğunu söylüyor. *İmdat, Yassı Şapka, lütfen bana yardım et!*

“N’oluyo?” diyor.

“Sanırım devam edemeyeceğim.”

“Nassı yani?”

“Çalışamıyorum, sırtımı incittim.”

“Hadee hade, burda böyle şeyler geçmez.”

“Hayır, doğru söylüyorum.”

Gözümün içine bakıyor ve ciddi olduğumu kavıyor.

“Tamam,” diyor. “Büroya bildir, çıkışını al. Yarın akşam da zahmet edip gelme.”

Gece desen değil, sabah hiç değil; başlamak, bitirmek ya da tekrar başlamak için her şeyin hem çok geç hem de çok erken görüldüğü saat üçte, iskeleden senin dükkânına kadar olan arnavutkaldırımlı caddenin o korkunç ıssızlığına, yalnızca başıboş bir taksi, bir kamyon ve aralıklarla duyulan

metronun gümbürtüsü parantez açıyorlar. Berduşlar çöplerin içine kıvrılmış, çişle ıslanmış, derin derin uyuyorlar. Birinin yanına çömeliyorum, o horlarken ben de onun kabuk sarmış burnunu ve ağzını inceliyorum; başarabilecek miyim?

Senin dükkânındaki güçlü mürekkep ve asit kokusu insanın ağzında bir güç ve güvenlik lezzeti yaratıyor: Sen nasıl becerdin abi? Nasıl bir güç ya da ödlelik seni benden böylesine farklı kıldı? Sen beni yanındakilere tanıtırken sırfatının için politik bir gülümseme takınıyorum:

“İşte bu da benim ufak kardeşim. Üniversiteye gitti ama şimdi doklarda çalışıyor! Haa haa haa!”

Beş yıl kuryelik, beş yıl çıraklık yaparak, ömrünün en toy yıllarını Sendika'ya feda ederek kazandığın parayı ya da işini çok görmüyorum sana. Ama bunlara nasıl dayandığını anlat bana, şu kızın bacakları arasına hangi rüyalarını gömdün?

Ah abiciğim, bir zamanlar ne güzeldin, sen mutfak lavabosunda tıraş olurken ocağın altındaki dünyamdan seni izlerdim. Sana tapardım, alnına düşen dalgalı saçına, geniş kravatının düğümüne, koca ayakkabılarının ekoseli bağlarına tapardım. Red Gillette ve Green Jeris ve Red-White-and-Blue Burma Shave markalarının simgesi Yero. Zarar vermekten korkarak gizlice Uçan Kaplan maketinle ve P-T geminle oynardım. Korkudan ödüm patlayarak, titreye titreye senin masanı karıştırır, ellerinin bütün sırlarını özümserdim; senin yokluğunda giysilerini giydim. Kazakların ve gömleklerin bana cübbe gibi olur, ayaklarım koca ayakkabılarını asla dolduramaz, beysbol şapkanın gözlerimin üstüne inmesini kıvırdığım kulaklarım bile engelleyemezdi. Sen olmaya soyunuyordum, sen benim on yıl sonraki halimdin. Albümdeki fotoğraflarını sanki kendi geleceğim gibi incelerdim: Paskalya günü lacileri çekmiş Yero kilisenin

önünde Ermenilerle birlikte; Yero mahalle takımıyla futbol-
da, West Hoboken Heroes, Brooklyn Bulldogs'a karşı; Yero
okul balosunda, Archie Andrews'a benziyor. Hiç yalnız de-
ğildin. Ben de senin gibi olacaktım, saçlarım seninki gibi
dalgalanacak, gömleğimin yakası kıvrılacaktı; gülüşüm, du-
ruşum, ellerimi cebime sokuşum, futbol topuyla çömeli-
p oturmam, bir kızın omzuna elimi atışım on yıl sonra senin
gibi olacaktı. On yıl sonra ben de Aile'ye katılacaktım.

Ama bunu asla başaramadım. Aynada eğilip bükülmeye,
yanaklarımı içine çekmeye, burnumu kıvrırmaya, saçlarımı
yatırmaya çalıştım, ama hiçbir işe yaramadı; kendim olmak
kaderimde yazılıydı.

Saklanacak hiçbir yer de yoktu. Bir öğleden sonra, köşe-
de bir su birikintisinin içinde şekerleme çubuklarını yüzdü-
rürken karşıdan senin geldiğini gördüm ve saklanabileceğim
bir yer yoktu. Seni daha önce hiç sokakta görmemiştim. İn-
san sokakta tesadüfen karşılaşınca kardeşine ne söylerdi:
Merhaba abi mi? Merhaba Yero mu? Bu arada gittikçe yak-
laşıyordun.

Ah abiciğim, benim zavallı aptal abiciğim! Hiçbir şey
söylemedin. Ben de kafamı kaldırıp bakmadım. Hızını kes-
medin bile. Ben görünmezdim.

Uzun süre seni nasıl affedeceğimi bilemedim. Eve gelip
televizyonda benim Yalnız Kovboy programımı kapatarak
Hayali Balo Salonu programını açtığın zamanlarda ortalık-
tan yok oluyordum. Sonunda yavaş yavaş senden nefret
etmeye başladım. Bedenim gelişmeye başlayıp, giderek sen-
den farklılaştıkça içimdeki bu hastalık da büyüyordu. Ba-
bam öldüğünde ve artık senin onun yerini almana hiç de

ihtiyacım yokken, bana yakınlaşmaya çalıştın, sanki aramızdaki engel babamış gibi. Onu toprağa verdiğimiz o soğuk kasım sabahında beni külüstürünle gezmeye çıkardın ve benimle konuşmaya çalıştın, ama artık çok geçti. Bundan kısa bir süre sonra askere, yani o süper Aile'ye alındın. Bunu da başardın: müfreze, bölük, tümen. Heidelberg'den, Stuttgart'tan, Frankfurt'tan, izinlerinde de Venedik, Floransa, Roma'dan fotoğraflar gönderiyordun: Onbaşı Yero bıyığı ve beresiyle Lido kumsalında, Eisenhower tipi ceketiyle St. Mark Katedrali'nin önünde, SHAPE* kılıcıyla.

Geri döndüğünde yüzünde güller açıyordu, yanakların *Liebfraumilch*** ile dolgunlaşmıştı. Askerliğin her anına bayıldın. Askerlik, seni John Wayne'den Joe Palooka'ya kadar gençliğinin bütün kahramanlarıyla buluşturmuştu. Seni kendisiyle ve ülkesiyle gurur duyan *bir erkek* yapmıştı; sen de artık atıp tutmakta herkes kadar yetkiliydin; kesinlikle *kabul edilmiş*tin! Hollywood aktörleri listelerini, vahşi gençliğinin cangıl kostümleri olan çivili pantolonlarını ve kalın tabanlı ayakkabılarını attın ve kesin kabul töreni olarak da: Takım Elbise, Düğmeli Gömlek, Yumuşak Deriler ve akşam yemeklerinden sonra pipo... Vakit kaybetmeden kendine bir eş buldun ve hemen WASP*** diyarında iki katlı bir ev için hazırlıklara başladın.

Bütün bunlar olup biterken, evlenip gidinceye kadar beni hiç fark etmedin bile ve ben seni hiç ziyaret etmedim. O zaman bende bir tuhaflık olduğunu kavradın, ufak kardeşin-

* SHAPE: (Supreme Headquarters of Allied Powers in Europe) Avrupa Müttefik Güçleri Yüksek Komuta Merkezi.

** *Liebfraumilch*: Tatlı bir Alman şarabı.

***WASP: (White Anglo-Saxon Protestant) Beyaz Anglosakson Protestan.

de bir tuhaflık vardı: Neden sürekli *klasik* müzik dinliyor ve müzelere gidiyordu? Neden hep *farklı* olmak istiyordu?

“O zırvalar yerine neden benim Zane Grey kitaplarımı okumuyorsun? On beş yaşındaki çocuk Freud mu okurmuş?” demiştin.

Bense tüm kinim ve isyankârlığımla senin kitaplarının aptallara göre olduğunu söylemiştim. Ne kadar üzüldüğünü gören karın, senden özür dilememi istemişti. Özür dilemeyince, sen bir sigara daha yakıp bana kibarca şöyle demiştin:

“Sana bir şey söyleyeyim mi, kıcımın kenarı? Senin sorunun nasıl aptal olunacağını bilmemen.”

Geri dönüyoruz. Bu kez Riverside Yolu’ndan giriyoruz köprüye. Senin Paterson yakınındaki evine gidiyoruz. Şafağın sıcak sessizliği ikimizi de sarıyor. Konuşmadığın zamanlar seninle olmayı seviyorum ve gözlerinin arkasında derin düşünceler olduğunu hayal ediyorum. Köprünün üzerinde seninle olmayı seviyorum. Sözcükler olmayınca, ezelden beri benim abimsin ve sonsuza dek de öyle kalacaksın. Ama bu anı bir soruyla bozuyorum, affet beni abi, sesini duymam gerek. Durup dururken soruyorum:

“Baban nasıl biriydi?”

“Ne?”

“Baban nasıl bir adamdı?”

“Bu ne salak soru şimdi?”

“Nelerden konuşurdu, neler hissederci, neleri severdi?”

“Sosisli sandviç severdi.”

“Sosisli sandviç mi?”

“Çalıştığı yerin karşısında bir Kaşer⁺ lokantası vardı. Onların sosislerini severdi.”

“Sırf sosis mi severdi?”

“Yok, içine bol hardal ve turşu da koydururdu.”

Misafir odanda yatıyorum. Öyle temiz ve düzenli ki. Bir de sessiz! Yanda, üstte ya da altta gürültü çıkaran insanlar yok. Çocukların uyandığında karın onlara üst katta oynamalarını, çünkü Baba ve Amca’nın uyuduğunu söyleyecek kibarca. Dışarıda sincaplar ve narbüllülleri var, beş yılda özenle yetiştirdiğin çimlerinde hiç yılan yok, karının o düzenli çiçek bahçesinde tek bir yabani ot görünmüyor: *Güzel güzel oynayın çocuklar, kumlar kum havuzunda kalsın.* Eminim çocukların çok iyi yetişecektir; hazırola geçmiş bu düzenli küçük askerler günün birinde merak edecekler: *Aram Amca’nın başına ne geldi, neden tozlu ceplerinin birinde bayat ekmek, diğerinde de fındık ve kuru üzüm taşıyor?*

Ah bir kerecik olsun şu aklımı susturabilsem ve evinin güzelliklerinin tadını çıkarsam ne rahat ederdim. Uğruna feda ettiklerin karşılığında aldığı şeylerin, sıcak banyodaki tazyikli duşun, patates cipsleri ve türlü türlü kurabiyelerle dolu mutfak dolabının, döner tepsideki çikolataların ve jelatinli şekerlemelerin ve ben kibar davrandığım sürece beni memnun etmek için elinden gelen her şeyi yapan karının; şu senin mutluluk enflasyonu döneminde, yağma ve savaş durgunluğunda, çıldırmış gruplar gelip karının lalelerini ezmeden... Bir düşün Yero, Che Guevara’yla aynı yaştasın ve onun sahip olduğu tek şey cildindeki cangıl hastalığı ve astım.

Bağışla, kendimi tutamadım. Ton balığındaki DDT,* televizyondaki mekanik kahkahalar ve babanın sana miras olarak sadece sosis bırakarak ölmesi senin suçun değil. Kendinle nasıl konuşacağını hiç öğrenemedin, taş gibi sessizliğin için seni suçlayamam. Ama sen benim abimdin Yero ve senin güzel kalmanı bekliyordum. Zavallı Yero, neler yaptı O sana? On bin yıl önce öyle güzel, öyle güçlü ve akıllıydın ki sen, yaylaların taş yontucusu, aslan öldürücüsü! Bırak onu Yero! Bırak gitsin! Babanın hatırı için, çocuklarının hatırı için, benim hatırım için ve kendi hayatın için çık Onun İçinden! Yalvarıyorum abiciğim, benim yarı kardeşim, benim gariban kardeşim, Onun Hastalığının hayatını tüketmesine izin verme. Bunu bana sen söylemiştin, on dokuz yaşındayken ve saçlarında elma çiçekleri olan bir kız için otostopla Boston'a gidip gelirken. Annemin evinde eşyalarımı topluyordum, sen de beni arabana otoyola bırakmak için oraya gelmiştin. Anneme hafta sonu eve gelmeyeceğimi söylemiştim, o da başka bir şey sormamıştı. Ama, arabada bana neden hayalarım tutuşmuş gibi koşturduğumu sordun; sana anlattığımda:

"Lanet olsun Aram, o iş için on milden fazla gitmeye değmez," dedin.

Biliyor musun Yero? Onunla hiç sevişmedim bile. Üzerimizdeki elbiseleri çıkarmadan koyun koyuna yataydık.

* DDT: (Diklor-Difenil-Trikloreten) Sentez yoluyla elde edilen çok etkili bir organik böcek zehiri.

Abimin evinde gezinerek onun hayatıyla bir nebze olsun barışmaya çalıştım. Herkes üst katta mışıl mışıl uyurken karısının mutfağında oturdum ve buzdolabının hafif vızıltısı eşliğinde, kafamdaki yangın olmasaydı hep birlikte nasıl yaşayabileceğimizi tahmin etmeye çalıştım. Paslanmaz çeliğin o kusursuz tasarımı ve beyaz formika gözlerimi yaktı. Oturma ve yemek odalarındaki pastel mavi, duvardan duvara halılar, parlak ve ağır perdeler, boş duvarlar ve gösterişli mobilyaların dergilerde rastlanan kusursuz uyumu beni korkuttu, içimi bulandırdı. Gözlerim bu düzeni bozan herhangi bir karışıklık aradı; ama her şey, kül tablaları bile tertemiz ve yerli yerindeydi. Karışık desenli kilimlerin parlak renkleri, ahşaba işlenmiş fildişinden dans eden kıvrımlar, şurada burada birkaç çılgın yastık, etrafa saçılmış ıvır zıvır ve biblolar. Gözün çevrede dolaşmasını sağlayacak renk ve şekil çılgınlığı neredeydi? Abimin evi babasının insanların o dolambaçlı tasarımına uzaktı; tüm çizgiler düz ve sertti burada.

Tamam o zaman, diye düşündüm, abim, modern ve çağa uyum sağlamış biri, geçmişi geride bırakmış, çocuklarını uzay çağına hazırlıyor.

Ama oyun odasının duvarındaki resimler öyle demiyor-

du: Hagop, Petrus, Anna *Bacı* ve diğer ölülerin soluk renkli fotoğrafları: Hopatcong Gölü ve Coney Adası piknikleri, bayram ziyafetleri, tefler, uzun siyah bıyıklar, *nargile*ler, süslü püslü ve zengin, yan bakan gözler, televizyon odasındaki ölülerin yüzleri. Onlardan kopamamıştı, benim gıpta ettiğim ve hiç bilemediğim şeylere o neredeyse umutsuzca tutunmuştu: İlikli kemik ve sarmısak ziyafetlerine, odun ocaklı mutfaktaki annelere ve teyzelere, herkesin bir arada olduğu o zamanlara. Şükran Günü'nde, Noel'de, Paskalya'da, doğum günlerinde, yıldönümlerinde ve aileyi bir araya getirmeyi gerektiren her fırsatta yeniden yakalamaya çalıştığı o anlara...

Hangi aile?

Karına şöyle diyorsundur: "Aram hiç önem vermiyor; aileye hiç önem vermiyor..."

Ama onlar benim de ölülerimdi. Şuradaki tozluklu ve bastonlu, onun *baba* dediği, bıyıkları kıvrıkcık adam benim kuzenimdi. Sonra şuradaki yüzü kırış kırış ve bitkin yaşlı kadın, onun büyükannesi, benim halamdı. Ve onu omzunda taşıyan komik, iki parçalı yün mayolu kel adam benim...

Babamdı.

Baba.

Cennetteki sevgili Petrus, ben bu Yero'yla ne yapacağım, abimle, senin vaftiz oğlunla ne yapacağım? Birlikte bir geçmiş paylaştık, ama şu anda hiçbir ortak noktamız yok. Şu bodrum katına baksana, bütün aletlerini çalışma masasının üstüne nasıl da düzenle dizmiş; şuradaki arka bahçesi tertemiz, alabros kesilmiş çimle döşeli. Ve bu evin tüm şu sıcaklığı ve güvenliği; burada evde hissedemiyorum kendimi, ama aynı rahimden doğduk biz.

Uzun zamandır, kendimi ondan farklı hissetmeye başla-

diğım zamandan beri, ona hayatında yanlış olan şeyi anlatmak istiyordum. Yıllarca onu yenecek argümanı bulmaya, yaşamını paramparça etmeye yeterli cephaneyi biriktirmeye uğraştım; böylece benim olmasını düşündüğüm şeyi, benim olmak istediğim şeyi koyacaktı hayatına...

Neydi o?

Lisede okulu astığım günlerde tünelin yanından kırmızı-kahverengi otobüse atlar ve biraz heyecan aramak için şehre giderdim. Yeniyetmeliğimin bütün ateşiyle Port Authority'den kütüphaneye, 5. Cadde'den müzeye doğru yürürken, bir yandan bütün kızgınlığımı, kinimi ve kendi abimin de parçası olduğu şeye olan nefretimle kalabalığı yarar, bir yandan da lanetimi yüzüne tükürebileceğim birini, bir şeyleri arardım. Saks, Rockefeller Center, St. Patrick Katedrali, ne ya da kim olursa olsun fark etmezdi. Şöyle demek isterdim: "Sizin de, sizin-o yumuşak deri pabuçlarınızın da, düğmeli gömleklerinizin de cehenneme kadar yolu var. Sizin dünyanız benim umurumda değil, ben daha iyi bir dünya olduğunu biliyorum..."

Nerede?

Müzedeki Çinliler, Hintliler ve Avrupalılar arasında, Yakındoğu'da, Afganistan ile Mısır arasında bir yerde, mücevherlerin ve altının soğuk parıltısında, sihirli bir halının dingin enginliğinde bu sorunun yanıtını aradım.

Daha fazla, diye fısıldadım. *Daha fazla...* bir şey istiyordum. Güzellik. Kendimi daha iyi hissettirecek bir şey. Çünkü mutlu değilim, abi. Senin sahip olduğundan daha fazla bir şey istiyorum. Yaşadığın yer çirkin. Yanlış.

Ama beni anlayamazdı. Bir elinde teneke bira, diğerin-

de sigara, ayakkabılarını çıkarmış, garajı –beyaza– boyadığı, yaprakları tırmıkladığı, çocuklara bağırduğu zor günün akşamında yediği ağır akşam yemeğinden sonra televizyonun karşısında boş bir yüzle otururken, osuruklar ve geçirtiler arasında bana, “Sen kim oluyorsun da benim hayatımı parçalayacaksın? Ben mutluyum,” der gibiydi. Onun için kesin olan bir şey vardı: Çoğunluğun yolu doğru yoldu. Yalnızca kendi zamanı için geçerli değildi bu, geçmişte gelmiş olduğumuz yaylalarda da böyleydi. Ormana ya da dağlara giden yan yollar da vardı belki. Ama ana yol onun sürüyle, yığınlarla, hödüklerle birlikte izlediği yol olmalıydı. Evet aptalım der gibiydi, ve bundan da gayet memnunum. Çünkü kültürlü olmasam bile en azından yalnız değilim, bir televizyona ve diğer bütün zıkkımlara sahibim ve hepsini de çok seviyorum; dünyadaki yıkımlar ya da acılar umurumda değil, o yüzden beni rahat bırak.

Ben de onu rahat bırakmayı denedim. Üniversiteye gittim, onu ve kitaplarım ve amaçlarım dışında kalan dünyayı unutmaya çalıştım. Onu ve onun gibileri unutmaya çalıştım. Kardeş olup da konuşacak bir şeyimiz olmaması mümkün diye düşünmeye başladım.

Geceleri çocuklar yatıp televizyon kapandıktan sonra karısıyla baş başa oturur, karısı lambanın yanında örgü örer, o da kucagında televizyon rehberiyle deri koltuğunda otururken, kendisine biraz hüzünlenme izni tanıdığı o anlarda şöyle diyecekti karısına: “Aram’la konuşamıyorum. Kendi kardeşimle konuşamıyorum.”

Kardeş. Bu kelimeyi söylerken ne demek istiyoruz: Kardeş?

On beş yaşındayken okuldan sonra parkın yanındaki dondurma salonunda çalışmaya başlamıştı. Yalnızca üç çeşidin olduğu zamanlardı, ben de en çok çilekliyi severdim. Bir

öğleden sonra nasıl olduysa bir külah dondurma alacak para bulmuştum. İçeri girdim, oradaydı benim abim olan o adam.

“Ne istiyorsun?” demişti son derece resmi bir sesle.

Beş yaşlarındaydım ve böyle önemli meselelerle başa çıkmayı yeni öğrenmeye başlamıştım. Aynı resmiyetle yanıt verdim:

“Bir çilekli istiyorum, az soslu.” Lütfen demedim.

O da bana az soslu bir çilekli verdi.

Ve ben ona paramı verdim.

Ve o da parayı kasaya koydu.

Ve ben dışarı çıktım.

Büyük olasılıkla o akşam aynı masada yemek yemiştir.

İşte, kardeş deyince bazen bundan başka bir şey gelmiyor aklıma.

Ya da bu, tıpkı hayvanların korku ve şüphe duymadan kendi türlerini tanıması gibi aramızda var olan sessizlikti.

Sessizlik bizim en güçlü bağımızdı. Cenazeden sonra herkesin papazla birlikte eve döndüğü o kasım sabahı abim beni yeni arabasıyla, yani hava çok soğuk olduğu için krankı çevirerek çalıştırmak zorunda kaldığı külüstür 36 model Ford’uyla gezintiye çıkarmıştı. Bense genç bir prens gibi sarılıp sarmalanmış, camdan onun oflaya puflaya uğraşmasını, ellerine hohlayıp sonra tekrar denemesini seyrediyordum; sonunda krankı çevirmeyi başarana kadar sürdü bu. Palisades’den 9W yoluna girdik ve Nyack’ı geçip Bear Mountain’a gittik. Sonbahar bitiyordu artık, bütün renkler solup kahverengiye dönmüş, nehir kış gökyüzünün gri rengini almıştı ve arabada ısıtma yoktu, ama ben yine de içten içe çok heyecanlıydım. Daha önce hiç buralara kadar gelmemiştim ve o da benim sorularıma cevap vermek dışında hiç konuşmamış, beni camdan uzun uzun dışarıyı seyretmeye bırakmıştı.

Büyük bir ikramda bulunuyordu bana; ona her şeyi sorabilirdim ve o sabrını yitirmeyecekti. Bunun babamın yeni ölmüş olmasıyla ilgisi olduğunu biliyordum, ama bu sorun değildi. O günlerde kafayı coğrafyaya takmıştım ve o da bütün sorularıma yanıt veriyordu: Evet, bu aynı Hudson Nehri... Doğru, ta Kanada'ya kadar gidiyor... Hayır, artık New Jersey'de değiliz, burası New York...vs. vs. Onun yorulmaya başladığını görünce sormayı bıraktım ve kendi kendime manzaraya, aşağıda hâlâ bizimle birlikte kıvrıla kıvrıla gelen nehre bakmaya daldım. Onun babamın yerini almakla ilgili bir şeyler söylemek istediğini biliyordum. Artık okuldan ayrılmış, çalışan ve arabası olan bir erkekti o. Benim sorumluluğumu alabileceğini söylemek istiyordu.

Bunları söylemediği için çok rahatlamıştım. Onun babamın yerini almasına ihtiyacım yoktu artık.

Bear Mountain'a geldiğimizde bana sıcak çikolata, kendine de bir kahve aldı. Onunla tezgâhta oturduğum için çok gururluydum. Sessizlik içinde. Benimle konuşmaması bana olan saygısındanmış gibi geliyordu bazen; söylemek istediği şeyler çok derinlerdeymiş, sözcükler olmadan anlayabilirmişim gibi.

Bu en kolay yoldu; ikimiz için de. Farklılıklarımızın üstünü kapatıyordu. Sessizlik aramızdaki farkların üstüne bir perde çekebilirdi.

Kardeşlik, aradaki farkları bilip onlarla baş edebilmek demekti.

Peki, sonra da yargılamak mıydı?

Kendi abimi yargılamak zorunda mıydım?

Hayatı: 19 Eylül 1929'da arka odada doğdu; onu hasır beşiğinin içinde yatarken gören herkes ona bayıldı...

Yoksulluk herkesi bir araya getiriyordu. Bebekliğinde et-

rafı kuzenlerle doluydu; radyo, pikap yoktu ama çok müzik vardı; et yoktu ama bol bol *bulgur* vardı, her Şey mükemmeldi görebildiği kadarıyla...

Bu, anne babası arasındaki nefreti görene kadar sürdü...

Ve sonra, daha anaokuluna bile gitmeyen, kısa pantolonlu ve saçları tas biçim kesilmiş zavallı Buster Brown, mahzun annesi tarafından cennetten koparıldı...

Ellerini ceplerine sakladı ve ayaklarını sürüye sürüye okula gitti. Bir kırbaç gibi hızla resim yapan, Kızılderililer ve göçmenler, Kızılderili çadırları ve beyazların kulübeleri, Eskimolar ve onların evleriyle dolu sahneler, uyum içinde yaşıyan kabile hayalleri çizen o güzel elleri...

(Annemiz bu resimlerden birkaçını saklamış. Onun masumiyetinin bu eski mucizelerini, kurumuş kâğıdın üzerinde solmaya başlamış kalın mum boyayı, yeteneğinin bu geri döndürülemez kaybını görünce hüngür hüngür ağladım)...

Yalnızca kendi hayalleri için çizerdi, dikkat çekmek için değil...

Çünkü o sıradan, göze çarpmayan biri olacaktı...

Kalabalıkta kaybolmuş biri...

Beni rahat bırakın, ben göze çarpmak istemiyorum, dışarıda işim yok benim, der gibiydi...

Anne babası arasındaki savaşta, sağ-sol mücadelesinde taraf değildi...

Bir ayağı annesinin evinde, diğeri babasının evinde olan biri olarak hep daha büyük, daha güçlü, daha oturmuş bir aile peşinde koştu...

zgrlk Ana ve Demokrasi Baba'nın, Polis Atletizm Liği'nin, Ermeni Genel Atletizm Birliği'nin, Birleşik Devletler Ordusu'nun ve Litografılar Sendikası'nın kollarında...

O standart, sorun çıkarmayan, kolay, beyinsiz Beni-rahat-bırakın-bela-istemiyorum amentüsüyle kurtuluşu Yankee Stadyumu'nda, Paramount'ta, köşedeki barda, Times Meydanı'nda, Frank Sinatra ve General MacArthur'u izlemekte, Kolombiya şarkıları ile MGM* rüyalarında arayan, kendi neslinin yuvası bir şekilde parçalanmış bütün üyeleri gibi...

Kurallara uyduğu, vergilerini ödediği ve bağlılık yemini ettiği sürece başı belaya girmeyecekti...

Çoktan yok olanı reddetmek, babasının nargilesini Lucky Strike ile değiştirmek, babaannesinin kilimini kaldırıp yerleri köpüklerle kaplamak...

Sanki şiş kebabı ketçapla yiyebilirmiş gibi...

Ve onun yalnızca babasının geçmişinin değil, kendi yeteneğinin de parıltısını yıldan yıla kaybettiğini görüyordum. O güzel elleri golf kulüpleri ve çim biçme makineleri tutmaktan sertleşip hantallaşmış, canım gözleri her gece reklamların kölesi olup, düşünmeden yapılan bir iş gibi televizyon seyretmekten donuklaşmış; bir zamanlar kendini eğlendirmek için çizgi roman destanları çizmeye kabil hayal gücü yalnızca körelip donuklaşmakla kalmamış, aynı zamanda bastırılmış ve yok edilmiş, gözlerinin ardına, emekli olacağı günden ya da ipotek senetlerinin sonuncusunun ödenmesinden ötesini bir daha asla göremeyecek kadar derinlere gömülmüş.

Tüm bunları yargılamamalıydım. Olan olmuştu. Onun da dediği gibi, bırakalım geçmiş geçmişte kalsın.

Ama bir şeyler, birileri yargılanmalıydı.

Benim yargılayıp suçlu bulacağım, onun uğruna hizmet

* MGM: (Metro Goldwyn Mayer) 1924'te üç şirketin birleşmesiyle kurulan, ünlü simgesi aslan Leo ile tanınan film prodüksiyon ve dağıtım şirketi.

ettiği şeylerin yalnızca kendisinininkini değil, çocuklarının da hayatını yönetmesiydi...

Sanki bunun yerine ne koyacağımı biliyordum da...

Yılda bir kez hayvanat bahçesine götürdüğüm, yersiz yurtsuz bir amca sevgisiyle beceriksizce öptüğüm, doğum günlerinde plak ve resim gönderdiğim çocuklarına abimin sağladığı evi, benim tarak yüzü görmemiş saçlarım ve eski püskü elbiselerim yüzünden arkadaşlarının yanında mahcup olmamaları için kendilerinden kaçtığım çocuklarına verdiği değeri, onlara benim yarısını bile veremeyeceğim kadar sevgi vermesini yargılayacak ve sanki ona şöyle diyecektim: Hatalısın, onları yanlış yetiştiriyorsun.

O da bana şunu söyleyecekti: O zaman sen neden burarlarda biraz daha fazla takılıp, ne yapıp yapamayacağını anlamaya çalışmıyorsun?

Bir akşam, nasıl olduysa altı haberlerini birlikte seyrediyorduk. Long Island'daki Dünya Fuarı o gün açılmıştı ve ekran fuarı protesto eden insanlarla doluydu.

"Neyi protesto ediyorlar?" diye sormuştu. "Ne diye sürekli şikâyet edip duruyorlar?" Aslında soru sormuyordu, ama ben yine de ona yanıt verdim.

"Fuar iş yapmak için kuruldu" dedim. "İnsanlar için değil."

"Her şey iş içindir" dedi. "Ne olmuş yani? İş dünyası için iyi olan bizim için de iyidir."

Buna yanıt veremedim. Çünkü yanıtlamak tartışmak olacaktı. Tartışmak da onun kulaklarını kapatmasını sağlayan vidaları harekete geçirmek demekti. Çünkü aslında dile getirmek istediği şeydu: DÜNYA FUARI MI? Dünya Fu-

arında benim hayatımın en mutlu günlerinden biri geçmiştir: Petrus 1939'da beni oraya götürdüğünde trylon ve sphere⁺ vardı ve herkes birlikteydi: Nasıl benim anılarımı protesto edebilirler, bunlar benim hayatımı mahvetmek istiyorlar!

Protestoculara, arkadaşlarıma, onun hayatını mahvetmek için geldiklerinde onlara yalvarıp, abimi bırakın, o masum, kimseye zarar vermek istemedi de diyemezdim. Onun hayatını bilmek, onu vatanseverliğe ve esarete sürükleyen bütün nedenleri ve etkileri bilmek, ona yardım çabalarında bir işe yaramıyordu.

Kafası karmakarışık, endişeliydi ve ben onun için üzülüyorum.

Ama sonra haberlerde Güney Amerika gibi huzur bozmayacak uzaklıkta bir yerdeki sorunlara geçildiğinde duyduğu rahatlamaya yine öfkeleniyorum.

Bir keresinde beni güneye, üniversiteye götürürken yol üzerindeki Piscataway'de bir lokantada oturmuştuk onunla. Piscataway Ermenilerin bırakın fiilen görmeyi, adını bile duymadıkları küçük bir kasabaydı. Ve o, benim abim, sanki onlardan biriymiş gibi yanındaki adamla ve tezgâhın arkasındaki kadınla, sanki hepsi geçmişte bir şeyleri paylaşmışlar, onlar da onun Dünya Fuarı, Tommiks ve Betty Grable anılarını paylaşıyorlarmış gibi, beysbol hakkında çene çalmıştı. İşte o zaman onun yalnız olmadığı, Piscataway'den Walla Walla'ya kadar istediği yere gidip, onun Dünya Fuarı ve Pearl Harbor ve Nagazaki anılarını paylaşan herhangi bir adamla ve tezgâhın arkasındaki herhangi bir kadınla çene çalabileceğini bildiği için gerçekten mutlu olduğunu gördüm. Dışarı çıktım. Evin içinde onun yaşantısıyla barışama-

muştım. Şafak neredeyse sökmek üzereydi ve canım eski, lekeli, mermer bir lokanta tezgâhının üzerinde kahve içip, yanında da kocaman, dışı çikolatayla kaplı kremalı bir çörek yemek istiyordu.

Boş çaba; abimin banliyöde yaşadığını neredeyse unuttuyordum. Millerce uzanan alabros kesilmiş çimler; sabahın dördünde, en yakın alışveriş merkezine beş mil, çikolata kaplı çöreklerle ise en az yirmi mil var.

Ben de göl kıyısına inip sigara içtim. Bu güzelim su ve ağaçlar eve uzak değildi. Çocukların en azından bu avantajı vardı. Ben bir şehir çocuğu olarak kuş ve bitki adlarını hiç öğrenememiştım, hatta o isimler bana bazen yabancı bir dildemiş gibi gelirdi. Suyun kenarı sessiz, huzur doluydu ve şafağın yumuşak ışığıyla birlikte pus dağılmaya başlamıştı.

Burada istediğim kadar oturabilirdim, abim bu kasabanın sakinlerinden biriydi, bunun için vergi veriyordu.

Peki buna değer miydi? Bu sıkıcı çevre, bomboş caddeler, çöp yok, tramvay rayları yok, ama başka bir şey de yok. Herkes hep birlikte uykuya gömülmüş gibi, onları uyandıracak kamyonlar, otobüsler yok, ama horoz da yok. Saatli radyolarındaki reklamlarla uyanacak onlar. Terk et bunları Yero! demek istiyordum ona, bütün bunları bir kenara fırlatıp at, bunların hepsi, bütün bu indirimler, pazarlıklar, taksit planları birer düzmece, yalan ve aldatmaca. Aile yanılısaması, Dünya Fuarı, stadyumlardaki kalabalıklar, FDR'nin ocakbaşı sohbetleri* hep yalan, hepsi seni boğan ve hemen söküp atman gereken yabancı otlar. İyice derine saplanmış bu

* FDR'nin ocakbaşı sohbetleri: ABD başkanı Franklin Delano Roosevelt'in radyodan halka hitaben yaptığı ve icraatlarını anlattığı konuşmalar dizisi; bir nevi "İcraatın İçinden". Roosevelt'in başkanlığı süresince, 1933'ten 1945'e dek otuzun üzerinde ocakbaşı sohbeti yayımlanmıştır.

otları iki bacağının arasına sıkıştır, geçmişinden sök at ve sonra da yak.

Ne için? derdi bana herhalde. Senin gibi olmak için mi? Senin gibi mi olmamı istiyorsun Aram?

Rüyalarımın tarihçesi, bebeklik evime tırmanan, pencereden süzülüp geçen ve dişlerini gözlerime saplayan Canavar ile başladı. Yatağım ara yola bakan pencerenin yanındaydı. Karşı bacaların oyuk gözleri ay ışığında çatıların üstünden bana Ku Klux Klan kukuletalrı gibi bakar, bu arada bodrum kattaki yağa bulanmış kapkara kazanın altında Canavarım hamamböcekleri ve sıçanlarla birlikte ışıkların sönmesini beklerdi. Onun hiçbir şeyden korkusu yoktu. Naziler, Japonlar, Komünistler ve Mumya ile birlikte beni çamurla boğacaklar, gözlerimi ısıracaklar ve pipimi doğrayacaklardı. Kurban olarak ben seçilmiştim, sıcak, tatlı kanı akıtacaklardı.

Yine de hep hayatta kalmayı başardım. Mutfak penceresinden, yangın merdiveninden, arka bahçelerden kaçıp sokaklara, gizli saklambaç köşelerine, kapı aralıklarına, çalılıklara, hafızanın dehlizlerinde keşfedilip sıkı sıkıya elde tutulan sığınaklara kaçırdım, koşarak, ciğerlerim birdenbire sokaklarda rahat nefes alarak, BENİM sokaklarımda...

Artık benim değildi o sokaklar.

Canavar, Polis ve Devlet maskesini takalı beri, kaldırımındaki kalabalığın arasında bile sığınacak bir yer bulamıyordum.

Gizlilik içinde geçen bütün o yıllar benden intikam alıyordu. Monderstein'in şekerçi dükkânından çalınan çizgi

romanlar, Cadılar Bayramı'nda okul müdürünün evine atılan domatesler, çalınan bütün o ton balıkları, sigaralar, tıraş bıçakları, yanlış bilgi verilen tüm anket formları, evraklar, formlar, yalan sözler, vaatler, "işte gelecek vaat eden bir genç..." diye fısıldayan burs kurulları için takınılan kılıklar, öğretmenlere, antrenörlere, yöneticilere ve memurlara karşı olan gizli nefret ve onların güvenine ihanetlerim, iyi yurttaş numaralarım, korkumu saklamak için takındığım bütün gülümsemeler, hepsi geri dönmüş, alacaklarını istiyorlardı ve ben yargılanıyordum, saç tıraşsız ve kravatsız, savunma gururum ve onurum olmadan, doğarken tesadüfen edindiğim milliyette kendimle gurur duyabileceğim hiçbir şey olmadan; tutkulu bir bağlılıkla çizdiğim vatansever afişler, elimi kalbime koyarak tapındığım o bayraklar ve semboller ve dua gibi ezbere bildiğim o şarkılar, benim onurum ve namusum için değil, önde gelenlerin hastalıklı koşuşlarında sapık bir para ve iktidar karışımı için kullanıldıklarından beri bir daha buna asla güvenmemeyi öğrendim.»

Rüyalarımın dışındayken başka birinin tutukluklarının giysilerini giyerek, başka birinin mülkünün törelerine uyararak, sınavlardan geçerek, vergiler ödeyerek, sınavlarda ve vergilerde hile yaparak, sokaklarda filmlerden öğrenilmiş gülümsemelerle hayatta kalarak ve nefretimi, Hukuk'un o sıracaya yakalanmış çiçek bozuğu yüzlü hayaletine olan derin ve susturulmuş nefretimi vitrin camlarına fısıldayarak bir bukalemun gibi yaşadım... Ta Canavar ilerleyip, her zaman omzumun arkasında karanlığın çökmesini beklemeye başlayana kadar...

Rüyalarım benim suçum muydu; Canavarımı kendim mi yaratmıştım? Gözü dönmüş koşuşturmalarına yanıt veren tek bir ses yoktu. Yalnızca toprak, korkumun önünde uzanan

uçsuz bucaksız ufuk, artık kaçacak hiçbir yerim kalmayana kadar gidip, boşluğun ortasındaki bir kavşakta parmağımı kaldırıp nereye olursa olsun otostop çekene kadar uzayıp giden toprak. Toprak, kimin malıydı? Hareket ettiğim sürece bana aitti. Ama işlemek, birazcık dinlenmek ya da bir iki lokma yemek için durduğum anda kimlik belgelerimi göstermem ve insanda sanrılar yaratan o neonlu yerlerin içindeki yurttaşlarımın birer kâbus karakteri gibi baktığı yerlerdeki bazı ayrıcalıklar için para ödemem gerekiyordu.

Gitmem gerekiyordu. Ama macera için değil; üstü açık vagonlarda aylaklığın tadını çıkararak, artık benim ülkem olmayan ülkemde bir oraya bir buraya şarkı söyleyerek gitmek için değil, hayır, bu kez macera olsun diye değil, kaçmak için. Kimliğimde gözümün üstüne *Persona Non Grata** diye damgalanmış; kendi çürümüş, kurtlanmış vatan aşkımin yıkıcısı olmuşken, başka bir sığınak bulmak zorundaydım.

Ama neresi, hangi bakir alan beni koruması altına alacaktı? Yılanlardan ve karanlık ormanda pusuya yatmış tehlikelerden korkan, bir orman insanı olmayan ben, iğrenç canavarımın o kıllı kolu orada mı diye sürekli arkama bakarken bu işin altından yalnız başıma kalkamayacaktım. Kötü ruhlu yosunlar ve kabarcıkları emen şişmiş yaratıklar la dolu ıssız bir kumsalda bir başıma nereye kaçacaktım? Ani bir dalga, yeşil köpüklerin öfkeyle çarpışı, ayakkabılarım ıslanıyor, bu kaygan kayanın üzerinde dengemi kaybediyorum, düşüyorum! Lütfen, yardım edin! Elektrik parlaklığında vahşi bir kuş sürüsü siyah bir rüzgârda iniyor, dalıyor, sonra korkunç bir şekilde düşerek elimde kâğıda dönüşüyor, yırtılıp kucağımın acısına saçılmış şizofren kâğıt parçaları.

* *Persona Non Grata*: (Lat.) İstenmeyen kişi.

Lütfen birisi yardım etsin bana, lütfen –Hayır, yaklaşma, sen çirkinsin. Yabancılar bana kahkahalarla gülüyorlar. Adın ne senin, diye soruyorlar. Adım... adım... Ağlama, diyorlar, sana yardım edeceğiz, gel telefon rehberinden bulalım... Ve elime nasıl okunduğunu bilmediğim, bilgisayar noktalarıyla yazılmış dev bir İncil veriyorlar. Burada arabanın tescil edilmediği yazıyor, bu beş yıl hapis demektir. Hayır, hayır, benim adım... benim adım... işte, ehliyetimde... hayır, bu da benim adım değil, ama şeydeki ilçe kayıtlarına giderseniz... hayatımın... doğduğunu bulacaksınız... şeyde... benim, benim annemin adı... babamın adı... lütfen yardım edin bana, lütfen.

İngiltere'ye gidecektim. Bir arkadaşım bana orada bir iş ayarlayacaktı; okyanusun diğer tarafında bambaşka bir ülke.

Yol parası biriktirmek için Newark'ta sendikasız amele olarak çalıştım. Sabah insan pazarına gidiyor, oradan boru döşemeye ve Jersey'nin güneyinde yeni yerleşim yerleri için arazi temizlemeye gönderiliyordum.

O yaz abimi hafta sonları gördüm. Annemi sıcaktan ve nemden kaçırıp, onun sayfiye dediği yerdeki evinde mangalla götürüyordum..

Akşam yemeğinden önce Yero'yla cin tonik içiyor ve onun verandasının gölgesinde oturup öğleden sonra filmleri seyrediyorduk. Ya da bir ağaca bağladığı ipin ucuna araba lastiği asarak çocuklara salıncak yapmak gibi projelerinden birinde ona yardım ediyordum. Ya da başka bir ağacın dalları arasına küçük bir ev inşa etmesine. Onunla çivi çivi atbaşı gitmeye çalışıyordum, ama o hep daha güçlüydü ve ben

asla ona yetişemiyordum. Sonra banyo yapıyor, cin tonik ya da viski soda içiyor, yanında da meze olarak zeytinyağlı yaprak sarması yiyorduk. Sonra da mangal için ateş yakıyorduk.

Melina oğullarını bir arada görmekten mutluydu. Yemek sırasında abimin karısı Isabel'e yardım ediyor ve tabaklarımızı tepeleme pilav, şiş kebab, közde pişirilmiş sulu şişko Jersey domatesi ve biberle dolduruyordu. Biz de şeyhler, paşalar gibi zevkle, lokma aralarında Budweiser birası içerek, tabaklarımızı ince, içi boş Suriye ekmeği parçalarıyla sıyrıyorduk. Sonra tika basa doymuş halde tembel tembel oturup tatlının gelmesini bekliyorduk. Bu arada çocuklar bahçenin öbür tarafında, ağustosböceklerinin uzun ve üşengeç vızıltısıyla dolu sıcak havada, geniş çim alanlar üzerinde arkadaşlarıyla frizbi oynuyorlardı. Isabel *baklavayı*, meyve salatasını ya da dergilerinin birinden tarifini aldığı bir Amerikan tatlısını getiriyor ve Melina, biz tatlıdan sonra purolarımızın dumanını kızıl gökyüzünün serin esintisinde ağır ağır savurup güneşin batışını seyrederken Türk kahvesi ikram ediyordu; güzel hayat. O yaz bir köyü doyurmaya yetecek kadar yedik.

Melina bahçedeki meşe ağacının altına oturur, gururla torunlarını seyrederdi. Elimi fotoğraf makinesi gibi tutup sağ gözüme dayayarak gizlice onu gözetler, ilk çocuğunun başarısının tadını çıkaran yaşlı bir kadının fotoğrafını çekdim. Antakya'da sokaktan topladığı portakal kabuklarını yediği günlerden bu zamana uzun bir yol kat etmişti. Aralarında çok fazla konuşmuyorlardı. Yero annesiyle konuşmaların yürütülmesi işini Isabel'e bırakmıştı. Nereden sevgi otlanacaklarını çok iyi bilen çocuklar, büyükannenin zamanının geri kalanını alıyorlardı zaten. Ama Yero Melina'ya geleneklerin gerektirdiği tüm saygıyı gösteriyordu.

Hatta onu seviyordu bile, ama sevgi aile yemekleri dışında ifade edilmesi güç bir duyguydu onun için. Güneş battıktan sonra onlar hep birlikte televizyon seyredirken, ben biraz hareket aramak üzere New York'a gidiyor, köprüden geçip Riverside Yolu'nu izleyerek Village'a iniyordum. Gecenin ilerleyen saatlerinde Yero annesini eve bırakıyordu; bazen de Melina gece yatıya kalıyor, sabahları Isabel onu eve götürüyordu. Benimle ya da bensiz, işler senelerce böyle gitti, ama Melina ancak iki oğlu birlikteyken gerçekten mutlu oluyordu. Aile Birimi tek vücut olmalıydı ve annem benim neden bunu bozmaya çalıştığımı anlayamıyordu. Neyse ki benim yolculuklarıma alıştı ve İngiltere'ye gitme zamanım geldiğinde gözyaşı dökmedi.

Aile Birimi ve Büyük Beyaz Baba bizi televizyon aracılığıyla koruyorlar; kendi babalarımızın kemikleriye bir otoparkın karşı tarafına gömülmüş, elementleri körfezin köpük kaplı zehirli sularında yüzüyor. Her Melina hem büyük oğlu son gelenek kalıntılarına tutunmaya çalışıyor, ayrılırken resmi bir edayla birbirlerinin yanaklarını öperek bir sonraki hafta sonuna kadar vedalaşıyorlar. Ama bu birim zayıf, beyindeki kan pıhtısı yüzünden felç geçirmiş gibi kötürüm ve gün gelecek Yero da çocuklarının kendisinden yalnızca yirmi değil, millerce uzağa gittiklerini görecek.

Ne giymeliydim acaba? Yolculuk için valiz toplamak konusunda hep sıkıntı yaşamışımdır. Kaçınılmaz olarak çantamı çok fazla iç çamaşırı, çok fazla çorap ya da sırtıma bir kez olsun geçirmeyeceğim beyaz bir gömlek ve sık bir pantolonla dolduruyordum. Güzel bir kadınla tanışacak olursam ne giyecektim. Amerikalı gibi görüldüğüm için beni beğenir miydi, beğenmez miydi?

Fitilli kadife her zaman güvenliydi: ne öyledir ne böyle. Sweet-Ort kıyafetleri ve Husky pabuçları giyersem beni herhangi birisiyle karıştırabilirlerdi.

Yero:

“İngiltere’de güzel Harris Tweed’ler alırsın,” dedi.

“Sana onlardan gönderirim,” diye yanıt verdim.

“Kendine al salak. Onlara ihtiyacı olan sensin, ben değil.”

Ve yola çıktım. Yaz sonuydu, Kanada’dan gelen serin rüzgârlar sonbaharı haber veriyordu. Yaprakların renk değişimini kaçıracaktım. Ama yeni bir başlangıç yapmak için en uygun zaman eylül gibi gelmiştir bana hep.

Yola çıktığım gün yüksek basınç ve güzel bir gökyüzü vardı. Ufukta New York pırıl pırıl ve onun arkasında, Brooklyn’in karşısında, Amerika’nın son görüntüsünün devasa alanları, bütün çirkinlikleriyle.

✱Havaalanı benim için her zaman heyecan verici bir yer olmuştur. Long Island’ın tam ucunda, sanki kendi içinde bir bütündür. Kendimi özel biri gibi hissettiriyordu bana, çünkü sanki pasaportu ve bileti olan gerçek bir yolcu olarak uluslararası seçkinler arasına karışıp, anakaradaki o sıradan halkın üzerine çıkabilecektim.✱

Saarinen’nin geniş kanatlı TWA* terminali, uçmaya hazırlanan uzun bacaklı bir kuşu seyrederken olduğu gibi yüreğimi durduruyordu az kalsın. Ya da *E Pluribus Unum*** kartalı gibi. Özgür ve korkusuzca esniyor, kollarını açıyor,

* TWA: New York’taki Kennedy havaalanındaki uçan bir kuş biçimindeki terminal. Fin mimar Eero Saarinen tarafından inşa edilmiştir.

** *E Pluribus Unum*: (Lat.) “Birçoğun içinden bir tane.” Değişik eyaletlerin (devletlerin) birleşerek ABD’yi meydana getirmesini ifade etmektedir.

yumruklarını sıkıp, kafamın üzerinde barbarca çılgınlık atıyordu. Fark ettim ki para başarı sağlıyordu; bir an duraksadım ve tekrar düşündüm: Belki de her şey benim gördüğüm kadar kötü değildi...

Ama artık dönüş yoktu. Birdenbire kendi başımaydım, turbo pervanelerin gürültüsü içinde kuzeydoğuya, Reykjavik'e doğru gidiyordum; yüz seksen dolara İzlanda aktarmalı Eski Dünya seferi: Elveda başarısızlığım.

Bu son diye düşündüm. Artık kaçmak yok; orada birini, bir şeyi bulacaktım. Bir sürgün olacaktım, bir muhacir-göçmen –bir hacı!

Yirmi dört saat boyunca:

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Yol boyunca İzlandalı genç bir kızın yüzüne, meme uçlarına, poposuna ve bacaklarına dikiyorum gözümü. Kız kel kafam, kemerli burnum ve koca siyah bıyığımdan benim aleti kalkmış, burnunu şeyine sokarak onu su içen bir hayvan gibi yalayacak biri olduğumu anlıyordur: Tecavüz et ona, diye kulağıma fısıldıyor bir Satir.⁺ Eski beni geride bırakarak, yeni bir adam olacağım. Ayrıca bu kız aynada penisinden utanarak ağlayan çocuk hakkında ne bilir ki?

Uyuduğumu sanıp battaniyemi düzeltiyor. Tadını çıkarmaya cesaret edemediğim zevki bana sonunda uyku sunuyor.

Annem konusunda içim rahat. Yero orada. Annemin bana ihtiyacı olduğunda geri dönebilirdim, ama Yero'nun ona yakın bir yerlerde olduğunu bilmek rahatlatıcı. Ama Yero'nun benimle gelemiyor olması çok kötü. Çünkü orduyla Avrupa'ya gittiğinde orayı çok sevmiştii.

Birlikte meyhanelere vururduk kendimizi değil mi Yero?

Ama onun orada kalması gerekiyordu. Orası onun eviydi.
Hoşçakal abiciğim. Hoşçakal.

Ve işte İskoçya'nın yeşili önümde uzanıyor.

Yana doğru eğiliyor ve süzülerek, bir rüyada gibi, köyü yeşil ve kıvıll kahverengi çiftlik ve çayırllara doğru inişe geçiyoruz; yeni bir ülke.

Ve iniyoruz.

“Ne kadar paranız var?” diye soruyor Majesteleri'nin pasaport polisi.

Ama önemli değil, bunu bekliyordum zaten; bir sürü otlakçı geliyordur buraya, Siyah Jamaikalılar, Kahverengi Pakistanlılar, Kel Ermeniler, Bitnik Amerikalılar. Ben hazırlıklıyım; bankada param ve iş taahhüdüm var.

“Beyan edecek bir şeyiniz var mı?” diyor gümrükçü, benim dilimi konuşarak; hayır BENİM DİLİM değil artık, çünkü şimdi adamın pembe yüzlü yeşil gözlü lehçesinin zarif diliyle konuşuluyor.

Gülümseyin bayım, size bir zarar vermeyeceğim, burada bir yuva arıyorum ben; sizinkiler de bir zamanlar benim geldiğim yerde aynı şeyi aramışlardı.

İngilizceyi sanki Bülucistan'da öğrenmişim gibi iki kere tekrarlamadıkça söylediklerimi anlamayan bir kamyon şoförü beni Glasgow'un dışından kamyonuna alıyor, doğruya Edinburgh'a –Edin-bırta diye telaffuz ediliyor– götürüyor. Yolda bir benzin istasyonunda duruyoruz, kafede beni ahbablarına gösteriyor. Sanki John Balfre, Powhatan'ın kızını⁺ almış dönüyor. Kendisine çay, Yank'e^{*} de bir hazır kahve ısmarlıyor.

* **Yank:** Amerikalı olmayanların, özellikle de İngilizlerin Kuzey Amerikalılara taktığı isim, *Yankee*.

“Siz Yankler kahveyi seversiniz, bilirim. Al bakalım.”

“Teşekkürler.”

Ve böylece fitilli kadife ve yıkanabilir sentetik giyerek kılık değiştirmiş ama başarılı olamamış bir Yank, içinde bir sürü iç çamaşırı ve annesinin *çörek* torbası (Tanrı aşkına anne, hepsini yiyemem –Al al, yersin) olan haki renkli sırt çantasıyla, kendi korkuları ve nefretinin sürgünü olarak, Kuzey Denizi’nin yeşil sahilini izleyip, mor çiçeklerle kaplı tepelerde, küçük kırmızı köylerin amavutkaldırımlı yollarında hapur hupur *çörek* yiyerek; ona *Tatlım*, *Yavrum*, *Sevgilim*, *Canım* diyen kadın biletçiler, tezgâhtarlar, seyyar satıcılar arasından geçerek, ta Doncaster’a, oradan da Londra’ya kadar uzanan Büyük Tur’a çıktı. Dünya, yenilikleriyle onu çağırıyor, tertemiz bir rüzgâr ona soluk almayı hatırlatıyordu...

Shakespeare’in ülkesi!

Oh! İnsana iyi geliyordu!

Çok iyi geliyordu.

Uzaklarda olmak, yeni insanlar görmek, başka bir yaşam tarzı, sıcak, halı döşeli meyhanelerde, küçük dostane dükânlarda iyi ekmek, iyi bira, iyi peynir, yarım litrelik şişelerde süt, belki çok uzun zaman önce Amerika’da olduğu gibi her şeyin benim boyutlarımda olması ve arkamda bir canavar olmaması ya da benim öyle sanmam...

Londra’nın büyük, çok renkli, kendi içinde de farklılaşmış bir bölümü olan *East End* –ki Brooklyn’e benzer bir ünü

bulunur, ama tarihsel, kültürel ve estetik olarak Brooklyn'den zengindir ve daha çok Manhattan'ın merkezine, Mulberry ve Delancey arasına benzetilebilir– Whitechapel ile Bethnal Green arasında, birbirini kesen caddelerin içinde küçük bir mahalle gizler. Jack London burayı ziyarete geldiğinde mahalleye *Itchy Fields** adını takmış. Gerçek adı olan Spitalfields ise Spital kelimesinden geliyor (spi•tāl: -1634-SPITTLE sözcüğünün HOSPITAL'a benzetilmiş, geç bir yazımı), yani iğrenç ve tiksiniç yer ya da gezginler için sığınak anlamına geliyor. Neden ve nasıl bu ismi almış bilmiyorum, ama İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu isim mahalleye tam uymuş. On sekizinci yüzyılın başında Huguenotlar⁺ oraya ilk yerleştiğinde mahalle çekici bir yerdi herhalde. Hawksmoor'un büyük yapıtı Christ Church 1740'ta burada inşa edilmiş, kilisenin çevresini saran ve hâlâ ayakta duran evlerin planları da Hawksmoor'un atölyesi tarafından devrin güzelim Queen Anne tarzında çizilmiş.

Tüm bunları kilisenin arkasındaki evlerden birine, kilisenin papazından üç kapı aşağıya taşınana kadar bilmiyordum. Ev harabeye dönmüştü ve onu ucuz olduğu için bulabilmişim. Kilisenin durumu da haraptı ve restorasyon için para toplamaya çalışan bir girişim vardı, aksi halde bina sökülecekti. Anglikan kederinin bu devasa sivri taş yapısı bölgedeki her şeyin üzerinde yükseliyordu. Londra'da onun heybetli ve ürkütücü güzelliğine eşdeğer çok az yapı vardı. İki yüz yıllık sanayi kirliliğiyle simsiyah kesilmesine, öndeki iki küçük penceresinin parçalanıp bir şehidin oyulmuş gözleri gibi gözükmesine ve etrafı dikenli tellerle çevrili olmasına rağmen insanın bakışlarını yukarı doğru, bir zamanlar bin-

* *Itchy Fields*: (İng.) Uyuz bölge.

lerce ve binlerce insanın tutkuyla, açlıkla, korku ve acıyla bütün hayatları boyunca inandıkları şeye doğru çekiyordu.

Caddenin aşâğısında ise Büyük Sinagog var. Tanrı'nın bu iki evi arasındaki konutların çoğu şimdi nakış atölyesi, kürkçü, terzi ya da konfeksiyoncu olmuş. Hemen köşedeki Brick Lane Sokağı'na Jamaikalılar ve Pakistanlılar taşınmış. Gecenin ilerleyen saatlerinde iki Pakistan köri lokantasının arasında yarım sterline, hatta daha da azına iş gören bir fahişe bulabilirsiniz. Yaşlı ispirotocular ve orospu eskileri Bowery'deki kuzenleri gibi kilisenin yanındaki çimenlerde yatıyorlar. Kilisenin karşısındaki sokağı boydan boya sebze pazarı kaplıyor. Şafaktan öğle vaktine kadar kamyonların gidip geldiği pazarda o saatten sonra berduşlar bedavadan Brüksel lahanası ve şalgam bulabiliyorlar. Ben de buluyordum ara sıra. Akşamüstleri, özellikle de yağmurdan sonra ya da hava sıcaksa, çürümüş sebzelerden çok keskin ve nahoş bir koku yayılıyordu.

Bazen bu koku, berduşlar, boş kilise, karanlık ve boş pazar tezgâhları moralimi bozar, gece eve dönerken mümkün olduğunca hızlı yürürdüm.

Ama genellikle diğer Amerikalıların, bohemlerin ve güzel kızların olduğu Hampstead ya da Kensington yerine orada yaşadığım için mutluydum... Arada bir oralara gezmeye ya da sinemaya giderdim, ama benim evim Spitalfields'tı ve soğukta dışarıdaki tuvalete ya da köşedeki hamama gitmek bana batmıyordu. Babamın Amerika'ya ilk geldiği zamanları düşünüyordum ve bazen bana o günlerin başkalarından dinlediğim tadını yeniden yakalıyormuşum gibi geliyordu; ucuz bira ve bedava sandviçler, at gübresi kokan arnavut-kaldırım sokaklar. Kilise de çoğunlukla güzeldi: Kapımın otuz metre ötesinde büyük bir sanat eseri olması güven ve neşe verici bir şeydi.

Binada yaşayanlarla, sanat öğrencileri ve dünyanın her köşesinde rastlayacağınız gibi yeni yaşam biçimleri arayan ve deneyen iyi kalpli insanlarla dostluklar kurmuştum. Onlarla pazar sabahları bitpazarına gitmeyi, eve dönüşte çiroz, tütülenmiş somon balığı, krem peynir ve simitle kahvaltı etmeyi, köşedeki meyhanede gaz sobasının etrafında oturup İrlanda müziği dinleyerek kafa çekmeyi ve hayal değişik tokuş etmeyi paylaşıyordum.

İşim de çok zor değildi, Shepherd Bush'ta bir okulda haftada birkaç gün ders veriyordum; öğrenerek, hatalar yaparak, kendimin dışına çıkarak.

Bir de bodrumda yaşayan Lofty vardı: Hamamböceği Oskan'a benzeyen, iriyan, yaşlı bir adamdı; saçları bir peygamber gibi bembeyaz ve kabarık, dişleri çürümüş mısır taneleri gibi; çorapsız, göğüs bağı açık, giysileri atların battaniyeleri gibi üzerine atılmış şu bizim ihtiyar Lofty. Elinden her iş gelen, sigara ve çay karşılığında bana savaştan kaçışına, bombaların onda yarattığı ruhsal çöküntüye, akıl hastanesinde geçen beş yılına ilişkin öyküler anlatan, bana altmış iki yaşında, parasız, evsiz, ailesiz olup hayatı sevmenin ne demek olduğunu öğretebilecek kişi.

Yani, ilk birkaç ay boyunca bu denli yeni şey, yer ve insan görmekten mutluydum ve akşamları uykuya dalacak ve derin bir uyku çekecek kadar yorgun geliyordum eve.

Sonra tekrar başladı. Su ve kuş rüyaları. Londra sokaklarında yeniden ortaya çıkan canavar.

Yero gönderdiğim kartpostallardan birine yanıt olarak şunu yazıyordu:

“Noel’de eve gelemediğin için kendini üzme. Son kırk tanesini kaçırdın zaten, bir tane daha olmuş, ne fark eder?

Biz iyiyiz burada, umarız sen de orada iyi bir Noel geçirirsin.”

Her yer fazla tanıdık olmaya başlamıştı, müzeler ve galeriler fazla ciddiye, gidecek yeni film kalmamıştı. Caddeler kasvetli ve can sıkıcı hale gelmiş, dostlardan yalnızlığa deva olmaları istenemez olmuştu. Kendime sürekli, hayatın tadını çıkarmaya bak demeye çalışıyordum, gökyüzünün bir parçası ol, rüzgârın bir çocuğun suya attığı tokattan çıkan su gibi yüzüne çarpmasını hisset!

Ama müzede olduğu gibi, karanlık geçmiş, geceden korkan uzun bir tarihin mermer koridorlarında canavarlarla birlikte çömelmiş gibiydi. Tıpkı Elgin Mermerleri⁺ gibi içimde bir şeyler bozuktum benim, penceresiz, boş bir salon-
da, kırık ve sessiz. Diyonisos'un yüzünün yarısı vardı, elleri ve ayakları yoktu.

Öğleden sonralarını Soho'da yürüyerek tüketiyordum. Fahişelerden ve kitapçılardan sıkılıp meyhanelerin açılmasını bekliyor, orada arkadaşlarla çene çalıp, en iyi acı biradan birkaç bardak deviriyordum. Daha sonra da Frith Sokağı'nda bir bodrum katındaki Yunan lokantası Jimmy's'e gidip köşeye oturuyor, kuzu kapama, salata ve fasulye yiyor, Türk kahvesi ve baklavanın yanında *Evening Standard* gazetesinin müstehcen haberlerini okuyordum. Biraz daha bira, fıstık, tuzlu sirkeli balık ve patates kızartmasından sonra gece eve sarhoş dönüyor, sokak lambalarının kehribar ışığında kızıl-
ışan sis içinde tıka basa doymuş yürürken Hipnos'a,⁺ nakış makinelerinin bütün gece süren uğultusunu aşır bana derin ve çabuk bir uyku vermesi için yalvarıyordum.

Ve gecenin köründe, rüyaların kıyısının da ötesinde haykırıyordum:

“Bir ev istiyorum, bir tür istikrar istiyorum, bir eş, bir bebek, başka türlü bir yaşam istiyorum...”

Abiminki gibi mi?

“Yaşlanıyorsun artık, aylak aylak dolanmayı bırak da bir yere yerleş,” diyordu abimin sesi kulağımın dibinde.

Sabahları dışarıdaki tuvalete gitmeye üşenince lavaboya işiyordum. Yulaf lapamı yerken onun ailesiyle ettiği kahvaltıyı düşünüyordum. Kirli çamaşırlarım biriktiğinde aklıma Isabel ve onun süper otomatik çamaşır ve kurutma makinesi geliyordu.

“Gördün mü, sana söylemiştim,” diyordu abim. “Sana yanlış yolda olduğunu söylemiştim.”

Lofty kapıyı çaldı, içeri gelip sigara istedi.

“Suratın asılmış A-ram,” dedi, sesinde neşeli bir Cockney* parıltısıyla. Oturdu ve kendine bir fincan çay doldurdu. Üzerinden ter ve peynir kokusu yükseliyordu.

Her zaman hayatından memnun görünüyordu. Onu yağmurda ya da soğukta binanın kapısında birilerinin kapıyı açmasını beklerken, bir köpek gibi bodrumda uyurken, sanki yemekten çok ihtiyaç duyduğu sigarayı bulamadığı zamanlarda görmüştüm, ama mutsuz, gergin, bir parçacık bile kederli görmemişim. Acaba hastanedeyken ona lobotomi⁺ mi yapmışlardı? Ama her zaman enerji doluydu ve on dokuzuncu yüzyılda Amerika’nın derinliklerinde güzel öykü anlatmakla ünlü adamlar gibi konuşuyordu. Nasıl böyle biri olmuştu?

Onun yanında kendimi daha da kötü hissediyordum. Kendimden utanıyor ve çaresizleşiyordum. Allah kahretsin diyordum, eğer o becerebiliyorsa ben de yapabilirim.

“Senin bir pilice ihtiyacın var,” dedi, aklımı okumaya çalışarak. “Şöyle güzel bir yosma işini görür. Hıı, A-ram, birazcık şu eski spordan yapmaya ne dersin?”

* Cockney: Doğu Londra şivesi.

“Nereden biliyorsun?”

“Şimdi hepimizin ihtiyacı olan şey bu değil mi?” Son iki kelimeyi boğazını temizler gibi söylemişti.

Bu hayalimdeki baba tipi değildi –ama neden olmasındı?

Çayını kırçılmış sakallarına damlatarak içerken bana kim bilir kaç çok tedavisinden çarpılmış bir yüzle gülümse-di. Aklıma köşedeki kasabın onunla ilgili anlattıkları geldi: Pilotluğunu yaptığı bombardıman uçağının Fransa’da bir tarlada yanışı, hastaneler, eve döndüğünde karısını ve çocuklarını bulamayışı. Sevgili Lofty ve bizim ortak mirasımız.

“Peki, Lofty,” dedim. “Bir tane bulacağım. Şöyle güzel bir genç kadın.”

“Güzel,” dedi sanki babammış gibi.

Adı Anita’ydı, ama ben ona Rosie diyordum.

Hampstead Sokağı’nda işçi sınıfının gittiği bir meyhanenin bar kısmında, duvarın öteki tarafında yaşlı adamlar para futbolu ve dart oynarken, okuldan birkaç arkadaşla bir masada oturuyorduk ve bana bakmadığı anlarda ona dikiyordum gözümü. Birlikte olduğu adamın Everyman sinemasında yeni izlediğimiz bir film hakkında geliştirdiği fikirleri bir soğan parlaklığında ifade edişini dinliyorduk. Adam boğazlı kazağı içinde kendinden emin gözüküyor, alt dudağı derin ve önemli bir zekâyı işaret eden büyük bir piponun sapından öne doğru çıkıyordu. Tüm noktalama işaretleri özenle yerleştirilmiş paragraflar halinde konuşuyordu. Şöminenin yanındaki daracık siyah sandalyede rahatsız, dikkatle dinliyordum onu. Kadın ise ilgisiz görünüyordu ve elinin yumuşak bir hareketiyle zarif ensesinin arkasında serbestçe omzuna düşen uzun gür saçlarını düzeltti. Zaman zaman benimle göz

göze geliyor ve merakla gülümsüyordu. Acaba bu, kıyafetlerim, burnum ya da zaman zaman araya soktuğum yorumlarım yüzünden mi diye merak ediyordum.

Daha sonra öğrendim ki "tarzım" yüzündenmiş; daha önce hiç Amerikalı görmemiş çünkü.

"Tarz" derken aksanımı değil, bende var olan açıklayamadığı bir tuhaflığı kastediyordu. O böyle deyince benim aklıma ağzında purosuyla Yero geliyordu. Ya da Marlon Brando. Gary Cooper. Groucho Marx. Huntz Hall.

"İyi mi, kötü mü?"

"Kötü," diyordu benimle dalga geçerek. Ama ben ciddi dim.

İşte Yank ile İngiliz kızın macerası böyle başladı.

Ama o bir kız değildi, bunu öğrenmem gerekecekti. Yolun bir yerlerinde, hoşuma gitse de gitmese de, kadınlar ve erkeklere dönüştük biz.

Anita Spain. Garip bir isimdi; nereden geldiğini bilmiyor, Armada'dan⁺ kaynaklandığını tahmin ediyordu; ama her durumda kökü eskiye dayanan bir İngiliz ailesiydi onunki. Bana Renoir kadınlarını hatırlattığı için ona Rosie diyordum. Bu benim evime gelmeye başladıktan sonraydı. Heath Vadisi'nden ve ördeklerin o garip yeşil sessizliğinden ve gölü erotikçe kucaklayan söğütlerden çıkıp, bazen kaşmirler ve tüvidler bazen de Carnaby Caddesi'nin parlak pop giysileri içinde Spitalfields'a ve kaldırım kenarlarında Brüksel lahanaları ve domateslerin çürüdüğü, ispirocuların onu görünce akıttığı salyalara geldiğinde, kırık merdivenlerden çıkıp, soyunup, pahalı giysilerini toz içindeki kilimin üzerine bırakıp, benim ona Wessex'teki büyükbabasını hatırlatan ağı düğmeli, uzun paçalı ihtiyar adam donumu çıkarmamı izlediğinde.

Biraz soğuk yüzünden, biraz rahat etmek için, ama aynı zamanda pinti ve iyi giyinmiş gözükmekten ödü patlayan biri olduğum için genellikle çöp toplayanlar gibi giyiniyor, bitpazarından aldığım eski püskü giysileri kat kat geçiriyordum üstüme. O bunu değiştirmeye çalıştı, aslında bunu yapmasını ben de içten içe istiyordum. Ama yine de çok sert karşı koydum.

Farklı olduğumu ve daha önce hiç benim gibi birini görmediğini söylemesi dışında beni neden çekici bulduğunu gerçekten bilmiyordum.

“Ve bir de yakışıklısın,” diyordu benim konuşmamı taklit ederek. “Yüzünü beğeniyorum.”

Işıl ışıl bir cumartesi öğleden sonrasıydı, Notting Hill Kapısı'nda antikacı dükkânları ve ıvır zıvır tezgâhlarıyla dolu Portobello Sokağı'nda yürüyorduk. Londra'da gençlerin eski giysileri ve eşyaları toplamaya, geçmişin kalıntılarını bir araya getirerek anne babalarının gri ve kasvetli modalarından tamamen farklı, özgün ve özgür yeni stiller oluşturmaya başladıkları yıldır. Kalabalığın parlak renkleri ve çılgın biçimleri caddeden akıyordu ve farklı görünmek artık bir tehdit ya da tehlike değil, sıradandı; Yero'nun olmak istediği kadar sıradan. Kendimi rahat hissetmeye başladım, uyumsuz ya da isyankâr değildim burada. Yine de üzerimdeki kahverengiler ve siyahlarla onların arasına katılmak için daha çok fırın ekmek yemem gerekiyordu.

Oysa fulya ve lavanta renkleriyle Anita, güneş ve zamanla tam bir uyum içindeydi.

Zeytin teni, koyu yumuşak bakışları, uzun gür saçları, en hoş rüyalarımdaya biçimlenmiş dolgunca ve sıcak vücuduyla çok güzel bir genç kadındı. Onunla çok gurur duyuyor ve kendimi onun güzelliğine hiç layık görmediğim için başlangıçta onun beni neden seçtiğini bir türlü anlayamıyordum.

O ilk haftalarda çok mutluydum ve kendimi onun isteklerinin labirentine bıraktım. O da beni ilkbaharın ilk çiçekleri ve cumartesi günlerinin bin bir renkli rahatlığı içinde oradan oraya sürükleyerek, Camden Town'daki güneş yanığı pazar halkı, Festival Hall'daki konser insanları, Soho'daki akşam yemeği insanları, bütün Londra'daki meyhane insanları arasında bir tura çıkardı; ben onun enerjisiyle ezilmiş, bir elimde içki, beceriksizce onun gölgesinde dururken, onun kendi kendine söylediği İspanyol şarkıları, İrlanda şarkıları, Fransız şarkıları, hatta Amerikan şarkıları için bir konser salonunu dolduracak kadar çok insanla tanışmışızdır herhalde.

Ve beni kurtarması için onu kullanabileceğimi sandım...

Beni canavarımdan kurtarması için.

Kadın. Kucaklamama sonuna kadar açık o engin gecesi-nin çivi yazısı gizemlerine güvenle gömülen gözlerim. Geceleri çırılçıplak ve onun içindeyken, canavarımdan saklanmak için kılık değiştirmeme gerek yoktu.

Onun kollarına kaçabilirdim. Tüylerinin kokusu içinde yüzümü bacaklarının arasına gömüp, karanlık bir cennetteki okyanus çiçeklerinden süzülür gibi gelen o ilkel, yapış yapış ve derin sığınağı tadardım. İçinde yumuşak şekillerdeki yoğun renklerin, turuncu ve kırmızımsı kahverenginin, parlak mavinin ve dev banyan ağaçlarının⁺ geniş gölgesinde sessiz ve huzurlu hayvanların, kaplanların, buffaloların ve flamingoların olduğu bir cennet. O ağaçları daha önce nerede görmüştüm ben?

Hayatımda hiç banyan ağacı görmemiştim, ama yine de onun şehvetinin olgunlaşmış inciri ve çin eriği kurusunun sevimli gülümsemesi içinde mango ve kumkatlar⁺ yüzümü kaplayacaktı... hazzıyla...

Neyin?

Haz neydi?

Sanki bunu bana öğretebilirmiş gibi, onu kullanmaya çalıştım. Kendimi meyve çiçekleri altında başım elime dayalı, dirseğim ipek bir yastığa gömülü sihirli bir halıda uzanırken hayal ediyordum; dalda egzotik bir kuş ötüyor ve benim Rosie'm bir hanımelinin özünü taç yapraklarından ayırıyor ve bu nektarın tatlı, minik damlalarını dilime akıttıyordu. Sanki beni hazla besleyebilecekti.

Ya da bunu onun haz alışından öğrenecektim; onu Soho'da İtalyan makamlarına göz süzerek bakarken, sonra içeri girip onlardan satın alırken; kremayı yavaşça, ağzında döndüre döndüre yerken; Whitechapel Caddesi'ndeki meyhanede cuma ve cumartesi geceleri çalan rock grubunun müziği eşliğinde kollarını açıp, kafası geride, gözleri yarı kapalı ve ağzı müziğe açık dans ederken ya da zevk aldığı herhangi bir şeyi yaparken izler ve onunla birlikte kasvetli ve gizemli eski Doğu Hint Dokları boyunca Thames kıyısında ya da Parlamento binalarının karşı kıyısındaki rıhtımda ya da Hampstead Heath'teki tepelerde ya da West End'de Tottenham Court Caddesi'nde insanları seyrederek ve sanki beni o götürüyormuş gibi elini tutarak yürür ve sanki onun görüşü köşede pusuya yatmış canavarı dışlıyormuş gibi dünyaya onun gözlerinden bakmaya çalışırdım.

Çünkü gerçekte ben haz almaktan korkuyordum. Bu benim için hanımelinin özü değil, Joe ve Tony'nin Sal'ın garajının arkasında Cathleen'i ağzına almaya zorlamalarıydı; bir akşamüstü okuldan dönerken kızı dizlerinin üzerinde görmüştüm, kafasından sımsıkı tutmuşlar, bırakmıyorlardı. Haz, bir kavga sırasında Jack Russo'nun suratına attığım yumruk, elimin altında burnunun ezildiğini hissettiğim andı. Haz, futbol oynarken karşıdan gelen orta saha oyuncusu-

nun kaburgasını kırmak, kaskımın altında kemiğinin çatırdamasını hissetmekti. Haz unutulmalı, şimdi verandasında bir alık gibi dalgın oturan, şu tavşan gözlü, beyaz ipek saçlı, çocuksuz, sessiz kadın, Bayan Berberyan henüz Urfa'da küçük bir kızken deliler gibi onun üstünden geçen yirmi herifle birlikte geçmişe gömülmeliydi. Hazdan ürküyordum, çünkü kendimi seçtiği köle kızı ormana sürükleyen Güneyli beyaz bir erkeğin ya da deney yapan SS doktorlarının, oğlan çocukların kurbağaların bacaklarını kopartarak bunlara iğneler batırırken gergin derisinden kanla birlikte çıkan o nefis sesten aldıkları hazza benzer hazları hayal ederken yakalıyordum.

Ve hatta daha da derin bir haz, kendi kafatasımın et döveceğiyle parçalanması, vücudumun boyundan kasiğe kadar doğranması, gözlerimin oyulması, dilimin kökünden koparılması ve cesedimin çivilerle bir telefon direğine asılmasıydı. Kim bilir kaç kere yüzümün bir doğum lekesiyle mosmor kesilmiş olmasını, bacaklarımın çocuk felcinden kuruyup büzülmesini, beynimin bir tümör tarafından sarılmasını, böylece anlamsızca çektiğim bu acıların onur duyabileceğim, haklı bir gerekçesi olmasını dilemiştim: Kaç kere nefretimi açığa vurabileceğim ve bu nedenle öldürülebileceğim bir savaşın çıkması için dua etmiştim ya da yeni bir Buhran ve onun açlığının, avurdu çökmüş, ekşi yüzünü dilemiştim.

İşte haz buna dönüşmüştü... ne zamandan beri... çok eskiye... uzun bir tarihin ardına gitmeden, farklı bir şey hatırlayamıyordum... bütün bu pisliği hayatımın üstüne yığan...

Kimdi?

Ülkem mi? Ben mi?

Yoksa annem mi?

Tabii ki annem, ama bu anlaşılamayacak kadar derinler-deydi.

Ama Anita bana yardım edecekti. O beni oraya götürecekti. Geçmişe...

Babam felç geçirdiğinde ben ne yaptım anne?

Onu Yerolara götürüyordum. Camdan dışarı bakıyordu.

Hatırlamıyorum, dedi rahatça.

Onu almak için giderken beni de hastaneye götürdün mü?

Hayır, seni aşağıya, Bayan Del Purgatorio'ya bırakmıştım.

Onu eve getirdiğin zaman ne demiştin?

Hatırlamıyorum. Seninle ilgilenmiyordum ki o zaman.

Kendi kendime ne kadar çok ve ne kadar sık "böyle acılar çekmiş bir kadın olduğu için mi benimle ilgilenmiyor acaba?" diye sordum anne?

Annemin yaşadığı haza. Canım annemin. Terk edilmişliğin öncesine. Anita beni geçmişe götürecekti.

Sanki benim meleğimdi o.

Geceleri ona sarılıyordum, sanki onun çocuğu olabileceğim gibi.

Sanki o gizli hedeflere giden kendi dolambaçlı yolunda ilerlerken, kendinden fazla bir şeymiş gibi.

Sanki onu kendi kederime sürükleyebilirmişim, boynuna asılıp beni geçmişimden çekip çıkarmasını sağlayabilirmişim gibi.

Kurtar beni.

Sanki o daha fazlaymış gibi... kendi ihtiyaçlarımın öte-

sini göremiyordum ki onu tanımlayabileyim... Yaş 25, kahverengi gözler, kahverengi saçlar, 54,5 kilo, solak, Surrey'de bir köyde doğup büyümüş, on yaşındayken annesi ölmüş, babası alkolik olmuş, ona abileri bakmış, bir kız lisesine gitmiş, sonra üniversiteye Londra'da devam etmiş, ilk cinsel ilişkisini on dokuz yaşında yaşamış, uzun saçtan hoşlanıyor, dişleri konusunda kaygılı, çöp konusunda özensiz, sebze kabuklarını evyede bırakıyor, günde birkaç sigara içiyor, onları da kendi meyan köklü kâğıdına Old Holborn tütünü sararak yapıyor, Thomas Hardy, Leo Tolstoy, Matisse, Bach ve Ali Akbar Khan'ı seviyor, ama hayatta en çok sevdiği şey seks, hafif göbekli olmak onu endişelendiriyor, Islington'da bir ilkokulda öğretmenlik yapıyor, bu ona kendini önemli ve güvende hissettiriyor, Hampstead'de bir kadınla aynı evi paylaşıyor, odasını çocuk renkleriyle, Matisse ve Gauguin röprodüksiyonları ve düzenli bir kitaplıkla dekore etmiş, bu oda tamamen ona ait, yalnız, örümceklerden korkuyor çünkü çocukken saçına takılan büyük bir örümcekle ilgili kötü bir anısı var, yalnız, bazen geceleri annesine ağlıyor, yalnız, babasından nefret ediyor, onu seviyor ve ona acıyor, yalnız, birine derinden ihtiyaç duyuyor, bazen bu ona acı veriyor çünkü kendini yalnız hissediyor, bir gün çocuğu olsun istiyor ama nedenini bilmiyor, bunun içgüdüsel ya da kendini yalnız hissettiği için olabileceğini düşünüyor, bir erkeğe ihtiyaç duyuyor, güçlü birine, kendini yalnız hissettiği zamanlarda yaslanabileceği birine...

Bir erkek...

Ben değildim, olmak istemiyordum.

"Aram," dedi Anita, "Kendini aşağılamayı bırak. Lütfen kendini aşağılamayı bırak."

Bir ikinci vakti Heath'in kuytu bir köşesinde bir kara-

ağacın altına uzanmış, alçalan güneşin yeşil parıltıları altında yüzlerce kuşun cıvıltısını dinliyorduk. Biraz önce bir Hint lokantasında baharatlı bir yemek yemiş ve bir meyhaneye gidip bir şeyler içmeye başlamadan önce Heath'e uğramıştık. Kuşların birbiriyle olan uyumsuzluğu, farklı ezgilerinin birbirine karışması, cıvıltıları, tiz ve tatlı makamları kafamın içindeki boşluğu dolduruyordu; onların güzelliği karşısında hüzünlenmişim, Anita da eğimli ılık huzmesi altında yumuşacık saçları ve gözleriyle öyle güzeldi ki, kendimi çevremi saran tüm bunlar arasında beceriksiz hissettim.

"Değilsin," dedi. "Sen bir *erkeksin*. Sen iyi bir *erkeksin*."

Bana bunu daha önce de söylemişti ve ben her seferinde ben de yalnızca kendi görmek istediği, ihtiyaç duyduğu şeyleri gördüğünü fark etmişim; sessizliğim güç, hassaslığım erdem, kelliğim erkeklik işareti, yumuşaklığım ise beceriksizlik değil zarafet olmuştu. Ama tüm bunlar onu kendi güvensizliğime indirdikçe değişmeye başladı.

"Ve ben de bir *kadınım*," dedi neredeyse meydan okurcasına, ben sanki buna itiraz etmişim gibi. "Benim bir değerim var Aram."

"Öyle olduğunu biliyorum," dedim, ama beni duymamış gibi benden öteye bakıyordu.

"Kimse bana kendimi değersiz hissettiremez," dedi. "Ben önemliyim ve eğer ben önemliysem sen de öyle olmalısın, yoksa neden seninle birlikte olayım ki?"

Onu yanıtlamadım.

"Kimse bana kendimi değersiz hissettiremez," dedi.

"Sen değersiz değilsin Rosie. Kimse sana öyle olduğunu söylemedi."

"Ve başaracağım Aram," dedi, ama bana değil de yanımda ya da arkamdaki birine söylüyordu bunları.

“Şu hayatta başarılı olacağım.” Artık ona ulaşamayacağım bir yerde, çok uzaklarda, yalnız, gözlerinde kararlılıktan çok korkuyla kendi kendine konuşuyordu.

Hava soğudu. Güneş batmıştı, şehrin arkasındaki gökyüzü kıvırmalı ve mor renklerdeydi. Meyhaneye yürüdük, kehribar sokak lambaları mavimsi alacakaranlıkta parlayan antik ve değerli küreler gibi canlı ve büyüleyiciydi. Oraya vardığımızda ikimiz de ateşin yanında oturmak istedik, çünkü kendimizi üşümüş hissediyorduk. Ona viski, kendime de bir şişe sert bira aldım. Büyük bir meyhaneydi, ama sessizdi ve henüz erken olduğu için pek fazla insan yoktu içeride. Onu öğleden sonra izlediğimiz film hakkında konuşturmaya çalıştım, ama o yanıt vermedi ve birer içki daha içtikten sonra gitmek üzere ayaklandık.

“Eve yalnız gitmek istiyorum,” dedi. “Bu gece seninle evine gelmek istemiyorum.”

“Peki,” dedim.

Metro durağına yürüdük, orada onu öpmeye çalıştım ama yüzünü çevirdi. Asansör gelene kadar onun evine doğru yürüyüşünü izledim, sonra asansöre binip metroya indim.

Bir ay sürmüştü; onunla ilk yatışımdan bu yana... Bir ay süren bir nefes alma, kaçış, sanki bir arada olunca dışımızdaki dünya bize dokunamazmış gibi birlikteyken güvende olma, bir ay boyunca göğsümdeki kılların üzerinde kafası, hayalarım ellerinde, elimin altındaki şeyi sıcak ve nemli, bize ait cangılın o güzelim, tuzlu kokusu, gece kuşları ve hayvanlarının müziği, bizim kendi sevişmemiz, taşkın, hiç sona ermeyecekmiş gibi esrik, bir ay boyunca birlikteydik, bir aydan da az, üç hafta ve altı gün, geceleri çocuklar gibi fısıldaşarak, yirmi yedi günlük bir...

Bitti.

Onu aradım, bana telefonda:

"Yürümeyecek bu, Aram," dedi.

"İzin ver de seni göreyim Rosie. Seni görmek istiyorum."

"Ne için?"

"İhtiyacım var."

"Ne için?"

"Hadi Rosie, böyle yapma. Seni görmek istiyorum."

"Tamam o zaman. Nerede buluşacağız?"

"Niye bana gelmiyorsun?"

"Hayır."

"O zaman Russel Meydanı'nın oradaki parkta buluşalım.

Seni çeşmenin yanında bekliyorum."

"Kaçta?"

"Üç civarı."

"Dört olsun."

"Tamam."

Dört buçukta geldi. Bir saattir bir banka oturmuş onu düşünüyor, bedeninin çevresinde bir yukarı, bir aşağı yürüyor, onu özlüyor, bekliyordum. Çiçekler... ne çiçeğiymiş onlar —o çiçeklerin adı neydi, Rosie— sarı ve mavi, bahçede bizi sevindiren. Hiç o kadar güzel bir öğleden sonra hissetmemiştim. Geldiğinde ikimiz de yıllardır ayrıymışız gibi hissettik. Daha önce hiç görmediğim kadar güzeldi.

Ağlamak istemiyordu. Ben ağladım ve bu onu kızdırdı.

"Yapma," dedi.

"Bak, Rosie. Sen benim son şansımsın. Sana ihtiyacım var."

"Yapamam, Aram. Sana ihtiyacın olan şeyi veremem. Benim kendi ihtiyaçlarım var."

"Rosie."

"Öf, yeter Aram!"

Onu kızdırmak iyi geliyordu. Bakışları o kadar uzaktı ki, ancak kızdırdığım zaman ona ulaşabiliyordum. Ama bu tehlikeli bir hamleydi ve o daha da uzaklara kaçtı.

Söylenecek hiçbir şey yoktu. Şimdi benim onun sözcüklerine değil, dudaklarına, koruyucu meleğimmiş gibi yeniden beni onaylayan dudaklarına ihtiyacım vardı. Bunu o da biliyordu ve daha da katılaştı, dudakları her şeye hayır dercesine sımsıkı kapalıydı. Onun o anda benden istediği benim öpücüklerim, ona verebileceğim herhangi bir şey değil, bağımsızlığımı; hayatımda onun gücünden beni koparıp alacak bir devrim; ona bir daha asla ne meleğim ne annem ne de diktatörüm olarak ihtiyaç duymam için hayatımı değiştirmemi istiyordu benden.

“Senin güçlü olmana ihtiyacım var,” dedi. “Eğer olmazsan seninle yapamam.”

“Bu sadece benim sorumluluğum mu?”

“Hayır, ben de güçlü olmalıyım. Ama değilim. Henüz.”

“Peki, birbirimize yardım edemez miyiz?”

“Hayır. Orada değil,” dedi, sanki tepemizde uçaklar, gözyaşı bombası atan bombardıman uçakları, helikopterler varmış gibi gökyüzünü işaret ederek. “Orada değil.”

Canavarımın olduğu...

Birbirimizi tekrar görecektik ama yaraların iyileşmesi bir süre, uzun bir süre alacaktı ve...

“O zamana kadar umarım değişirsin,” dedi, “Umarım ikimiz de değişiriz.”

Ve yaralar yara izine dönüşür.

Gözlerimizin arkasına kazınır.

Sonsuza kadar.

Paniğe kapıldım. Gitmesine izin veremezdim. Ona tutunmak istiyordum.

Kime? Yanımda oturan, gözlerinde benim gözyaşlarım için iğrenme olan kadına mı? Sevimli bir turuncu ve sarı elbise giymiş, omuzlarına dökülen uzun kahverengi saçları ışıktaki kestane rengi görünen, ona sarılmama izin vermesi için rica ettikçe, benimle kalması, yanımda olması için umutsuzca yalvardıkça benden daha da uzaklaşan kadına mı? Ben giderek çocukluğuma daha fazla battıkça bana saygısını kaybeden kadına mı?

Hâlâ kendi annesine ağlayan çocuğa mı? Kendisinde ve başkalarındaki zayıflıklardan... Spitalfields'ta birlikte gördüğümüz ve yanlarından geçerken dehşetli bir ilgiyle baktığı berduşlar gibi ayyaş olan zavallı babasının zayıflığından korkan kıza mı?

Sanki gece çırlıçıplak birlikte olduğumuzda, yalnızken her ikimizi de yutacak o korkunç karanlıkla başa çıkabilir mişiz gibi.

"Seni bir daha ne zaman göreceğim?"

"Bilmiyorum," dedi. "Sanırım seni uçak kalkmadan önce görmek istemiyorum. Hâlâ gitmeyi düşünüyor musun?"

"Hayır, sanmıyorum."

"O zaman herhalde sonbaharda görüşeceğiz."

Yaz tatilinde Amerika'ya gidecekti. Uçağı gelecek ay kalkıyordu. Onunla gitmeyi planlamıştım. Ona etrafı gezdirecektim. Belki de böylece onun aşkına borçlu olduğum zevkleri ödemiş olacaktım. Onu bir sürü yere götürecekti, bilgimi gösterecekti; sonuçta orası benim ülkemdi, BENİM ülkem, kim benden daha iyi bilebilirdi onu; sanki onunla gurur duyuyormuşum gibi. Zaten onu tarzımla etkilememiş miydim?

Of, onunla birlikte yapacağım o kadar çok şey vardı ki, sanki değişebilirmişim gibi! Ve denemeler yapabilirmişim.

Hayatlarımızda henüz keşfetmediğimiz bütün o değişik yerler. Ve gizemler. Hayatlarımızın birlikte ortaya çıkaracağımız bütün sırları. Korkmadan ve yalnızlık duymadan gidebileceğimiz yabancı yerler. Tek kişi fiyatına paylaşabileceğimiz otel odaları. Sokaklarda yürürken birbirimizi eğlendirebildiğimiz için gitmeye ihtiyaç duymayacağımız bütün filmler.

Dön bana Rosie. Lütfen. İniltilerinin zevkini tekrar duymama, derinlerine girmeme, seni tatmama, tatmama izin ver.

Ve yeterince derinlere inseydi ona sunabileceğim bütün o şeyler, içimdeki bütün o güzel yetenekler.

Gir içime Rosie, içime gel ve beni benden dışarı çıkar.

Ve onun bana sunacakları, sabahları yüzü, her sabah onun yüzü ve her zaman, her gece orada olacağını bilmek.

Birlikte mutlu olacaktık.

Mutlu.

Banliyöde bir ev.

Çocuklar.

Gitti.

Hayır, gitmedi.

Rosie gitmedi. Anita. Aşkım.

"Senin tutunmak istediğin şey bu değil," dedi.

Neredeyse duymadım onu.

"Bana bak Aram. *Bana* bak."

"Rosie."

"Benim adım Rosie değil."

Onu göremiyordum. Yalnızca reddedildiğim düşüncesi vardı. Kaybetmek... neyi?

"Ben senin geçmişin değilim," dedi. "Ben senin nehir kıyısındaki eski şehrin değilim, çilekli dondurman, babanın elleri, senin ..."

“Biliyorum. Biliyorum.”

“O zaman değiş.”

“Nasıl?”

“Bilmiyorum. Ben yalnız başıma zor beceriyorum.”

Yalnız. Her birimiz. Ayrı. Gece kendi arabalarımızda, kırsal alanda araba kullanır gibi küçük kırmızı ışıkları takip ederek, önümüzde hiçlik, arkamızda hiçlik.

“Ben gidiyorum,” dedi. “Seni reddetmiyorum, yalnızca gidiyorum.”

Yürüyüp gitti ve dönüp arkasına bakmadı. Saat beş kala-balığı sokakları doldurdu ve onu benden gizledi. Kalkıp tam aksi yöne, Charing Cross istasyonuna doğru yürüdüm. Ama eve dönmek istemiyordum, bu yüzden yürümeye devam ettim, köprüyü geçtim, Festival Hall'daki kameriyenin içinden yürüdüm, sonra Waterloo Köprüsü üzerinden geri döndüm, nehir kıyısına yürüyüp, nihayet oradan Spitalfields'a giden bir otobüse atladım.

Ondan sonra iki kez daha aradım onu. İkinci keresinde bana kızmadı bile, yalnızca kendime iyi bakmamı söyledi.

Ve böylece bitti.

İngiltere, Eskimoların buzdan evlerinde yaşadığı Kanada'nın kar çizgisi kadar kuzeyde; ama yine de çok daha güneyde olan New York kadar sert değil iklimi. Kışları New York'un yarısı kadar bile soğuk değil ve ilkbahardan sonbahara kadar, güneş banyosu yapıp geceleri sadece ince bir ceketle idare edebileceğiniz pek çok gün oluyor Londra'da. O zamanlar parklar insanlarla dolu oluyor, herkes Karayipler'den gelen ve hâlâ sıcak olan havanın tadını çıkarıyor. O gittikten sonraki günler de aynen böyleydi ve

Whitsuntide'la* birlikte güneş açtı. Yaza onsuz ve kendime acıyarak girdim, bana öğrettiği caddelerde dolanıyor, onun hayat verdiği yerlere tek tek geri dönüyordum. Ellerim ceplerimde, birlikte mutlu görünen çiftlere hüzünle gülümsüyordum; dinleyin, diyordum onlara içimden, ben de bir zamanlar bir kadınla birlikteydim.

Bana parlak renklerle imzalanmış kartpostallar gönderiyordu: Sevgiler, Anita.

Ona cevap yazamıyordum, çünkü sürekli yollardaydı. Ülkenin, benim ülkemin, her yanından kartpostallar geliyordu. Bana ülkemi geri gönderiyordu. Yero ve Melina'yı görmeye bile gitti.

Sevgili Aram, diye yazıyordu seri ve düzgün harflerle, abinle senin birbirinize bu kadar benzediğinizi görmek çok şaşırtıcı... Annen çok tatlı, keşke onunla daha fazla vakit geçirebilseydim.

Hayatımın farklı parçalarının böyle karşılaşması bana gerçekdışı geliyordu: Yıllardır biçim verdiğim ve sertleştirdiğim kategoriler paramparça oluyor ve yeni baştan gözden geçirmem gerekecek, henüz olgunlaşmamış koyu bir duygular gölünde birbirine karışıyorlardı. Bütün yeni hazlarından kartpostallar geliyordu: New York'un cangıl sıcağının bile tadını çıkarırken, geceyarısı Lower East Side'da bir yangın merdiveninden bacaklarını sarkıtarak, aşağıda çöp varillerinin arasında dans eden Porto Rikolu sokak çocuklarının dansını izlerken. Benim bir zamanlar görmezden geldiğim

* Whitsuntide: Paskalya'dan sonraki ellinci günü takip eden hafta. Yahudi inancında Tanrı'nın Musa'ya gönderdiği On Emir'in kutlandığı bayram Hristiyanlıkta şekil değiştirerek korunmuş, havarilerin üzerine Kutsal Ruh inmesinin kutlandığı bayram olarak kabul edilmiştir. Ermenicede "Hokekalusd," Rumcada "Pentakoste" adıyla anılır.

bütün hazları tattığını görüyordum: Karpuz ve mısır, Central Park'ta ılık bir yağmur, limanda günbatımı; onları bana geri gönderiyordu.

Seni seviyorum Anita.

Ne kadar? Onu kendi başına bırakmaya yetecek kadar mı? O kendi hayatını sürdürmek zorundaydı.

Ben kendiminkini. Ama yine kendimi daha iyi hissetmiyor, geceleri onu bir daha göremeyeceğim, meme uçlarını, yumuşak ve ıslak dudaklarını tadamayacağım korkusuyla onu çağırıyordum.

Eylülde, diye umut ediyordum; onu eylülde göreceğim. Eylül yeniden başlamak için iyi bir zamandır.

Ama adını söylemediği bir arkadaşıyla otostop yaptığını yazınca yeniden altüst oldum. Bu kez çok daha dibe batmıştım, böğürerek ağlıyor, daha önce asla tatmadığım bir kıskançlıkla ondan nefret ediyordum... Asla... Eğer kaybettğim ve bir daha hiç benim olamayacak bir şeye kadar geri gitmezsem, asla...

Orospu!

Tatlı, sıcak bir acı ense boşluğumdan akıyor, beynimin kıvrımları arasından süzülüyor; hiçbir yere varmayan düşünceler kendi aralarında böcekler gibi toplanıyorlar; o beni hiç sevmedi, o beni hiç sevmedi.

"Biraz gayret et mutlu olmaya," diye yazmıştı, "Sevgilim."

Ben senin sevgilin değilim, seni aşağılık sefil yaratık.

Ve her gün ondan gelecek yeni kartı bekledim, geldikçe kinim daha da derinleşti ve yaz ortasında artık tüm umudumu kaybetmiştim.

Görünüşe göre çektiğim acıların hiçbir önemi yoktu.

Acaba bir gün iyileşecek miydim?

Sis caddeleri dolduruyor, Bethnal Green'deki Truman Bira Fabrikası'nın bakterilerinin leş kokusuyla etrafa zehirli bir hava yayıyordu. Kendimi kaybetmiş gibiydim ve odalarım da bir tür güç, tutunabileceğim bir şeyler arıyor, ama yalnızca saç tokaları ve uzun saçlar buluyordum. Aslında gitmemişti o; içimdeydi, yaşadığım sürece orada olacaktı, biri onu modern bilimin hassas aletlerinden biriyle beynimden kesip çıkarmadığı ya da yakmadığı sürece orada olacaktı, zaten o zaman beynimin geri kalanını da yakması gerekcekti. Babamın o korkunç çarpılmış ağzını, annemin kollarımda ağlamasını ve hatta daha da derindekileri, kumun üzerindeki kanı, kurtlanmış etleri... Gözlerimin arkasında çok derinleri yakmadan ya da beynimin içinden geri dönülmez bir çizgi çıkarıp almadan gitmeyecekti. Ancak o zaman hayatımın geri kalanını bir köşede bir bitki, içi boşalmış bir kabuk gibi geçirebilirdim.

Ya onunla barış içinde yaşayacak ya da ömrümün sonuna kadar ondan nefret etmeye devam edecektim ve aslında nefret ettiğim şey o değildi.

Güzel Anita. Melek değilse bile, kesinlikle çok güzel bir kadın.

Bir gece köşede banyo yapıp eve geldim ve kendime bol bulgur pilavı ve Brick Lane'deki Kıbrıslıdan aldığım pirzoları pişirdim. Lofty tatlı yemeye geldi ve onunla birlikte onun hiç sevmediği –“Biraz çamur gibi, değil mi?” diyordu– Türk kahvesinden içtik ve sigaralarımızı tüttürdük. Daha sonra o gitti. Kitap okuyacaktım ama onun yerine aynaya bakmaya başladım. Ermeni standartlarına göre bile alışılmadık bir yüzüm vardı. Yıllar boyunca geliştirdiğim uzun maske repertuvarımdan seçtiğim maskeleri takınarak kendimi eğlendirmeye başladım: şeytanca, melek yüzlü, ama

çoğunlukla gülünç; korkunç Türk, zavallı berduş, yorgun ihtiyar, büyük maestro... Sonra mola verdim. Gözümün üzerindeki ve çenemdeki kaslar gevşedi, aynadaki yüzümde hiçbir ifade yoktu.

Merakla aynaya diktim gözümü.

Bu nazik, iyi, masum, hüznü ama güzel bir yüzdü ve birdenbire Anita'dan ya da başka birinden hep istediğim sevgi içimden kendim için yayıldı.

O anda neredeyse, mutlu olmasını diledim.

Oğlum, dedi babam, Amerika bizim uyanmak için mücadeleye ettiğimiz bir kâbustur.

Masanın karşı ucunda, Lofty'nin sandalyesinde oturuyordu. Kel kafası sabah ışığında muhteşemdi.

Bilgelik edinmek çok güçtü. Becerebildiğim tek şey hayal gücüydü. Onu da başkalarının yardımıyla yapıyordum. Bana Rembrandt'ın gözlerinden bakıyordu.

Ama uyanacağız dedi, bir sabah eskicinin şarkı söylediğini duyacak, onu sokakta dans ederken göreceğiz.

Peki ben bu arada ne yapayım baba?

Dolaş ve ara, dedi, dolaş ve ara.

Bu yanıt pek hoşuma gitmemişti ama bu konuda suçu kendimden başkasına atamazdım.

Türkiye'ye gitmeyi düşündüm, ama çok uzak ve pahalıydı. Ayrıca artık köklerimi aramıyordum; kemikler çok derine gömülmüştür ve sonunda farkına varmıştım ki, bana bir fayda sağlamayacaklardı.

O yüzden Fransa'ya gittim. Sonra da İspanya'ya. Ve oradaki harika şeylere.

Ama yorulmuştum. Ve her şey çok pahalıydı. Ve Paris ile Madrid hiç de Hemingway'in anlattığı gibi değillerdi.

Madrid'de param suyunu çekti, geriye yalnızca birkaç günlük otel ve bir Paris-Dover bileti alacak kadar para kalmıştı. Otelde kalmaktan vazgeçtim çünkü İspanya'da otostop yapmak çok zordu, bu yüzden üçüncü sınıfla San Sebastian'a gittim. Sınırdan sonra otostop yaparken beni alanlara neredeyse İngiliz olduğumu söyleyecektim. Amerikalı olmaktan o kadar uzun zamandır utanç duymuştum ki, başka birisi sanılabileceğim bir ülkede olmak büyük bir rahatlıktı. Ama bunu yapmayı ilk düşündüğümde aklıma abim geldi. Ne o taklit hamburgerlere ve sahte portakal suyuna ne de orada her zaman nefret ettiğim ve edeceğim diğer şeylere bir gönül borcum vardı, ama onu özlüyordum. Onu çok özlüyordum, onun hayat biçimini değil, ama oralarda bıraktığım ve hiç ciddi olarak ele almadığım bir şeyi özlüyordum. Yola çıktığım gece geldi aklıma. Diğerleri onun evinde kalmışlar, o beni havaalanına getirmişti. Çok güzel bir geceydi, hava temiz ve serindi ve Brooklyn üzerinde dolunay yükseliyordu. O da neredeyse benim kadar heyecanlıydı.

"Bir punduna getir de İtalya'ya git," demişti. "Orada felekten az mı gün çalmıştım."

"Ne yapmıştın?"

"Her şeyi."

"Güzel kadınlarla mı?"

"Sadece kadın meselesi değil. İnsanlar. En iyi dostum İtalyan'dı. Her yere gittik. Müthişti. Gerçekten müthişti. Ama İngiltere'ye hiç gitmedim. İngiltere'yi görmek isterim."

Terminale girerken çantamı o taşıdı. Onun bir adım gerisinden yürüyordum ve bir an için bu yolculuğu ona ver-

sem ve gidip tadını çıkarmasını söylesem ne güzel olurdu diye düşündüm. Sanki ben onun abisiymişim gibi.

“Unutma,” dedi çok ciddi bir tavırla, “Ne olursa olsun pasaportunu yanından ayırma. Pasaportun senin her şeyin. Onsuz bir hiçsin.”

Bilet kontrolünden sonra yukarıdaki dinlenme salonuna çıktık; orada bana bir Amerikan, kendisine de İskoç viskisi söyledi. Bana içki ısmarlamak ona kendini iyi hissettiriyordu, ben de ona içki ısmarlasam aynı şeyi hissederdim. Küçük, yuvarlak bir masaya oturduk, hiç konuşmadan çevremizdeki insanları seyretmeye başladık. İkincileri ben ısmarladım. Onun ısmarladığı üçüncülerden sonra ikimizin de kafası kıyak olmaya başlamıştı. Bir kez bir düğün dışında hiç onunla birlikte sarhoş olmamıştım, zaten o zaman da o kadar insanın arasında tam birlikte sayılmazdık. Sarhoşken çok mutlu oluyordu. Acaba esrar içse nasıl olur diye merak ettim ve hiç deneyip denemediğini sordum.

“Başımı ağrıttı,” dedi.

“Ne kötü.”

“Ona ihtiyacım yok benim.”

“Doğrudur.”

“Sen çok içiyor musun?”

“Arada bir.”

“Yakalanma da.”

“Hayır. Neden yakalanayım ki?”

“Bilemezsin.”

Ona biraz içirtmek isterdim. Belki bir gün, diye düşündüm. Sonra hoparlörden benim uçuşum anons edildi.

Koridor boyunca çantamı o taşıdı, ben de kapıdaki kıza göstermek üzere biletimi çıkardım. Kızın yanına vardığımızda belki yüzüncü defa:

"Her şeyini aldın değil mi? Bir şey unutmadın umarım. Neyse, unuttuysan göndeririz." Çok gergindi.

Ben de gerginlikten sürekli gülümsüyordum. Onu öpmek ve kucaklamak istiyordum, ama yapamadım.

"Peki," dedi ve omzuma hafifçe vurdu. "Belki gelecek seneye görüşürüz ha?"

"Tabii."

"Keyfine bak ufaklık."

"Sen de Yero."

İlk kez ona adıyla seslenmiştim.

İlk dönüp uzaklaşan ben oldum.

Orada durup uçağın kalkışını izleyeceğini biliyordum. Dışarı çıkıp uçağa doğru yürürken rüzgâr sert ve soğuk esiyordu. Onu görmek için dönüp baktım, ama çok karanlıktı ve seçemedim. Olduğunu düşündüğüm yöne doğru el salladım. Birazcık ağladım. İyi geliyordu.

Yine oradaydı. Karanlıkta. Ona el salladım. Görüşürüz Yero. Ama gecenin karanlığında yanıt gelmedi. Bulunduğum yer Bordeaux'ya çok uzak değildi ama otostop için çok geçti. Ben de uyumak için nehir kıyısındaki bir ağaçlığa girdim. Sıcak bir geceydi, otelde kalmaya gerek yoktu. Yıldızlar bana Teksas'ı hatırlatıyordu, neden bilmiyorum; anılar çılgınca birbirine karışıyor ve dünyanın bütün parçaları birbiriyle ilişkili olmaya başlıyordu. Tabii buranın ekmeği, peyniri ve şarabı Amerika'dakilere benzemiyordu, ama yıldızlar her yerde aynıydı. Birkaç saat uyudum, sonra hava ısıdı. Uyandığımda şafak çok yumuşak bir kırmızı ve hafif bir mavi, sabah yıldızı da gümüş bir noktaydı. Uyanık kalmaya çalıştım çünkü gökyüzü çok güzeldi, ama çok yorgundum ve kafamı yeniden çantamın üzerine koyup gözlerimi kaparken o anda uyandı-

ğım için sevindim; o kızıl gökyüzü görüntüsünü gözlerimin arkasında sürekli tutmak çok önemliydi, çünkü böylece ne olursa olsun benimle kalacaktı ve eğer bir gün intihar etmeyi düşünecek olursam ona tutunabilecektim. Hemingway'in şafakta intihar etmiş olması bana bir şekilde yanlış geliyordu. Şafak sökmüş, güneş ışırmış ve o dönüp doğruca hiçbir şeyin, hatta acının bile olmadığı geceye, karanlığa gitmişti. Şafakta tüfekte, namlu gözlerinin üstüne dayanmış, başparmak tetiği çekiyor... Sanki ışığın göğsüne kaçabilirmiş gibi. Bu Amerika'daydı. Montana'da. O büyük gökyüzünün altında. Acaba aynı canavarı mı paylaşıyorduk onunla?

Paris'e ulaşmak bütün bir gün sürdü. Oraya vardığımda yiyecek bir şey alacak kadar bile param kalmamıştı ve trenin kalkmasına daha üç saat vardı. Geceydi, yağmur çiselemeye başladı, her şey çirkin görünüyordu. İstasyonda uyumaya çalıştım ama çok yorgun, çok gergindim, bank da çok rahatsızdı. O yüzden kalkıp şehirde biraz daha dolaştım.

Yorgundum.

Çok yorgundum.

Eve gitmek istiyordum.

Nereye? Herhangi bir yere.

Canavar her yerdeydi. Yanımdan, çevremden, içimden, birbirlerinin içinden yabancılar geçiyor, birbirlerine çarpıyor, birbirlerinden kaçıyor, birbirlerine dokunuyor, dokunmaya korkuyor, itiyor, kakıyor, nazikçe kapı açıyor, şapkalarını çıkarıyor, dişleri arasından homurdanıyorlardı...

Eve gitmek, banyo yapmak ve yatmak istiyordum. Sabah olunca şarkı söyleyecek ve mutlu olacaktım.

Şehir bas bas bağıırıyordu. Hangi şehir? Ben neredeydim? Zaten ne farkı vardı ki? Canavar asla gitmeyecekti. Ondan

kaçış yoktu. O öldürüyor, sakat bırakıyor, işkence yapıyordu ve sonsuza kadar yaşayacaktı, asla ölmeyecekti...

Geceleri...

Ben onun nasıl göründüğünü öğrenene, gözlerinin içine bakarak boğazını sıkıp onu öldürene, gömene ve resmini avuçlarıma, kaderimin çizgileri arasına kazıyana dek...

Ben kötürüm olmayacağım baba!

Oğlum, dedi, ben öyle olmanı hiç istemedim. Neden böyle olduğunu düşündün?

14.7.7

Te

S O N

Peter Najarian ve *Son Ermeni*: Olumsuz Uzamın Söylemi*

Lorne Shirinian

On altı yıl önce Peter Najarian'ın *Son Ermeni* adlı romanını okuduğumda, çok tanıdık olduğum bir deneyimin, yoğun ve ince bir dille, o güne dek yazılanlardan çok daha çağdaş bir biçimde anlatılması karşısında adeta çarpıldığımı anımsıyorum. Son birkaç yıl içinde bu güçlü romanı tekrar okuma olanağı buldum; onun Kuzey Amerika-Ermeni edebiyatının en önemli metinlerinden biri olduğuna inanıyorum. Akademisyenler üzerinde kapsamlı çalışmalar yaptıkça ünü de kuşkusuz artacaktır.

Romanı okuyan herkes, metinde belli karakterler ve farklı zaman dilimleriyle ilişkili bir söylem çeşitliliği olduğunu fark edecektir. Bu çeşitlilik büyüleyici ve karmaşık bir ağ oluşturur. Metin, ayrıca, yalnızca anlamın nasıl yaratıldığı değil onun nasıl anlaşılacağı konusunda da belli sorular ortaya çıkarır. Belli başlı söylemler ve bunlar arasındaki ilişkilerden oluşan bir yapıda olduğundan metni yorumlamanın en verimli yolunun bir söylem analizi yapmak olduğunu düşünüyorum. Böylece karakterleri ve eylemlerini, onları tam anlamıyla yorumlamaya izin veren bir bağlama yerleştirmek mümkün olacaktır.

* *Armenian Review*, Güz 1987, cilt 40, sayı 3-159, s. 17-26.

Metni bir söylem olarak görmek onu kültürel fonksiyonları düzleminde yorumlama kapısını açar; çünkü edebi söylem, sosyal yapı içindeki bir dil etkinliğidir. Metindeki çeşitli söylemler dünyanın farklı versiyonlarını temsil eder ve bu yüzden de gerçekliğin yorumlarıdır. Dahası, edebiyata bir söylem olarak bakmak, metni dili kullananlar ve böylesi bir görüşün kapsadığı her şey, yani bilinç, ideoloji, roller ve sınıf arasında bir aracı olarak görmek anlamına gelir. Bu gözle bakıldığında metin bir nesneden çok dinamik bir süreç haline gelir.¹

Öykünün merkezindeki karakter, Aram, geçmiş, ailesi ve doğduğu ülke ile uzlaşamayan ikinci nesil bir Amerikalı Ermenidir. Roman bu öğeleri uzlaştırmaya olanağını araştır-maktadır. Metin geçmiş ve şimdiki zaman arasında gidip gelirken, farklı karakterler de tutumları ve değer yargılarıyla kendi aralarında bir kontrast oluştururlar. Böylece roman bir söylemler karşılaşmasına dönüşür. Bu karşılaşmalar ve zamanda yapılan geri dönüşler, hem ailesinin geçmişine hem de kendisinin şimdiki zamanına yaptığı maceralı yolculuklar sayesinde Aram kendisiyle yüzleşme olanağı bulur. Bu ona, duyduğu yabancılaşma hissinden kurtulabilmek için bir yol sunacaktır.

Roman, metnin çeşitli anlarında ortaya çıkan ve üç ana grupta toplanabilecek dört farklı söylem türü içerir. Öykünün merkezinde anlatıcı Aram vardır, diğer söylemler onu çevrelemektedir. İkinci grubu Aram'ın ailesi ve geçmişi oluşturur: annesi Melina, babası Petrus ve Ermeni arkadaşları. Üçüncü grup Aram'ın şimdiki zamanına iki net alternatif sunar. Bu alternatifler, Aram'ın abisi Yero ve Londra'da

1. Roger Fowler, *Literature as Social Discourse: The Practice of Linguistic Criticism*, Londra, 1981, s. 80.

tanıştığı bir kız olan Anita tarafından temsil edilir. Öykü boyunca bu söylemler kimi zaman gerçek bir karakterin ağzından, kimi zaman da Aram'ın kafasında art arda sıralanır. Romanda birinci nesil Ermenilerin söylemi kayıplarla, şaşkınlık ve bozgun duygularıyla tanımlanır ve karakterlerin o dolaysız mutsuzluk durumundan çıkışının olanaksızlığına işaret eder. Bu bağlamda onlar, Ermeni ve göçmen geçmişleri yüzünden, oldukları ya da sığındıkları yerde olumsuz bir uzamı kaplarlar. Öykü, Aram'ın bu olumsuz uzamın mirasını parçalayıp yeni bir söylem bulma girişimidir.

Karakterlerin sosyal durumları, tarihsel geçmişin insan ruhunda ağır izler bıraktığı durumlarda, şimdiki zamanı yaşamının zorluklarını açıkça gösterir. Buradaki özel durum Ermeni halkının 1915'te kıırma uğraması ve bunun sonucunda tarihsel Ermeni topraklarından ayrılmasıdır. Yeni dünyada ayakta kalmak ve yeni bir hayat kurmak karmaşık bir nimettir bu insanlar için. Ne tam Ermeni ne tam Amerikalı olabilirler. Toplumdaki gerek açık gerek tanımlanması zor sansürler yeni göçmenin ve Kuzey Amerika'da doğan ilk neslin hayatındaki zorlukları oluşturur.

Metnin merkezindeki Aram Tomasyan, kırk bir yaşında Amerikalı bir Ermenidir. Öyküdeki diğer karakterler, onun içindeki, canavar diye tanımladığı varlıktan kurtulma mücadelesinde ona etki eden ya da onun tepkisini çeken araçlardır. Aram bir mühendis ya da avukat olabilecek yeteneğe sahipken Amerikan toplumunun konforlu sınıfsal yapısında yaşamayı beceremez. Çalıştığı zamanlarda "aşağılık" işlerde çalışır, onun dışında yiyecek ve özellikle de kitap çalar. Geçmişindeki bir şey tarafından aciz bırakılmıştır, "Peşimden sürünerek gelen canavar kim, dolaptaki canavardan beni ne koruyacak?" (77) Toplumla bütünleşebilme konusunda

hiç umudu yoktur, "...ne kadar disipline girmeye çalışırsam çalışayım, kendimi değersiz, sıkıcı ve çirkin olmaya mahkûm hissediyordum." (28) Sonuç olarak bir serseri gibi yaşamaktadır.

Metin, Aram'ın yaşamı ve ailesinin geçmişi arasında birçok benzerlik sunar. Ana babasının Ermenistan'dan ko-yuldukları yolculuklarla, Aram'ın huzur bulmak için yaptığı yolculuklar paraleldir. Bu maceraların hepsi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Aram aynı döngüyü tekrarlamakla lanetlenmiş gibidir. Oysa şimdi, onunla birlikte ailenin soyunun sonu gelmiş gibi görünmektedir. Metin boyunca mastürbasyona sürekli olarak gönderme yapılmış ve buna suçluluk duygusu da eşlik etmiştir. Böylesi bir eylemin üremeyle ilgisi yoktur: "...Amerika'da... On binlerce çükün sonuçsuz mücadelesi şimdi aynada mastürbasyon yapan kısır kel yaratıkla sona eriyor." (57)

Amerika'da mutlu yaşamanın olanaksızlığı içinde, ülke iki imajla anılır; ilkinde bir orospudur, "...o, başkalarının hak iddialarına kayıtsız kalan uçsuz bucaksız kurumuş topraktı, o kadar. Parayı bastıran düzebilirdi onu." (34) İkincisinde ise bir yetimhanedir, "Amerika uçsuz bucaksız bir yetimhaneydi." (39) "Amerika benden çok fazla şey bekliyordu ve ben tıpkı yetimhaneden kaçan bir çocuk gibi kaçıp kurtulmak istiyordum ondan." (40) Aram kendini sevmez ve ülkesini küçümser. Bu, onu kendi yolculuğunu yapmak üzere harekete geçirir. Bu bir kaçış yolculuğudur. Kendisiyle yüzleşmemek için elinden gelen her şeyi yapar.

Yine böyle bir yolculuk sırasında, otostop çekerken, sınavlarını verip Memphis'teki evine dönen Yale'li biri onu arabasına alır. "Uzun boylu, aptal, yakışıklı genç bir adam-

dı. Çok düzgün, çok nazik ve yumuşak başlı biri olduğu için öyle yapmak istemediğinden eminim, ama yine de her yemek molasında bana kendimi göçmen bir çocuk gibi hissettirmeden de duramıyordu." (34) Memphis'li onu Ermeni asıllı bir Amerikalı, bir göçmen olarak görmeden edemez. Bunu isteyerek yapmıyordur, egemen olan grubun değerleri ve tutumları yerleşmiştir bir kere ve o grup da göçmenleri, "garip" yemekler yiyen bu kişileri, dışlamıştır. "...burası onun olduğu kadar benim de ülkemdi," (34) der Aram. Ülkenin bu ironik onaylanması, hissettiği yabancılaşmayla taban tabana zıttır.

Aram'la abisi Yero'nun babaları farklıdır; bu belki de karakterlerinin de tamamen farklı olmasının nedenlerinden biridir. Yero, Aram'ın uyum sağlamasını istemektedir. "Okula geri dön, mezun ol, bir iş bul ve kalabalığa karış. Bu 'farklı olma' hikâyesinin bokunu çıkardın artık." (36) Ve Aram yine neyin söz konusu olduğunun farkındadır.

Mezun olmak, memuriyet sınavından geçmek gibi bir şeydi; üzerime onaylanmıştı damgası vuruldu. Ve başka kimsenin yapmak istemediği bir işe girdim; girmeye degecek tek işe, yalan söylemeye, sahtekârlık yapmaya, ülkemden çalmaya ve bunu bir ölçüde dürüstçe geri ödemeye fırsat veren tek işe. Çünkü Amerika'da gizli kapaklı bir iş çevirmeden yaşayacak bir yol bulamamıştım. (36)

Aram'ın "onaylanmıştı" damgasını ve kendisini başkalarının gözünden görmeyi reddedişi, onu tanımlayan ve kayıtsızca kategorize eden kişilere karşı mücadelesini oluşturur. Bu anlamda söylemi bozguncudur; kurulu düzeni temsil eden ve Aram'ı değiştirmeye çalışan Yero'yu sürekli olarak provoke eder.

Romanın yapısı, giriş bölümünde okuyucuya Tomasyan ailesini ve Aram'ın düzensiz yaşamını tanıttak şekilde kurulmuştur. Bunu, ailenin geçmişinin bugünüyle harmanlanarak anlatıldığı ikinci bölüm izler. Çeşitli durumlarda Aram'ın annesi Melina, oğlunu babası Petrus'a benzetir, "Aynı onun gibisin..." (27); ama Aram bunu kabul etmez, "Ben babam değilim anne." (41) Bu Aram'ın mücadelesidir. O kendi sesini bulmaya çalışmaktadır: Geçmişi kapsayan, şimdiki zamanla bütünleştirebileceği ve yüzünü umutlu olasılıklarla dolu geleceğe dönen bir ses. Herkes onu, kişiliğini yok sayan bir kalıba sokmaya çalışmaktadır.

Bu ikinci bölümün çeşitli yerlerinde Melina ve Aram'ın söylemlerinin çatıştığı görülmektedir. Melina'nın buradaki söylemini, Aram'ın kâğıda döktüğünü varsaydığımız uzun, içsel bir monolog oluşturur. Birinci kişili bu anlatım hem otobiyografik, hem itiraflarla dolu hem de tarihseldir. Aram'ın söylemi düz, Melina'nınki ise içerlek basılmıştır. Bu, Aram'ın söyleminin genellikle Melina'nın söylediklerine tepki olarak verildiği etkisini yaratır.

Buz üstüne yaz kâtip; bildiğimden fazlasını hatırlıyorum, hayal gücüm hafızamdan daha geniş. Babam kırık bir ses-ti. Annem de hep başörtüsü takar ve hiç oturmazdı. Abim ise Her İnsan'dı, ne bu ne öteki. Kafam karmakarışık kalıntılarla dolu, bakışlarım donmuş, bir türlü odaklayamıyorum; bir bakışta her şeyi görüyorum, ama hiçbir şeyi seçemiyorum. (68)

Geçmişin görüntüleri ve hatıralar Melina'nın yakasını bir türlü bırakmaz. Gözleri geçmişte belli bir zaman ve yerde donup kalmıştır. Dahası, kendi ailesinin geçmişi de yaşamına ek bir yük getirmektedir. Petrus'un yeğeni Hagop'la evlenmiştir. Bir çocukları olmuştur: Yero. Daha sonra boşa-

nıp Aram'ın babası Petrus'la evlenmiştir. Melina'nın kendi bildiğini okuyarak boşanması, fazlasıyla geleneksel değerlere sahip Amerikalı Ermeni cemaatine aykırı bir hareket olarak görülmüştür. Şöyle der Melina: "Dört yanıma öyle yüksek, öyle kalın suçlama duvarlarıyla çevrili hissettim ki, hiçbir kefareti, hiçbir tazminat beni özgürlüğüme kavuşturamazdı." (91)

Orada en küçük mutluluklar bile çok görülmektedir. Petrus bir felç geçirir ve ağır ağır ölür; "...bütün bunların Yero ve babasına yaptıklarım yüzünden bana verilen bir ceza olduğunu düşündüm." (97-98) Geriye dönüp baktığında, çocukluğundan gelen bir suçluluk duygusundan başka bir şey hissedememektedir. "Trende bazılarımız hastalandık; bir köyde beni ve diğer altı kızı aynı odaya koydular. Alnımın yazısına bak ki, altısı da öldü." (69) Aram'ın annesinin itiraflarına verdiği yanıtta ise suçunu teşhir etme vardır.

Anne!

Koca memebaşlarımız, uzamış bıyıklarımız, sarmısak kokan ağızlarımız— dişlerinin yarısı kemiklerimize süt verirken gitti; büyük acılar çekmiş bütün o nesillerin şişmiş karınlarının vebaline karşılık, sokaktan topladığımız portakal kabuklarını yesek. Temize çıkar mıyız? (69)

Yukarıdaki "biz" Ermeni halkını tanımlamak için kullanılmıştır ve ayrıca Tomasyan ailesine de gönderme yapar. Burada Aram Ermeni halkını "biz" diye tanımlayarak onların metinde anlatılan trajediyi miras aldıklarını anlatır. Melina bu suçluluk duygusunu çok daha gerilere götürür. Merak içindedir:

Ben suçlu mu doğmuştum? Gitgide daha derine doğru gittim, yalnızca kum kalıncaya dek. "Git," diyor annem, onunla ellerimiz arasında askerin süngüsü var, "sana yiye-

cek bir şey verecek.” Peki, o benim kollarından koparılmamı görmeyi hak edecek ne yapmıştı? Annemde ilk anamızın günahı mı canlanıyordu? Ya ben? Sana bir bahçede çocukluğumdan hikâyeler anlatıyorum, Melina eşeğin tepesinden annesine sesleniyor: Dudi! Dudi! Masumiyetimin kanıtlarıymışçasına, bu sözcükleri tespih taneleri gibi defalarca tekrar ederim kendime. (98)

Melina annesini bırakmış olmanın suçluluğunu yaşar, herhalde annesi de bir daha kızını görmemek üzere götürülürken onu bir Türk askere vermiş olmanın suçluluğunu hissetmiştir. Aram Melina’nın tek tesellisidir: “...sen tadını çıkaramadığım bir dünyada benim uzantım oldun. Bir gün bunun da bedelini ödeyeceğimin, senin de kopup gideceğinin farkında değildim.” (98-99) Söylem, eski vatandan gelenlerden Amerika’da ilk doğanlara kadar üç nesli kapsamaktadır ve kültürel miras denen şeyin, tüm geçmişin yok edildiği, hayatta kalanlarınsa yaşamlarını yabancı ve çoğu zaman düşmanca bir ortamda kurmak zorunda kaldıkları zaman, ne kadar acılı ve zor bir şey olduğunu gösterir. Melina şu sözleri söylerken acının çılgılığı nesiller öncesine uzanmaktadır: “...ben de ömrünün yarısına gelmiş biri olarak annem için ağlardım.” (99) Melina bir başınadır ve Aram’a yardım edebilecek durumda değildir. “Kemiklerim soğudu benim, oğlum. Lütfen düşme, çünkü seni kaldıramam.” (104) Açıkçası, önceki nesillerin artlarından gelenleri özgürleştirebilme konusunda yapabileceği bir şey yoktur. Eski vatandaki yuvayı bırakmış olmasının geçmişten gelen suçluluğuna “...*bu benim hatam değil, beni suçlamayın*” (62) ve Amerika’da ikinci kez evlenmiş olmanın suçluluğuna karşı Aram kendi hayatını kurmak zorundadır, “Bir gün, bir yerde sıla hasretinden muhakkak kurtulacağım.” (92) His-

settiği bu yersizleşme ve yabancılaşma yuvasız olmasıyla ilişkilidir. İnsanın “benim” diye adlandırabileceği bir yerde yaşaması artık can alıcı bir öneme sahip olmaya başlar. O Amerika’da bir Ermeni göçmenin oğludur ama özünde tüm kültürel sembolleri Amerikandır. Bu iki memleket Aram’da bir türlü uzlaşamaz.

Melina’nın Ermeni arkadaşları, Ermeni göçmenlerin sosyal durumları hakkında daha fazla bilgi verir. Birkaç yaşlı Ermeni kadın birbirlerinin evinde mümkün olduğunca sık bir araya gelmektedir. Katliam sırasında Şamir’in tecavüze uğradığını öğreniriz. Amerika’da yeniden evlenmiştir; kocası ölmüştür; şimdi tek göz bir odada bir başına yaşamaktadır. İçlerinde kocası sağ kalan ve savaştan geri dönen bir tek Nıvart vardır. O da hiç bir zaman sevmediği bu adam için evi çekip çevirmektedir. (45) Melina’nın arkadaşları için şöyle denir bize: “Birlikte kalmak zorundaydılar, aynı dili konuşan kaç kişi kalmıştı ki?” (45-46) “Erkekler ölmüşlerdi. Ya da ölüyorlardı. Sakattılar. Ya da sessiz. Kadınlar dayanmışlardı.” (46) Kadınlar, “Bir felaketten kaçmış, sığındıkları ülkede erkek kardeşleriyle evlenmişlerdi ve sonunda onlara, küçük odalarında bir başlarına yaşayıp, haftada ya da ayda bir görüşüp söyleşmeyi beklemek kalmıştı yalnızca. Konuşacak ne kalmıştı ki?” (46) Böyle bir ortamda para bile teselli değildir. İçlerinden biri sorar, “Peki kim Amerikalı o zaman?” (48) Diğerleri yanıtlar, “Parası olan herkes.” (48) İlki devam eder, “Param var ama hâlâ yalnızım ben.” (48) İşte Aram böyle bir atmosferde yetişmiştir. Burada mutsuzluk, şaşkınlık vardır; kaçış umudu yoktur. İçinde bulundukları uzam işte böylesine olumsuzdur. İkinci gruptaki karakterler ve onların söyle-

mi tarafından temsil edilen aile mirası işte budur. Aram'ın, içindeki bir şeylerle yüzleşebilmek için ailesinin geçmişine geri dönmesi gerekmektedir. Böylesi bir ortamda doğmuş birinin bir kurbanı dönüşmesi ve bu olumsuz uzamda yaşayıp gitmesi çok kolaydır. Aram'ın mücadelesi bu durumu kırma girişimidir.

Romanın ikinci bölümü, babasının geçmişini anlatan tarihsel bir söylemle başlar.

Petrus Tomasyan, ailenin en küçük çocuğu olarak, Bağdat'tan Konstantinopol'e uzanan antik kervan yolu üzerinde surlarla çevrili bir şehir olan Diyarbakır'da, Dicle kıyısında, 1893'te doğdu. (60)

"İkinci yedi yılında..." (62) ve "Üçüncü yedi yılı ..." (63) gibi ifadeler söylemin tarihsel niteliğini pekiştirir. Ailesinde anlam ve değer arayan Aram için, babasının tarihsel bir söylemle anlatılmış olması araya bir mesafe koyar ve Aram'ın onu arayışındaki gerilimi yükseltir. Petrus bir göçmen olarak, Amerika'da işlerin nasıl yürüdüğünü öğrenmiştir. "Amerika'nın tarihini parasının üstündeki taş yüzlerden öğrendi." (64) Amerika'ya gelmek geçmişini tehlikeye atmıştır. "Vatandaşlık belgesi için andı, egemenliğe bağlılık andını öğrendi; kaderin o mumya suratları için kendi atalarını rehin verdi. " (64) Petrus için "Yeni Dünya sadece taş ve yeşil küftü, iliği emilip kurutulmuştu." (64)

Acı bir ironi içeren bir bölümde sansürün Petrus'u nasıl kendine ihanet ettirdiğini görürüz. Amerika'da genç bir erkek olarak Petrus bir kadınla ilk ilişkisini bir genelevde yaşar.

Yattığı ilk fahişe altın dişliydi. Kadın ona Yahudi olup olmadığını sordu.

“Yahudi’ye benziyorsun.”

Buna nasıl yanıt vermeliydi; hayır dediğinde kendini birine ihanet etmiş gibi hissetti.

“Ben Yahudilerle yatmam,” dedi kadın.

Sonra onunla yattı, ilk Amerikan fahişesinin içine girdi, onun etini aldattı ve kendi kanına ihanet etti, çünkü o Yahudi’ydi, kadının halkından biri değildi. (65)

Burada Ermeni göçmen, kendini tarih boyunca zulüm görmüş başka bir azınlık grubuyla özdeşleştirmektedir. Petrus kendini Amerikalı olarak tanımlayamaz. Egemen grup tarafından –ölene dek orada kalacağı– azınlık statüsüne sürgün edilmiştir.

Aram’a alternatifler sunan üçüncü karakterler grubunu ise abi Yero ve Aram’ın Rosie diye adlandırdığı Anita oluşturur. Yero Amerikan hayat tarzını tüm kalbiyle kabul etmiştir. Amerikalı bir karısı, iki çocuğu, şehir dışında konforlu bir evi ve iyi bir işi vardır. “Amerikalı abim benim, sen bu işi başardın:” (106) der Aram. Aralarında gittikçe büyüyen bir uçurum vardır. Aram Yero’nun dürüst olmaktan korktuğu için kendi kendine konuşmayı asla öğrenemediğini söyler. Kendisi bir yandan geçmişiyile uzlaşmaya çalışırken bir yandan da kendine özgülüğünü koruyabilmek için mücadele etmektedir. Yero’ysa kendi kimliğini, geçmişiyile bağlarını koparmak pahasına bulmuştur. “Abimin evi babasının insanların o dolambaçlı tasarımına uzaktı; tüm çizgiler düz ve sertti burada.” (120) Bununla birlikte Yero, bir yanılla her şeyi tamamen bırakmamıştır. Oturma odasına eski aile fotoğraflarını asmıştır. “Onlardan kopamamıştı, benim gıpta ettiğim ve hiç bilemediğim şeylere o neredeyse

umutsuzca tutunmuştu.” (121) Yero, Aram’ın aileye önem vermediğini söyler ama Aram tersini ileri sürer, “Ama onlar benim de ölülerimdi.” (121) Abisi ve onun temsil ettiği şeylerle yüzleştğinde şöyle der, “*Daha fazla*, diye fısıldadım. Daha fazla... bir şey istiyordum. Güzellik. Kendimi daha iyi hissettirecek bir şey. Çünkü mutlu değilim, abi. Senin sahip olduğundan daha fazla bir şey istiyorum. Yaşadığın yer çirkin. Yanlış.” (122) Aram neye ihtiyacı olduğunu ya da neyin peşinde olduğunu tanımlayamaz ama anlatamadığı bu şeye karşı duyduğu arzu ve gerginliği hissederiz.

Yine de Yero doğru olanın kendi yaşamı olduğunu bilir. “Onun için kesin olan bir şey vardı: Çoğunluğun yolu doğru yoldu.” (123) “Her şey iş içindir” dedi. “Ne olmuş yani? İş dünyası için iyi olan bizim için de iyidir.” (128)

Bir gün Yero’yla birlikte küçük bir kasabadan geçerken, yol üstündeki bir lokantada dururlar. Yero müşterilerden biriyle muhabbet etmeye başlar. Bu konuşmaya katılamayan Aram onu izler ve abisinin rahatlığına hayran olur. “Ve o, benim abim, sanki onlardan biriymiş gibi yanındaki adamla ve tezgâhın arkasındaki kadınla, sanki hepsi geçmişte bir şeyleri paylaşmışlar, onlar da onun Dünya Fuarı, Tommiks ve Betty Grable anılarını paylaşıyorlarmış gibi, beysbol hakkında çene çalmıştı. İşte o zaman onun yalnız olmadığı(...) herhangi bir adamla ve tezgâhın arkasındaki herhangi bir kadınla çene çalabileceğini bildiği için gerçekten mutlu olduğunu gördüm.” (129) Aram duygularını dışa vuramaz. Çevresine yabancılaşmıştır; Amerikan rüyasına inanan ve marjinallikten kaçınan abisinden çok farklıdır.

Bu romanda ilginç olan, birçok söylemin sabit olmamasıdır. Söylem diyaloglara dayanır ve Aram daha önce annesi ve şimdi de abisi tarafından temsil edilen söylemlerle hep

ilişki içindedir. Yero'ya tepki olarak şöyle der, "Terk et bunları Yero! demek istiyordum ona, bütün bunları bir kenara fırlatıp at, bunların hepsi, bütün bu indirimler, pazarlıklar, taksit planları birer düzmece, yalan ve aldatmaca." (130) "Ne için? derdi bana herhalde. *Senin gibi olmak için mi? Senin gibi mi olmamı istiyorsun Aram?*" (131) Aram, Yero'nun ona neler söyleyebileceği konusunda tahminlerde bulunur. Yero'nun Aram'ın zihninde duyulan sesi, Aram'inkinden farklı bir sesi temsil eder. Okuyucu bir an için Yero'nun bakış açısını paylaşır ve Aram'ın yaşam tarzını sorgular. Ama okuyucu aynı zamanda, Aram Yero'nun hayatını hiç de çekici olmayan bir biçimde sınıflandırdığı için Yero'nun bakış açısını da sorgulamaya yönlendirilir: "Vakit kaybetmeden kendine bir eş buldun ve hemen WASP diyarında iki katlı bir ev için hazırlıklara başladın." (116) Bu yolla, seslerin oyunu ve söylemlerin savaşı farklı görüşlerdeki okuyucuya hep geri döner. Romandaki gerilimin kaynağı buradadır. Aram için en iyisini isteyen okuyucu, hem onun hem Yero'nun zaaflarını görebilir.

Aram sonunda kendisini orada bir "sürgün" "göçmen" ve hatta ironik olarak "hacı" olarak tanımladığı İngiltere'ye kaçır. Spitalfields'ta köhne bir binada bir oda kiralar. "Babamın Amerika'ya ilk geldiği zamanları düşünüyordum ve bazen bana o günlerin başkalarından dinlediğim tadını yeniden yakalıyormuşum gibi geliyordu." (142) Ailesinin geçmişi ve kendi hayatı arasındaki benzerlik korunmakta ve gelişmektedir. Bu Aram'ın hayatında gerekli bir adımdır. Şöyle der, "İşim de çok zor değildi(...) ders veriyordum; öğrenerek, hatalar yaparak, kendimin dışına çıkarak." (143)

Ama yine de abisinin gücünden kendini kurtaramaz. Yero'nun sesi, gerçek diyaloga dayalı bir biçimde ona geri dö-

ner. Rüyasında kendi kendine şöyle der, "Bir ev istiyorum, bir tür istikrar istiyorum, bir eş, bir bebek, başka türlü bir yaşam istiyorum..." (145) Sonra sorar kendine, "Abiminki gibi mi?" (145) Burada Yero'nun söylemi devreye girer, "Yaşlanıyorsun artık, aylak aylak dolanmayı bırak da bir yere yerleş, diyordu abimin sesi kulağımın dibinde." (145) Yero'nun bakış açısı rüyalarda bile öyle güçlü ve tutarlıdır ki Aram sürekli abisinin temsil ettiği yaşam tarzına karşı mücadele etmek zorundadır.

Sonra, kendisine kurtuluş ya da en azından hayatında bir değişiklik imkânı sunan Anita ile tanışır. Aram metin boyunca kendisini yırtık pırtık, kirli kot pantolon giyen bir aylak olarak anlatır. İyi giyinen biri olmaktan hep korkmuştur. "Ö bunu değiştirmeye çalıştı, aslında bunu yapmasını ben de içten içe istiyordum." (148) "Ve beni kurtarması için onu kullanabileceğimi sandım..." "Onun kollarına kaçabilirdim." (149) Kendisini tutan şeyle yüzleşmekten hâlâ acizdir. Kaçmak onun için daha kolay ve güvenli yoldur. Kompleksleri ile ilgili şöyle der, "...kendimi çevremi saran tüm bunlar arasında beceriksiz hissettim." (154) Oysa Anita güçlüdür ve Aram'ın güçsüzlüğüne teslim olmaz. Onun gücü ve istekleri Aram'ın yararına olabilir. "Kimse bana kendimi değersiz hissettiremez," dedi. "Ben önemliyim ve eğer ben önemliysem sen de öyle olmalısın, yoksa neden seninle birlikte olayım ki?" (154) Aram'a, güçlü biri olmasına ihtiyaç duyduğunu söyler. "Senin güçlü olmana ihtiyacım var," dedi. "Eğer olmazsan seninle yapamam." (157) Ve sonunda, hâlâ değişemeyen Aram'ı terk eder. Amerika'ya yolculuk yapar ve Aram için bir olanak daha yok olur.

Üçüncü gruptaki bu iki ses, Aram'a farklı seçenekler sunar. Yero'nun temsil ettiği, Amerikan toplumunda düzene

uygun bir hayat, bir iş, banliyöde ipotekli bir ev, çocuklar ve tüketimcilik Aram'ın bütününü reddettiği şeylerdir. Onun istediği başka bir şeydir; ne olduğunu bir türlü tanımlayamaz ama Yero'nun sunduğu şeylerle uzaktan yakından ilgisi olmadığından emindir. Anita ise özgür ruhlu, güçlü istekleri olan ve Aram'la kalırsa gelişemeyeceğini hisseden bir bireydir. Aram olumsuz uzamını bir kırsa, onu tutan şeyden bir kurtulsa belki de birbirlerine yardım edebileceklerdir. Anita, romanda ayrıntılı bir şekilde işlenen Ermeni olmayan tek karakterdir. O kendi ülkesinde yaşayan İngiliz bir kadındır. Kendi kişisel gelişimine duyduğu istek kesinlikle olumsuz bir uzamda değildir. Onun söylemi güç ve kararlılıkla gösterilmiştir. "Kimse bana kendimi değersiz hissettiremez(...) Ve başaracağım Aram." (154-155)

İngiltere'de bir başına kalan Aram, odasında inzivaya çekilir. "Yıllar boyunca geliştirdiğim uzun maske repertuarımdan seçtiğim maskeleri takınarak kendimi eğlendirmeye başladım:" (164) Ayna karşısında rahatlar ve birdenbire silahlarından arınır. "Bu nazik, iyi, masum, hüznü ama güzel bir yüzdü ve birdenbire Anita'dan ya da başka birinden hep istediğim sevgi içimden kendim için yayıldı." (164) Maskelerinden sıyrıldığında ilk kez kendisini gerçekten görür. Bu noktada hayatında önemli değişiklikler olmaz. İçindeki canavarın onunla sonsuza dek yaşayacağını bilir ama en azından artık onunla yüzleşmeye isteklidir: "Ben kötürüm olmayacağım baba!" (169) İlk kez bağımsızlığını ilan eder. Geçmiş, ailesi ve kendisiyle yüzleşmekte özgürdür. Geçmişini kendisiyle birlikte taşır ama hâlâ bir birey olarak da kalabilmektedir. Petrus'un buna yanıtı romanın son sözlerini oluşturur. "Oğlum, dedi, ben öyle olmanı hiç istemedim. Neden böyle olduğunu düşündün?" (169) Aram'a bunca acı

veren şeylerin bir kısmı kendi zayıflığının eseridir. Babası ona bakış açısını değiştirmekte özgür olduğunu gösterir. Böylece Aram olumsuz uzamını kırma yolunda, önceden hiçbir şekilde var olmayan bir olasılık olduğunu görür. Kitabın tümü paralel yolculuklardan oluşmuştur. Aram'ın anne ve babası geçmişte birer Ermeni olarak çektikleri acılar yüzünden olumsuz uzamı kıramazlar. Petrus yuvasını Amerika'dan, acı verici bir uzaklıktan sevgiyle anımsar; oysa Melina soyuna karşı açıkça eleştireldir. "Petrus baba evini hatırlıyordu ve bu onun için her şeyden daha önemliydi, ama ERMENİ olmak benim için öksüzlükten başka ne anlama geliyordu?" (76) Roman, ikinci neslin, geçmişin ağırlığı ve suçluluğundan kendini bütünüyle kurtaramadığını ama yine de bir uzlaşmanın mümkün olduğunu işaret eder. Aram annesiyle diyalogu sayesinde geçmişini yeniden kazanır. Annesi onun ne yaşadığını anlamaktadır. Aram, kitabın sonundaki babasıyla diyalogunda ise kendisi ve geçmişiyle yüzleşir ve özgürleşir. İçinde bulunduğu olumsuz uzamdan kaçabilecektir.

Romanda karakterler, Amerika'nın yabancı koşullarında, eski kültürün alt kültür durumuna düştüğü bir toplumsal sınıflandırma içinde yer alırlar. Alt kültür olarak Ermeni mirası büyük baskı altındadır ve zayıflamaya başlamıştır. Yaşam değiştikçe, marjinal olan, hem eski hem de yeni kültürle çatışmaya başlar. Aram eski ülkenin anılarını taşıyan ana babasıyla ilişki içindedir. O aile geçmişini sorguladıkça, metindeki söylemler de şimdiki zamandan geçmişe doğru kaymaktadır. Geçmiş onun içinde yaşasa da Aram geçmişte yaşamamaktadır. Bir anlamda bu onun aile temellerinin söylemidir. Her karakterin söylemi bir diğerine karşı çıkacak biçimde sıralanmıştır. Karakterler, her koşulda birbirle-

riyle ve çevrelerindeki toplumla tekrar tekrar karşılaşmaya zorlanmaktadır. Her biri, kendi tarzıyla kendi kararlarını almaya ve doğrularını ispatlamaya uğraşmaktadır. Bu yolda Petrus ve Melina bozguna uğramıştır. Ama Aram için hâlâ bir şans vardır.

Söylemlerin bu oyunu ve söylemlerarasılık metnin ana özelliğidir; bu özellik bir yanıyla Amerikalı Ermenilerin kültürel gerçekliğini gösterir, diğer yanıyla ise metnin çeşitli anlarında sabit, belirlenmiş bir bakış açısını yerinden ederek öznenen çok ilişkileri merkeze alan bir etki yaratır. Anlam, bu devinim, bu zıt etkileşim yoluyla yaratılır ve metni anlamada yeni bir yol önerilmiş olur.

Açıklamalar

Adoyan, Vosdanik: (Van, 1904-New York, 1948) 1909'da Anadolu'dan Erivan'a göç eden bir ailenin çocuğuydu. 1920'de ABD'ye gitti ve orada adını Arshile Gorky olarak değiştirdi. Rhode Island Tasarım Okulu'nu bitirdi. Sırasıyla Cézanne'in, Picasso'nun, Léger'in ve Miro'nun etkisinde kaldıktan sonra soyut sanata yöneldi. Avrupalı ressamlarla soyut dışavurumcu Amerikalı sanatçılar arasındaki bağı kuran isim olarak bilinir.

Anma Günü: ABD'de savaşlarda ölenlerin anıldığı resmi tatil günü; Madalya Günü olarak da bilinir. Çoğu eyalette mayısın son pazartesi günü, bazılarında ise 30 Mayıs'ta kutlanır.

Armada: İspanyol kralı II. Filip'in 1588'te İngiltere'yi işgale gönderdiği deniz kuvvetleri.

Atalarımızın öldüğü ülke: (*Lands where our fathers died*) S. F. Smith tarafından yazılmış *America* adlı milli marşın.

Atum: Eski Mısır'da Tanrıların Tanrısı. Tek ve mutlak hükümdar. Bütün hayati güçlerin tek dağıtıcısı olarak bilinirdi. Onda yaratıcı bir güç bulunduğuna, maddi dünyanın ilk unsurlarına onun hayat verdiğine inanılırdı. Sonradan Güneş Tanrısı Ra (Re) ile eş sayıldı.

Babam mı? O kimdi?: (*My father? Who Art?*) "Our father, who art in heaven –Ey göklerdeki babamız" duasına gönderme yapıyor.

Baküs törenleri: Bkz. Diyonisos.

banyan ağacı: Hint inciri. Dalları toprağa dalarak yeni kökler saldı için, tek bir ağacın birçok ağaçmış gibi görünmesine neden olur.

bitnik: 1950'lerin "beat" akımının takipçilerine verilen ad. Geleneksel Amerikan yaşam tarzına karşı duran bu akım, müzikte, edebiyatta ve diğer sanatlarda büyük yankı bulmuştur. 1960'ların çiçek çocuklarının öncülü olan bitnikler daha sonraki kuşaklara da ilham vermiştir.

Boone, Daniel: (Berks, 1734-Saint-Charles, 1820) Amerika'da sınır boylarının ilk kez yerleşime açılmasını sağlayan efsaneleşmiş kahraman. Lord Byron *Don Juan* adlı şiirinde ona yedi kıta ayırınca dünya çapında ün kazandı.

Burr'un Hamilton'u vurduğu...: Siyasi hasımlar Aaron Burr ve Alexander Hamilton arasında Burr'un davetiyle 1804'te gerçekleşen ve Hamilton'un hayatını kaybettiği düello kastediliyor.

Del Purgatorio: (Ing. *Purgatory*: Araf, geçici olarak günah cezası çekilen yer, ıstırap yeri) İsim seçiminde yazarın bu kelimeye gönderme yaptığı söylenebilir.

Demeter: Yunan mitolojisinde bereket ve toprak Tanrıçası. Kronos ve Rhea'nın kızıdır. Efsaneye göre Demeter tarımı Triptolemos'a öğretmiş, o da bunu insanlara anlatıp yaymıştır.

Dick: Richard adının kısaltmasıdır.

Diyonisos: Eski Yunan-Roma'da toprağın ve ürünün bereketini simgeleyen Doğa Tanrısı. Özellikle Şarap ve Coşkunkluk Tanrısı olarak anılır. Takma adlarının en yaygını Baküs'tür. Baküs törenleri (Büyük Diyonisos Şenlikleri) de onun adından gelmektedir.

Elgin Mermerleri: Atina'daki akropolden sökülerek British Museum'a götürülen tarihi mermer parçaları.

El-Hajj Malik El-Shabazz: Amerika'daki siyah Müslüman hareketinin liderlerinden Malcolm X İslamı benimsedikten sonra bu adı almıştı.

Fokun cennete dönük kocaman, deniz serpintili bakışıyla: (...the se-al's wide spindrift gaze toward paradise) Hart Crane'in *Voyages II* (Yolculuklar II) adlı şiirinden bir dize.

Gılgamış: Babil'in güney bölgesindeki eski bir şehir olan Uruk'un hükümdarı olarak tasavvur edilen yarı Tanrı yarı insan kahraman. Çeşitli mitolojiler üzerinde derin iz bırakmış ünlü Gılgamış Destanı onun hayatını konu eder. Babil ve Asurlular Gılgamış'ı *Sha Nagba Imuru* (Her şeyi görmüş olan) diye anardı.

Harput'taki kolej: Amerikalı misyonerler tarafından 1878'de kurulan ve Ermeni öğrencilerin eğitim gördüğü yüksek okul kastediliyor. 1888'e kadar *Armenia* (Ermenistan) adıyla anılan kolej daha sonra *Yeprad* (Fırat) adını almıştır. Pek çok aydın, gazeteci, yazar yetiştiren okulun 1905'te 934 öğrencisi vardı. 1915'te kapandı.

Havav: Palu'nun kuzeyinde Ermeni köyü (daha sonra Ekinözü?). 19. yüzyılın sonunda 210 hanede 1436 kişi yaşıyordu. Köyün içinde iki kilise (Surp Asdvadzadzin ve Gatoğigos) bir okul (Surp Pırgiç), hemen batısında ise Kağtsrahayyats Manastırı vardı.

Her İnsan: 15 yy. sonlarında yazılmış, yazarı bilinmeyen *Everyman* (Her İnsan) adlı tiyatro oyununa gönderme yapılmaktadır. Tıpkı bir Ortaçağ Hristiyan ahlak oyunu olan *Everyman*'de her insanı temsil eden kahraman, ölümü ancak bir Hristiyan tevekkülüyle kabul ederse selamete ereceğini anlar.

Hınçak: Hınçak Partisi (tam adı *Sosial-Demokratagan Hınçagyan Gusaksut-yun* [Sosyal-Demokrat Hınçak Partisi]) yandaşı olan kimse. Parti 1887'de Cenevre'de kuruldu. Sosyalist ilkeleri şiar edindi. Rus Narodniklerinin, özellikle de Aleksandr Herzen'in fikirlerinden ve *Kolokol* (Çan) gazetesinden etkilendi. Hınçak (Çan) adı da buradan gelmektedir. Ermeni sorununun çözümü için II. Abdülhamit döneminde eylemlerde bulundu. II. Meşrutiyet döneminde siyasi platformda yer aldı, Meclis-i Mebusan'a Hınçak mebuslar da girdi. Halen Lübnan, Suriye, ABD, Fransa, İran gibi Ermeni nüfusunun yoğun olduğu ülkelerde faaliyetini sürdürmektedir.

Hindistan'a Yolculuktan Ötesi: E. M. Forster'in romanı *Passage to India*'ya (Hindistan'a Yolculuk) gönderme yapılmaktadır. Forster kitabında İngilizler ile Hintliler arasında dostluğun olanaksızlığını anlatır.

Hipnos: Yunan mitolojisinde, oğulları vasıtasıyla tatlı rüya ve uyku

verdiğine inanılan Tanrı. Homeros'un *Ilyada*'sında, Hera'nın, Troya'ya karşı savaşlarında Yunanlılara yardım etmek amacıyla Hipnos'u kullanarak Zeus'u uyuttuğu anlatılır.

Huguenotlar: 16. yüzyıldaki Reform hareketleri sırasında Fransa'da ortaya çıkan Protestan topluluk.

İnanna: Mezopotamya mitolojilerinde Savaş ve Aşk Tanrıçası. Gök Tanrısı An'ın kızı ve karısıdır. Bir başka söylenceye göre de Ay Tanrısı Nanna'nın (Sin) ve Rüzgâr Tanrısı Enlil'in (Bel) kızıdır. Birçok güçlü bir arada barındırdığı için Evrenin Kraliçesi olarak anılır.

İstilacı Bekir: Amid(a) diye de bilinen Diyarbakır şehrinin resmi adı 1937'ye kadar Diyarbekir'di. Abbasiler yöreye bu adı göçebe Arapların Rebia kolundan Bekr bin Vâil (Bekr'ler) boyuna atfen verdiler, ancak Diyarbekir adının asıl yaygınlık kazanması 16. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetinden sonra oldu.

Kara Geyik Anlatıyor: (*Black Elk Speaks*) Siyu kabilesinden bir ruhani ve sağaltıcı olan Hehaka Sapa (Kara Geyik, 1863-1950) 1930 yılında şair John G. Neihardt'a (1881-1972) yaşamöyküsünü dikte ettirmiş, 1932'de *Black Elk Speaks* adıyla yayımlanan felsefi yönü çok güçlü bu eser büyük ilgi görmüş, sonraki yıllarda onlarca yeni basımı yapılmıştır. Hehaka Sapa gençliğinde Kızılderililerle Beyazlar arasındaki son savaşlara katılmış, misyonerlerin zorlamaları sonucunda Katolikliği benimsemiş, ancak soyunun mirası olan Lakota inanışının yaşaması için, etrafına topladığı insanlarla birlikte barışçıl çalışmalar yürütmüştür. Neihardt'a Lakota inanışı ve Siyu yaşamı hakkında bilgiler verirken, kaybolmaya yüz tutmuş geleneklerin sonraki nesillere aktarılmasını amaçlamıştır.

Karon: Yunan, Etrüks, Roma mitolojilerinde ölümlerin ruhlarını cehennem ırmaklarından geçirdiğine inanılan ihtiyar kayıkçı.

Kaşer: Yahudi şeriatına göre neyin yenip neyin yenilemeyeceğini düzenleyen kurallar bütünü olan *Kaşerut*'a uygun yiyecek.

Ku Klux Klan: ABD'de siyahlara yönelik şiddet eylemleriyle tanınan gizli örgüt. 1866'da kurulmuş, birçok kereler bastırılmasına karşın gü-

nümüze dek varlığını sürdürmüştür. Zamanla, Katoliklere, Yahudilere, yabancılara ve örgütlü işçilere yönelik düşmanca faaliyetlerde de bulunmaya başlamıştır. Günümüzde, Yeni-Nazi hareketler ve diğer aşırı sağ gruplarla ittifak halindedir.

kumkat: Fortunella cinsinden bitkilere verilen ad.

Lobotomi: Beyin loblarının beyindeki diğer bölgelerle sinir bağlantısının kesilmesini içeren cerrahi işlem.

Milli İyileştirme Yasası: (*The National Recovery Act*) ABD başkanı Franklin Delano Roosevelt'in 1930'larda Büyük Buhranı aşabilmek için uygulamaya koyduğu program.

Powhatan'ın kızı: Kızılderili şefi Powhatan'ın kızı Pocahontas İngiliz sömürgeci John Rolfe ile evlenip İngiltere'de yaşamıştır.

Queequeg: Herman Melville'in *Moby Dick* adlı romanının Kızılderili kahramanı.

Saroyan, William: (Fresno, 1908-Fresno, 1981) Amerikalı yazar. 20. yüzyıl başında Bitlis'ten ABD'ye göçmüş Ermeni bir ailenin çocuğudur. Hayatı boyunca altmışı aşkın kitap –öykü, roman, oyun vs. yazdı. Düzyazıda kendine özgü bir tarz yarattı. Akıcı, konuşur gibi, coşku dolu bu tarz kendi adıyla "Saroyanesk" diye anıldı.

Satir: Eski Yunan mitolojisinde Tanrı Diyonisos'la ilişkilendirilen yarı insan yarı hayvan yaratık. Yarı bedeninin keçi olduğu söylenir.

Taşnak: Taşnak Partisi, Taşnaktsutyun (tam adı *Hay Heğapokhagan Taşnaktsutyun* / Devrimci Ermeni Federasyonu) yandaşı olan kimse. Parti 1890'da Tiflis'te kuruldu ve sosyalist ilkeleri şiar edindi. Avrupa, Kafkasya, Yakındoğu, Ortadoğu ve Türkiye'de faaliyet gösterdi. II. Abdülhamit rejimini yıkmak için Türkiyeli devrimcilerle, özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle ittifak yaptı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra

Meclis-i Mebusan'a Taşnak mebuslar da girdi, ancak İttihat ve Terakki'yle aralarındaki yakınlaşma zamanla yerini anlaşmazlıklara bıraktı. 28 Mayıs 1918'de kurulan bağımsız Ermenistan Cumhuriyeti'nde iktidara geldi. 29 Kasım 1920'de Ermenistan SSC'si kurulunca önce iktidardan uzaklaştırıldı, üç yıl sonra da yasaklandı. Zamanla milliyetçi bir çizgiye kayd. Halen Ermenistan'da ve Lübnan, Suriye, ABD, Fransa, İran gibi Ermeni nüfusunun yoğun olduğu ülkelerde faaliyetlerini sürdürmektedir.

trylon ve sphere: 1939'da New York'ta düzenlenen Dünya Fuarı için Trylon ve Perisphere adlı iki anıt inşa edilmişti.

Yehova: Kitab-ı Mukaddes'te Tanrı'ya verilen ad. Başlangıçta "Yaho" veya "Yahu" şeklinde telaffuz edilir ve "O'dur" anlamına gelirdi. Babil sürgününden sonra bu ad anılmaz oldu; hahamlar Kitab-ı Mukaddes'i okurken bunun yerine Tanrı'nın başka bir adını veya *adonai* (Rabbim) kelimesini kullanmaya başladılar.

Zigurat: Asur ve Babillilerin basamaklı piramit şeklinde tapınağı. Zikkurat ya da Ziggurat diye de bilinir.

Dizin

- AAF 110
Abraham Lincoln 21, 80, 102, 103
Abraham Lincoln Tüneli 48, 96
Adana(lı) 68, 70, 73, 76, 92
Afganistan 122
Ahya 54
Akdeniz 53
Akra 53
Ali Akbar Khan 153
Allah 29, 69, 145
Amerika(n)lı(lar) 26, 30, 31, 36, 39, 40, 43-45, 47-49, 51, 54, 56, 57, 61, 62, 64, 65, 67, 72-76, 78, 80, 81, 86, 87, 90, 106, 107, 109, 110, 135-137, 139-141, 145, 147, 149, 158, 164-168
Anahid 53, 54
Anglikan 141
Anita Spain 146-148, 152, 154, 159-164, 145
Anma Günü 22
Anna (Bacı) 61-67, 75-79, 81-83, 90, 91, 103, 106, 121
Anıky 80, 135
Antep 70
Antranik Dadayan 53
Apollo 37
Araf 97
Aram 21, 29, 30, 41, 43, 50, 100, 101, 118, 119, 121, 123, 131, 154, 155, 158, 159, 161
Aram (marangoz) 60
Arap(lar) 53, 54, 56, 57
Arapça 53
Arara Tepesi 52
Archie Andrews 23, 115
Aristo 30, 48
Armada 147
Armenler 56, 57
Arsen Boyacıyan 53
Asdvadz dada 58, 101
Asurbanipal 80
Aşk Tanrısı 82
Aşod Aramyan 73
Atalarımızın öldüğü... 26
Atum 83
Avrupa(lılar) 122, 138
Ayı 28
Babam Mı? O Kimdi? 59
Bach 153
Bağdat 60
Bakalyan 41
Baküs törenleri 81
banyan ağacı 149
Baron 50, 52
Batı Yakası 28
Bear Mountain 124, 125
Bereket fabrikası 77, 83, 84
5. Cadde 122
Bethnal Green 141, 163
Betty Grable 129
Beyrut 44, 45, 53, 67, 69, 73, 74, 78, 92
bitnik 29, 30, 139
Boğos 61, 63, 65
Boğosyan 79
Boston 80, 119
Bordeaux 167
Bowery 142
Brest-Litovsk 67
Brick Lane Sokağı 140, 162, 163
Broadway 39
Brooklyn 79, 137, 141, 165
Brooklyn Bulldogs 115
Brooklyn Heights 32
Buda 96
Budweiser 135
Buhran 25, 27, 33, 45, 81, 82, 109, 151
Burr 49
Buster Brown 126
Butler Kütüphanesi 39
Bülucistan 139
Büyük Sinagog 142
Büyük Tur 140
Cadılar Bayramı 132
Camden Town 149
Canal Caddesi 112
Carmen Minoso 37
Camaby Caddesi 147
Carpenter Kütüphanesi 39
Cathleen 150
Catskills 45
Central Bulvarı 26
Central Park 39, 162
Charing Cross 160
Che Guevara 118
Chippendale 42
Christ Church 141
Chrysler 49
Coca Cola 74

- Cockney 145
Coney Adası 121
- Çeçen(ler) 45, 66
Çin(li) 87, 88, 94, 99, 122
- Daily News* 112
Daniel Boone 49
Dardanel 26
DDT 119
Del Purgatorio 87, 152
Delancey 141
Demeter 83, 105
Demokrasi Baba 126
Dick ve Jane ve küçük köpekleri Spot 35
Dick'in Şehri 60
Dicle 60
Dikran 60
Dikranagerd 60
Diyonisos 81, 144
Diyarbakır 45, 60, 90
Doğu Hint Dokları 150
9W yolu 124
Dolores Minoso 37
Doncaster 140
Dover 165
Dörtöl 53
Dünya Fuarı 128-130
- E Pluribus Unum* 137
East End 141
Eddie 110
Edinburgh 139
Edward 82, 110 ,
Eisenhower 35, 116
Ekbatana 67
Elgin Mermerleri 144
El-Hajj Malik El-Shabazz 70
Ellis Adası 64
Emerson 105
Empire State 22, 49
- Ermeni Genel Atletizm Birliği 126
Ermenice 24, 25, 45, 60, 71, 73
Ermeni(ler) 26, 27, 44, 47, 51, 53-56, 60, 61, 64, 65, 68, 76, 107, 115, 129, 139, 164
Ermenistan 62, 67
Eski Dünya 138
Eskimolar 126, 160
Esso 74
Evening Standard 144
Everyman sineması 146
- FDR'nin ocakbaşı sohbetleri 130
Festival Hall 149, 160
Filistin cephesi 52
Floransa 116
Fokun cennete dönük... 39
Ford 107, 124
Fort Lee 43
Frank Sinatra 107, 127
Frankfurt 116
Fransa 44, 146, 165
Fransız Gönüllü Ordusu 51, 66
Fransız(lar) 53, 55, 112, 149
Fresno 91
Frith Sokağı 144
Frost 21
- Garabed 61, 63
Gary Cooper 147
Gauguin 153
General MacArthur 127
Genia 35
George Washington 35, 37
George Washington Köprüsü 49
- Gertrude Stein 24
Gestapo 69, 107
Gılgamış 83
Glasgow 139
Golder's Green 74
Green Jeris 114
Grosvenor Meydanı 74
Groucho Marx 147
Güney Amerika 129
- Hackensack 48
Hagop 61, 67, 74-76, 78, 82-84, 92, 121
Halep 45, 62, 70
Hamilton 49
Hamilton Anıtı 49
Hammurabi 80
Hampstead 141, 151
Hampstead Heath 150
Hampstead Sokağı 142, 146, 153
Harlem 36, 37, 39
Harput'taki kolej 51
Harris Tweed 137
Havva 83
Hawksmoor 141
Havav 51
Hayfa 53
Hazar Denizi 67
Heath 154
Heath Vadisi 147
Heidelberg 116
Hemingway 21, 165, 168
Henry Hudson Nehri 49, 96, 125
Her İnsan 68
Hınçak 55
Hristiyan 60, 70
Highpoint Bulvarı 22, 76, 89
Hindistan'a Yolculuktan Ötesi 80
Hint(liler) 122, 154

Hipnos 144
Hoboken 33, 56, 110
hokedun 95
Hollywood 107, 116
Hopatcong Gölü 82, 121
Hosrov 73
Hudson Bulvarı 26
Huguenotlar 141
Humphrey Bogart 109
Huntz Hall 147
Husky 137

ILGWU 40
Instant Maxwell House 74
Isabel 135, 136, 145
Isdepan 61
Islington 153
Itchy Fields 141

İkinci Dünya Savaşı 141
İncil 57, 134
İngiliz 16, 52, 70, 147, 165
İngilizce 34, 38, 42, 43, 49, 60, 82, 110, 139
İngiltere 73, 74, 86, 134, 136, 137, 160, 166
İnanna 83
İrlanda(lılar) 47, 76, 143, 149
İsa 70, 71
İskenderiye 76
İskoç(ya) 139, 160
İspanya 165
İspanyol 26, 149
İstanbul(lu) 65, 73, 76
İstilacı Bekir 60
İş Bulma Bürosu 92
İtalya(n/ı) 26, 41, 76, 87, 150, 165, 166

İzlanda(lı) 138
Jack London 141
Jack Russo 151
Jamaikalılar 139, 142
Jane 35
Japon(lar) 86, 131
Jersey 134, 135
Jersey City 65
Jimmy's 144
Joe 150
Joe Palooka 116
John Rolfe 140
John Wayne 116

Kamu Tesisleri
Geliştirme İdaresi 49
Kanada 125, 137, 160
Kansas 35
Karayipler 33, 161
Karnik Sahagyan 66
Karon 66
Kaşer 118
Katolik 53
Kellogs 74
Kensington 74, 142
Kıbrıs(lı) 52, 163
48. Cadde 40
47. Cadde 65
Kızılderili(ler) 48, 49, 72, 101, 126
Kızılhaç 70
Kilikya Torosları 67
Kilikya(lı) 53
Knicks 112
Kolombiya 39, 127
Kongo 72
Konstantinopol 60
Kraft 74
Krikor (Shoeshine) 44
Krikor Yıldızyan 74
KTGI 49
Ku Klux Klan 48, 131
kumkat 150

Kura Nehri 67
Kuzey Denizi 140

Lambeth 74
Leo Tolstoy 153
Levon (Gangster) 43, 80
Lido 116
Liebfraumilch 116
Litografçılar Sendikası 126
lobotomi 145
Lofty 143, 145, 163, 164
Londra 140, 141, 143, 148, 149, 153, 161
Long Island 128, 137
Los Angeles 35
Louis Mayer 110
Lower East Side 162
Luckies 109
Lucky Strike 107, 109, 127
Lübnanlı 70, 73

Mademoiselle mağazası 41
Madrid 165
Malcolm 70
Manhattan 40, 48, 141
Manuşag 74, 75
Marlon Brando 147
Mary Lee 37-39
Massachusetts 53
Matisse 153
Mayo Kliniği 21
Medler 56, 57
Medznayr 44
Melina 22, 23, 40, 41, 43, 44, 48, 56, 68, 71, 73, 75, 79, 80, 82, 90, 94, 98, 135, 136, 161
Memphis 34
Meryem ve Bebek İsa 58

- MGM 127
 Mısır 76, 122
 Mildred Van Ness 32
 Milli İyileştirme Yasası 95
 Moğol(lar) 56, 57, 72
 Monderstein 89, 131
 Montana 168
 Moonachi 48
 Morningside Parkı 39
 Morningside Tepesi 39
 Muhammet 70
 Mulberry 141
 Müslüman 70, 71

 Nagazaki 129
 Nalbanyan 79
 Naziler 131
 Nembutal 86
 New Brunswick 86
 New Jersey 34, 35, 125
 New York 37, 65, 96, 125, 136, 137, 160, 162
 Newark 134
 Nivart 44, 45
 Nigger 81
 Nikomakhos 48
 Nişan (*Pinochle*) 44
 Noel 121, 144
 Norman Mailer 31
 Notting Hill Kapısı 148
Novus Ordo Seclorum 39
 Nubar 73, 74
 Nyack 124

 Obolos Vadisi 66
 Old Holborn 153
 Oldsmobile 34
 19. Cadde 28
 Oskan (*Cockroach*/Hamamböceği) 43, 89-91, 143

 Oxford 21

 Özgürlük Ana 126
 Özgürlük Anıtı 49

 P-T 114
 Pakistan(lılar) 139, 142
 Palisades 40, 49, 64, 85, 124
 Palu 51
 Paramount 127
 Paris 165, 168
 Parlamento 150
 Paskalya 114, 121
 Passaic 48
 Paterson 79, 117
 Paterson Plank Sokağı 89
 Pearl Harbor 109, 129
 Pekin Operası 87
Persona Non Grata 133
 Petrus Tomasyan 27, 56, 60-68, 75-78, 82-84, 88, 89, 91-94, 121, 129
 Picasso 24
 Piscataway 129
 Plastik Adam 23
 Polis Atletizm Ligi 126
 Port Authority 122
 Porto Rikolu(lar) 26, 37, 162
 Portobello Sokağı 148
 Powhatan'ın kızı 140

 Queen Anne 141
 Queen Mary 49
 Queequeg 49

 RCA 49
 Red Gillette 114
 Red-White-and-Blue Burma Shave 114

 Rembrandt 164
 Renoir 147
 Reykjavik 138
 Rhode Island Providence 52
 Richard 60
 Riverside Yolu 117, 136
 Rockefeller Center 122
 Roma 116
 Romanya 51
 Roosevelt 47
 Rosie 146, 147, 150, 155, 156, 157, 159
 Rönesans 57
 Rupen (Brooklyn) 44
 Russel Meydanı 156

 SS 151
 Sahagyanlar 24
 Saks 122
 Sal 150
 San Geronimo 86
 San Sebastian 165
 Satir 138
 Secaucus 26, 42
 Shakespeare 140
 SHAPE 116
 Shepherd Bush 143
 Sheridan 30
 Sofia 70, 71
 Soho 144, 149, 150
 Sosyal Demokrat Hınçak Derneği 85
 Sosyal Güvenlik 37
 Sosyal Hizmet 36, 37
 Sosyal Yardım 26
 Sosyal Yardım Bürosu 92
 Sousa 26
 Spic 26, 81
 Spital 141
 Spitalfields 74, 141, 142, 147, 158, 160

- Spittle 141
 St. John Kilisesi 39
 St. Mark 30
 St. Mark Katedrali 116
 St. Nicholas Bulvarı 37
 St. Patrick Katedrali 122
 St. Paul 74
 Staten Adası 34
 Stuttgart 116
 Suren Yıldızyan 53
 Suriye(li) 41, 45, 135
 Sümer 72
 Süryaniler 26, 60
 Sweet-Orr 137
 Swiss Town Salonu 64

 Şam 70
 Şamir 44, 45
 şaperon 70
 Şuşanig Tamalyan 76
 Şükran Günu 121

 Tann 54, 58, 59, 70, 77, 86, 96, 140, 142
 Taşnak(lar) 56, 62, 67
 Teksas 167
 Tennessé 34
 Terziyan 79
 Thames 74, 150
 Thomas Hardy 153
 Times Meydanı 40, 127
 Tommiks 129
 Tony 150
 Tottenham Court Caddesi 150
 Truman Bira Fabrikası 163
 trylon ve sphere 129
 Turfanda 73
 Türk(ler) 44, 52, 53, 60, 61, 68, 69, 90, 135, 144, 164

 Türkçe 24
 Türkiye 62, 164
 TWA 137

 Uçan Kaplan 114
 Urartu(lar) 56, 57
 Urfa 70, 151

 Vağarşag (*Vartabed*) 52
 Vahan Vahanyan 49, 50, 54, 66
 Van Gogh 33
 Van Johnson 50
 Van's Valet 49
 Varick Caddesi 110
 Venedik 116
 Vermeer 100
 Versay 67
 Village 28, 30, 136
 Vosdanik Adoyan 83, 84

 Wall Street 31
 Walla Walla 129
 Washington 30
 WASP 116
 Waterloo Köprüsü 160
 Watertown 53
 Weehawken 40, 44, 48, 49
 Wessex 148
 West End 150
 West Hoboken 26, 43, 64, 76, 91
 West Hoboken Heroes 115
 Whitechapel 141
 Whitechapel Caddesi 150
 Whitsuntide 161
 William Faulkner 21, 28

 Wolfe 21
 Woodrow Wilson 67
 Wop 81

 Xerox 17

 Yahudi(ler) 65, 67
 Yakındoğu 122
 Yıldızyan 67, 74, 75, 78
 Yale 34
 Yale Üniversitesi 34
 Yank 139, 140, 147
 Yankee Stadyumu 127
 Yehova 83
 Yeni Dünya 29, 64
 Yerevan 68, 82, 110
 Yero 28, 78-83, 87, 88, 90, 91, 93, 95, 97, 99, 101, 103, 106, 110, 114-116, 118, 119, 121, 130, 134-139, 147, 148, 152, 161, 167
 26. Cadde 25, 26
 Yirmi-Şpic Caddesi 26
 Yunanlı(lar) 39, 56, 57, 105, 144

 Zabel (Otomobil) 43-45
 zahd 61
 Zane Grey 117
 Zaruhi Suryan 80, 91
 Zenon 30
 Zeytun 70
 zigurat 69
 Zippo 107

Սոն Էրմենի

Son Ermeni

Վերջին Նայը

The Last Armenian

Թրքերեն

Turkish

գրող՝

Author

Փիթըր Նաճարեան

Peter Najarian

(Անգլերենէ) թարգմանող՝

Translator (From English)

Էճէ Էրօղլու

Ece Eroğlu

Ռ
Օգոստոս 2004, Ստամպուլ

August 2004, Istanbul

Babam, senin baban ve annem arasındaki o eski üçgeni ne zaman açmaya kalksam utanıyorsun. Zippo çakmağınla oynamaya başlayıp, bırakalım geçmiş geçmişte kalsın gibi anlamsız klişeler geveliyorsun. Ama yine de onların dilini okuyup yazabiliyor, müzikleriyle dans ediyor, kızlarından biriyle evlenip çocuklarını Ermeni kilisesine gönderiyorsun. Benim olabileceğimden çok daha fazla Ermenisin. Ama aynı zamanda o kadar Amerikalısın ki, o Hollywood filmleri ve kandırıcı müziklerle dolu beyninde eski dostun Frank Sinatra bile senden daha Amerikalı olamaz. Bir şekilde, her ikisini de başarmışsın.

*

Petrus Tomasyan, ailenin en küçük çocuğu olarak, Bağdat'tan Konstantinopol'e uzanan antik kervan yolu üzerinde surlarla çevrili bir şehir olan Diyarbakır'da, Dicle kıyısında, 1893'te doğdu. (...) Türklerin, Ermenilerin ve Süryanilerin labirentimsi karmaşasında, bir çocuğun düz damların birinden diğerine atlayarak evden eve geçebileceği, açık avlularda peçeli kadınlarla Hristiyan kadınları gözetleyebileceği, masumca herkesin mahremiyetine girebileceği iç içe geçmiş evler gibi sözcükler... taa ki, çok genç yaşta, *odar*, yani yabancı sözcüğünü öğrenene kadar...

*

Oğlum, dedi babam, Amerika bizim uyanmak için mücadele ettiğimiz bir kâbustur.

(...) Peki ben bu arada ne yapayım baba?

Dolaş ve ara, dedi, dolaş ve ara.

Bu yanıt pek hoşuma gitmemişti ama bu konuda suçu kendimden başkasına atamazdım.

Türkiye'ye gitmeyi düşündüm, ama çok uzak ve pahalıydı. Ayrıca artık köklerimi aramıyordum; kemikler çok derine gömülmüştür ve sonunda farkına varmıştım ki, bana bir fayda sağlamayacaklardı.

ISBN 975-7265-66-7

9 789757 265665

